M. GUDELIS

LIETUVIAI GYNĖ SAVO MIŠKUS

LITHUANIAN BOOKS
EDICIONES ORBE
Altamirano, 7 - 305
MÉXICO, D. F.

Knygos grąžinimo terminų LAPELIS

Knygą prašome grąžinti nurodytu laiku

Ankščiau ši knyga išduota _____ kartų

LIETUVIAI GYNĖ SAVO MIŠKUS

M. GUDELIS

LITHUANIANS DEFENDED THEIR FORESTS

(Episodes from the struggles of 1905-6)

LITHUANIAN BOOKS
CHICAGO, ILLINOIS

M. GUDELIS

LIETUVIAI GYNĖ SAVO MIŠKUS

1905-6 m. kovų vaizdai

LITHUANIAN BOOKS
EDICIONES ORBE
Altamirano, 7 - 305
MÉXICO, D. F.

K 947.45.052(093.3)
Gu 49

Copyright by author
1960

Marijampolės m.
Centrinės bibliotekos
skaitytojų aptarnavimo
skyrius

R 70-C959

PRINTED IN MEXICO

Al cuidado de Ediciones ORBE

AUTORIAUS ŽODIS

UŽMIRŠTI SĄSIUVINIAI

1939 metų vasarą Paryžiun buvo suvažiavęs didokas būrys lietuvių. Ten atsirado ir studentų, ir laikraštininkų, ir literatų, neseniai kursus išklausiusių gydytojų ir šiaip inteligentų. Vieni norėjo medaus mėnesį prancūzų sostinėje praleisti, kitiems rūpėjo pirmą kartą didžiausią Europos meno ir literatūros centrą pamatyti, o tretieji, nujausdami artėjančią katastrofą, norėjo bent paskutinį kartą į Paryžių pasižiūrėti.

Paryžiun atvažiavo ir vienas marijampolietis, mano mokyklos draugas. Jis jau buvo išklausęs medicinos kursą Kauno universitete ir buvo besiruošiąs profesūrai. Jei jis nebūtų pasilikęs okupuotoj Lietuvoje, tai mielu noru čia ir jo vardą paminėčiau, bet dabar nenoriu tai daryti, kad kartais ten darbo neturinčiam čekistui neateitų į galvą mintis pradėti jį klau-

sinėti apie keliones užsienin ir santykius su "pavojingais žmonėmis".

Paryžiuje draugas susirado mano adresą, susiskambinom, o vakare jis jau buvo mano bute. Atėjo ne vienas. Jis atsivedė ir savo žmoną, Dubysos pakrantėse gražiai išaugintą ir Kaune išmokslintą moterį. Praleidom vakarą besišnekučiuodami apie klasės draugus ir bendrus pažįstamus. Jau tada stebėjomės kaip gyvenimas per penkiolika metų išblaškė mažą mūsų būrelį, siekusį daugiau žinių ir besidžiaugusį pradedančiu gyvenimo pavasariu.

Tiktai atsisveikindamas, draugas man padavė gražiai surištą ryšulėlį ir tarė:

— Atvežiau dovanų ... Manau, kad tau jos patiks.

Iš pradžių pamaniau, kad jis man iš Kauno atvežė kokią naują knygą. Pasirodė, jog tai būta trijų mano senų sąsiuvinių. 1925 metais, išvažiuodamas iš Marijampolės, palikau pas šį draugą nedidelę valizėlę. Joje buvau sukroves gimnazijoje vartotus vadovėlius, visokius užrašus ir kelias knygas. Aukštesnėms gimnazijos klasėms tais laikais Lietuvoje tinkamų vadovėlių dar nebuvo, tai teko viską mokytis iš užrašų. Ypatingai stori būdavo

kosmografijos, fizikos ir aukštosios matematikos užrašai.

Tikėjausi dar tų pačių metų rudenį užsukti Marijampolėn ir viską atsiimti. Marijampolėje buvau, bet valizos neliečiau. Reikėjo kažkokiame susirinkime dalyvauti, vienus draugus pamatyti, su kitais pasikalbėti, o vėliau jau nebuvo laiko paliktos valizos ieškoti. Visas reikalas atidėtas kitai kelionei. Bet kitą kartą man jau neteko užvažiuoti į tą svarbiausią suvalkiečių centrą. Gyvenimas iškėlė naujų rūpesčių ir nubloškė į kitus pasviečius. Normali lietuviško gyvenimo vystymosi eiga buvo sutrukdyta, visos Europos padangėse pradėjo rinktis nieko gero nežadą juodi debesys, — kas ten rūpinsis beverte abiturienio valiza?

Jaunas daktaras, prieš kelionę užsienin, matyt, ją visą išvartė. Jam tuojau paaiškėjo menka visų tų popierių vertė. Valiza, iš Marijampolės vežama į Sasnavą, subiro, o beverčius užrašus ir visokius lapus jis pats išmetė. Jis atkreipė dėmesį į tris mano prirašytus sąsiuvinius. Jie buvo gana stori; turėjo juodus viršelius ir buvo sudėti į didelį voką. Tų sąsiuvinių jis neišmetė, nes rado juose aprašytus jam žinomus dalykus. Tai buvo 1923 metų Ka-

lėdų atostogų, praleistų jo tėviškėje ir Sasnavos apylinkėse, aprašymas. Dalis tų užrašų buvo sunaudota gimnazijoje reikalautam lietuvių kalbos darbui, o kita, jokios reikšmės neturinti, taip ir gulėjo. Nuolatinio kraustymosi logika reikalavo, kad tie sąsiuviniai būtų palikti Paryžiuje, bet žmona, ruošdama mane kelionėn, įkišo tuos užrašus, man nieko nežinant, į didelę medinę dėžę, ir aš juos atsivežiau į New Yorką, o vėliau ir į Chicago. Jei ne vietos stoka, tai tie užrašai ir kitą dešimtmetį ten būtų pragulėję, bet Amerikoje panašus liuksusas yra negalimas. Čia už vietą reikia gana brangiai mokėti. Jei žmogus nenori skriausti plaučių ir užsitraukti moteriškių pykčio, tai kartas nuo karto turi išvalyti visas pakampes ir išmesti nereikalingą balastą.

Atėjo eilė ir trim sąsiuviniam. Dėliojau aš juos iš vienos vietos į kitą, buvau pakišęs po laikraščių krūva, bet jie jau priėjo liepto galą. Išmečiau kitais laikais skaitytas svarbias laikraščių iškarpas, krepšin pateko visa eilė senų laikraščių ir vertės nustojusių knygų, į tą patį krepšį reikėjo sviesti ir toli keliavusius užrašus.

MARIJAMPOLĖS ŪKININKŲ KOVOS

Buvau juos jau besviedžiąs, bet ranka nekilo. Pagailo man jų. Teisingiau pasakius, ne pačių užrašų buvo gaila. Žinau, kad gimnazisto pastabos neturi jokios literatūrinės arba istorinės vertės. Man skaudu pasidarė dėl senuko Jurgio Gegužio, kuris papasakojo vieną gražiausių Lietuvos ūkininkų kovos epizodų. Esu tikras, kad senis Gegužis jau seniai miręs. Esu beveik tikras, kad kuriuose nors pamiškės kapuose Gegužio sūnus jam gražų paminklą yra pastatęs ir kaimynai jį bus apverkę. Žinau, kad marijampoliečiai, kalbėdami apie lietuvių kovas su caro valdžia, ne vieną kartą minėjo paties senio Gegužio, jo vaikų ir artimų kaimynų drąsius žygius. Bet taip pat esu tikras, kad dideliems mūsų veikėjams lokaliniai reikalai mažai terūpėjo, kad dauguma lietuvių mažai težino apie Marijampolės apylinkėse gyvenusių ir jos girias gynusių ūkininkų nerimą ir ašaras, džiaugsmą ir rūpesčius, sukeltus ilgametės kovos. Palyginus su paskutinių metų įvykiais ir šiandien lietuvių vedamom kovom, praeito šimtmečio pabaigos ir šio šimtmečio pradžios kovos atrodo tiktai vaikų žaidimas, bet vis dėlto ir

tada reikėjo turėti daug drąsos rankai prieš carą pakelti, reikėjo turėti daug sumanumo, kantrybės ir pasitikėjimo tą kovą organizuotai vesti. Be to, be anų kovų, vargu ar šiandieninės būtų galimos. Jeigu kardas — žmonių valia — tais laikais nebūtų užgrūdintas, tai kažin ar šiandien jis kirstų. Todėl ir noriu, nors trumpai ir apyčiupomis, supažindinti platesnius lietuvių sluoksnius su senu Jurgiu Gegužiu ir, pagal jo pasakojimą, su artimais jo kaimynais bei bendradarbiais.

1923 metų žiemą, po Kalėdų, bet dar prieš pačius Naujus Metus, Jurgis Gegužis papasakojo man ir jau minėtam mokyklos draugui (pasakojimo klausėsi ir jauniausias Gegužio sūnus Andrius), kaip Sasnavos, Igliaukos ir Plutiškių ūkininkai per dešimtmečius vedė kovą su caro miškų sargais; kaip jiems teko organizuotai gintis nuo šnipų, žandarų ir teisėjų; kaip jie, užmiršdami kasdieninius menkniekius, gandus ir liežuvius, mokėjo išlaikyti vienybę ir, pagaliau, kaip jie įveikė didžiausią miško sargų, kazokų, šnipų ir žandarų armiją ir apgynė Marijampolės girias.

Jurgis Gegužis tada jau buvo 60-tus metus seniai peržengęs. 70-ti jam jau buvo daug arčiau, negu 60-tieji. Jis kalbėjo apie

kovas, vykusias prieš 20, 30 ir 40 metų. Bet jo pasakoti vaizdai buvo toki gyvi, jo kalba tokia paprasta ir aiški, jo paties ir kaimynų nerimo ir džiaugsmo valandos buvo tokios ryškios ir taip jaudinančios, kad aš, tuojau po Naujų Metų grįžęs į Marijampolę, užrašiau visą jo pasakojimą. Atsimenu, keturis vakarus prasėdėjau iki vidurnakčio ir dar ilgiau, kol viską aptvarkiau. Stengiausi žodis žodin užrašyti visą senio kalbą. Nesu tikras, kad viskas man būtų pavykę atlikti šimto nuošimčių tikslumu, bet stengiausi darbą atlikti sąžiningai. Čia spausdinamas rašinys yra ne kas kita, kaip pačioje 1924 metų pradžioje padaryti Jurgio Gegužio pasakojimo užrašai.

DVI PASTABOS

Skelbdamas šiuos užrašus, noriu atkreipti dėmesį į du dalyku:

1. Užrašuose minimi įvykiai yra tikri. Taip pat yra tikri beveik visi vietų vardai. Bet kai kurių žmonių vardai yra netikri. Pirmais Lietuvos nepriklausomybės metais Marijampolės policija nepasitikėjo gimnazijų mokiniais, ir pas juos dažnai darydavo kratas. Jeigu rasdavo kokių ne-

cenzūruotų spausdinių arba užrašų, tai prisikabindavo kaip caro laikais ne vien prie mokinių, bet bereikalingai valkiodavo žmones po teismus ir kalėjimus. Nenorėdamas pakenkti kai kuriems tuo metu dar gyviems 1905 metų įvykių dalyviams ir bijodamas, kad policija neiškeltų naujų bylų ramiai gyvenantiems ūkininkams, sąmoningai užrašuose neminėjau tikrų vardų. Vienus Gegužio suminėtus žmones žymėjau raidėmis, o kitiems išgalvojau vardus. Einiau tokius, kurie, darant užrašus, ateidavo į galvą. Tikruosius vardus buvau sužymėjęs ant atskirų lapų, prie jų buvau ir išgalvotuosius pridėjęs, bet tų lapų mano draugas neatvežė. Visus užrašų sąsiuvinius atidžiai išverčiau, o lapų su tikraisiais ir netikraisiais vardais neradau. Tuos lapus, kiek atsimenu, buvau kitur įkišęs, rodos, prie fizikos užrašų, todėl mano mokyklos draugas jų ir neatvežė. Būčiau galėjęs vieną kitą tikrą pavardę ir vardą įrašyti, kai kuriuos, rodos, prisimenu, bet daugumos veikėjų tikrų vardų nežinau ir neturiu galimumo jų tiksliai nustatyti. Marijampolėn, Sasnavon ar Ąžuolinėn nė nuvažiuoti, nė parašyti negalima. Jeigu ir nuvažiuotum, tai vargu ten rastum 1905 ir 1906 metų įvykius gerai

žinančių žmonių. Dalis jų jau bus išmirusi, o kiti bus išvažinėję arba išvežti. To laikotarpio įvykius žinančių žmonių yra Amerikoje, bet man neteko su jais susitikti ir plačiau išsikalbėti. Yra ir sasnaviečių, girdėjusių apie kovas su miškų sargais, bet vietos ūkininkų vestos kovos organizatorių ir dalyvių, rodos, čia nėra.

2. Visas pasakojimas apie Marijampolės miškų gynimą ir kovą su caro pastatytais sargais bei visokiais valdininkais yra grynai senio Gegužio pasakojimas. Man jau tada atrodė ir šiandien atrodo, kad kai kurias pasakojimo vietas senukas patempdavo daugiau negu reikia, o kai kuriuos dalykus nutylėdavo. 1905-tų ir 6-tų metų įvykius, vėliau vykusias kovas ir pirmuosius nepriklausomybės metus jis savotiškai vertino. Jo nuomonės apie to meto veikėjus ir visą visuomeninę struktūrą taip pat gali būti ginčytinos. Man pačiam dar Lietuvoje teko girdėti kiek kitokių versijų apie tuos pačius dalykus.

Gal būti būtų buvę tiksliau, jei šiuos užrašus pirma būčiau parodęs kuriam nors vyresnio amžiaus veikėjui, o tiktai vėliau atidavęs rinkėjams. Esu tikras, kad vienas kitas visuomenininkas būtų patikslinęs kai kurias šio skeptiško senuko pa-

sakojimo vietas. O skeptīkas jis buvo didelis. Jurgis Gegužis pasitikėjo tiktai tuo, kas vyko jo ūkyje, jo laukuose ir kaimynystėje. Kas ateidavo iš Marijampolės, jam atrodydavo abejotina, o žinios iš Kauno, Vilniaus ar Suvalkų jam atrodydavo įtartinos. Ir geriausia žinia jo nedžiugindavo. Jis laukdavo rezultatų. Jis visą laiką rėmė lietuvių kovą dėl nepriklausomybės, bet kai lietuviai pradėjo savo reikalus tvarkyti — suabejojo. Jam neatrodė, kad kaimynai leistų lietuviams savo reikalus tvarkyti, kad kai kurie reikalai pradėti tvarkyti ne iš to galo.

Pradžioje buvau manęs visą Gegužio pasakojimą duoti kalbininkams peržiūrėti. Jie būtų senio kalbą išlyginę, sustūmę žodžius į savo vietas ir sakinius nušlifavę.

Bet kaip vieni, taip antri senį Gegužį būtų sukraipę. Vieni būtų taisę neaiškias ir netikslias jo mintis, o kiti būtų lyginę dramblotą jo kalbą. Rašinys būtų išėjęs sklandesnis ir mintys suprantamesnės, bet jos nebūtų gegužinės. Senis Gegužis tų aiškių minčių neturėjo, jis ir nekalbėjo universiteto suolus trynusių žmonių kalba. O man, perrašinėjant tuos sąsiuvinius, be jau paminėtų dalykų, labiausiai rūpė-

jo palikti Gegužį tokį, koks jis buvo, — su visais jo trūkumais, keistomis mintimis, papročiais ir kalba.

KLAUSYTOJĄ SUŽAVĖJĘS PASAKOJIMAS

Didelės nuodėmės nepadarysiu, jei prisipažinsiu, kad senis Gegužis mane, septynioliktus metus ėjusį vyruką, buvo sužavėjęs. Jau tada buvau girdėjęs apie kovą prieš "caro ir jo tarnų primestą vergiją", bet neteko matyti nė vieno gyvo revoliucionieriaus. Senis Gegužis man atrodė tikru lietuvišku kovotoju, mokėjusiu smūgius kirsti ir iš savo laukų nesitraukti. Ūkininkų prisirišimas prie sodybų, laukų ir miškų mane stebino. Jų sumanumas, apsukrumas, sugebėjimas susitarti ir organizuotai veikti mane žavėjo. Paties Gegužio drąsa ir ryžtumas stoti kovon ir sūnų siųsti mane raginte ragino mestis verdančian sūkurin. O Gegužio pasakojimai apie kovą su žandarais, miško žvalgais ir revizoriais; Gegužio širdies skausmai ir visą gyvenimą jį kankinęs sielvartas; Gegužio paprasti ir svarūs žodžiai, jo vartoti man tada visai negirdėti palyginimai ir retai net mūsų dienomis tegirdimas vienas kitas priežodis mane kerėte buvo užkerėjęs.

HO - C 959

Mar... ės m.
Ce... s b... otekos
skaitytojų ap... arnavimo
skyrius

Dar ir šiandien malonią savijautą sukelia prisimintas pasakojimas.

Padaręs šias paaiškinamas pastabas, einu tiesiai prie užrašų.

KELIONĖ Į ŽEMUOGINĘ

MOKINIŲ DIENORAŠČIAI

Pirmais Lietuvos nepriklausomybės metais aukštesnių mokyklų lietuvių kalbos mokytojai liepdavo mokiniams vesti dienoraščius. Pradžioje tie dienoraščiai dar būdavo vadinami *dienynais*. Kiekvieną dieną mokinys turėdavo įrašyti į juos svarbesnius išgyvenimus, gilesnius įspūdžius ir kilusias mintis.

Dienynais mokytojai norėdavo pratinti vaikus prie plunksnos. Mokiniai, kasdien šį tą užrašydami, galvojo, pripras aptvarkyti savo įspūdžius ir mintis, suskirstyti sakinius ir parinkti tinkamus žodžius.

Mokiniams, atsimenu, tie *dienynai* sukeldavo didžiausio vargo. Mokyklos gyvenimas būdavo vienodas, dažnai monotoniškas ir nuobodus, o čia reikėdavo rašyti apie "gilesnius įspūdžius". Diena iš dienos plaukdavo be jokio sukrėtimo, o reikėdavo rašyti apie "svarbesnius išgyvenimus". Giliausius įspūdžius sukeldavo gy-

vesnieji mokytojai, vieni įdomesniais pasakojimais, o kiti grasinimais ar barančiais šūkavimais, bet — kas drįs dienoraštin rašyti šūkaujančio ar zurzančio mokytojo sukeltus įspūdžius? Kuris turės drąsos tuos įspūdžius parodyti mokytojams?

Į *dienynus* mokytojai patardavo įrašyti kilusias mintis, sumanymus, užsimojimus ir planus. Minčių vaikams netrūkdavo, jos nuolat skriejo. Bet su mintimis būdavo tas pats, kas ir su įspūdžiais. Kuris mokinys gali drįsti dienoraštin užrašinėti kilusias mintis? Mokiniai gyvendavo grupėmis, *dienynai* dažnai eidavo iš rankų į rankas. Kiekviena drąsesnė arba naujesnė mintis būtų sukėlusi juoko ar pasityčiojimų. Už kai kurias "kilusias mintis" ir patys mokytojai būtų apibarę.

Nei gilesnių įspūdžių, nei kilusių minčių mokiniai į tuos *dienynus* nerašydavo. Dienoraščio sąsiuvinius pripildydavo tuščiausiais dalykais. Kartais savaitėmis nieko neįrašydavo, o vėliau viena naktimi pripildydavo kelis puslapius. Surašydavo skaitytų, o kartais ir visai neskaitytų knygų pavadinimus, suminėdavo sutiktų giminaičių ar pažįstamų vardus ir dar vieną kitą bereikšmį dalyką. Ramaus nuo-

bodulio laikotarpiu panašiai ir aš savo "dienyną" vesdavau.

KELIONĖ Į KAIMĄ

Kiekviena kelionė į kaimą sukeldavo naujų įspūdžių, o dažnai ir naujų išgyvenimų. Atostogų metu *dienynai* pagyvėdavo, įrašai būdavo ilgesni. Ypatingai daug naujo atsirasdavo svetimame kaime. Ten galėdavai po kelis puslapius pritepti, bet dažnai nebūdavo laiko naujovėms užrašinėti.

Obelinėje turėjome pakartoti matematikos ir fizikos kursus. Abu nusivežėme savo užrašus, buvome pasiėmę jau pasirodžiusius vadovėlius, bet gali sakyti, kad per dvi savaites neturėjom laiko prie jų prisėsti. Vieną dieną sėdom į roges ir nuvažiavome į Skriaudžius, pakeliuje sustodami pas kelis pažįstamus ir draugo giminaičius. Grįždami užsukome į Butką ir apžiūrėjome vietą, kur Napoleonas, žygiuodamas į Maskvą, buvo sustojęs nakvoti. Kitą dieną sukinėjomės Ieštrakyje, Karčiuvkoje, Maldabūdyje ir kituose kaimuose. Abi Kalėdų dienas važinėjome į Sasnavą. Vakarais traukdavom į *robaksus*, kurių apylinkėje būdavo pilna.

Pas Gegužius ėjome 1923 metų gruodžio 28 dieną. Jurgio Gegužio pasakojimas užrašytas Marijampolėje, bet tos dienos įspūdžiai užrašyti Obelinėje, greičiausiai, gruodžio 29 d. rytą. Dienoraštyje yra toks įrašas:

"Po pusryčių X. pametė man vyresniojo brolio batus ir liepė apsiauti.

— Šiandien užsuksime pas Gegužius, mūsų giminiečius, — tarė jis.

— Kaip jie jums giminiuojasi? — užklausiau.

— Giminė iš jų tolima, trečias vanduo nuo kisieliaus, bet senis Gegužis yra įdomus žmogus. Jei senis bus gerai nusiteikęs, tai iš jo išgirsime įdomių dalykų, — atsakė man draugas, o pats nuėjo pas motiną, kad išklausinėtų tiksliai apie jų giminystę su Gegužiais. Ryšiai ėjo per motiną, buvo pusbrolių vaikai.

Iš Obelinės buvo trys keliai pas Gegužius. Tiesiausias kelias ėjo per Klevinę ir Overą. Maždaug tokio paties tolio kelias ėjo ir pro Mergašilį. Per patį Mergašilio kaimą nereikėjo eiti. Pasiekus pusiaukelę, girių keliu galima išeiti tiesiai į Žemuoginę. Būtume galėję, palikę Klevinę dešinėje, per Barsukalnį, Degimus ir Margelius išeiti tiesiai ant Žemuoginės. Bet X.

panoro eiti per Kelmynę, pasirinkdamas patį ilgiausią kelią. Jis norėjo parodyti vietas, kur įvyko svarbiausias 1863 metų mūšis.

Diena pasitaikė graži. Laukai jau buvo balti, pirmu sniegu apkloti. Bet girioje sniego dar nesimatė. Vietomis jis baltavo lyg pavasarį sužydusių gėlių krūmas, bet giria buvo pilka. Žemė buvo nuklota rudais spygliais. Vietomis iš jų kyšojo šalčio dar nepakąstų spanguolių žali lapeliai. Laukų pašalas jau buvo stiprus, nelūždavo, bet girioje vietomis koja dar klimpdavo į purvyną.

Išėjus į Kelmynės laukus, vėjas pradėjo svilinti veidus. Teko pasistatyti kailinių apikakles. Bet netrukus mes ir vėl į girią įžengėm, o čia vėjas nosies jau neįkišdavo. Jis vos pajėgdavo pajudinti vienos kitos eglės viršūnę, bet šiaip nuslysdavo kaip rogės ledu, medžių beveik nepaliesdamas. Miške mes ir vėl turėjome atsisagstyti.

Beeidami, šnekučiavomės apie paskutinių dienų įvykius. Anksčiau jau kelis kartus buvome lietę Sasnavos Baltuškaitę. Girioje ir vėl užsiminėme apie keisčiausius gandus, surištus su josios "stebuklais" bei mylimaisiais. Grįžome prie Raišupyje bu-

vusios kalėdinės vakaruškos, Varnabūdės merginų dainų, kai kurių apylinkės mokinių ir stambesnių ūkininkų.

Kartas nuo karto sustodavom ir paspoksodavom į gražesnius miško medžius. O pasigėrėti buvo kuo! Eglės buvo tiesios kaip stygos, ilgos kaip dzūko užuoganos. Prie kamieno atsistojęs, viršūnės beveik negali įžiūrėti. Keturių ar penkių sieksnių kamienas atrodydavo lyg nutašytas, jokios šakutės nesimatė. Aukščiau styrojo kelios sausos šakelės, kurias pati eglė kasmet laužė ir mėtė žemėn. Žalios šakos būdavo tiktai pačioje viršūnėje. Prie tokios eglės atsistojęs žmogus jausdavosi kaip nykštukas.

Marijampolės miškuose daugiausia auga eglės. Vienur kitur dar matosi skroblas, dažniau baltuoja beržas. Yra gerokas skaičius alksnių. Jų yra net kelių rūšių. Drėgnesnėse vietose yra juodalksnių. Balose jie keistokai suaugę: šakojasi ne tiktai šakos, bet ir šaknys. Atrodo į apramstytą medį, bet tikrumoje tai yra nuogos šaknys, iš gilumos nešančios sultis visam medžiui. Miške matėsi lazdynų, protarpiais styrodavo laukinė obelis. Žemesnėse vietose baltavo ištisi beržynėliai.

ŽEMUOGINĖ STOVI SLĖNYJE

Iš Kelmynės, Overą palikę kairėje, mano draugo pažįstamais keliais ir takeliais, pasiekėme Margelius. Už kokio pusvalandžio perkirtome kelią į Sasnavą, praėjome pro kitoje kelio pusėje stovinčius medžius ir atsidūrėme ties pačia Žemuogine.

Iš miško žiūrint, Gegužių ūkis stovi slėnyje. Vasarą jis turi būti paskendęs sode ir aplinkui augančiuose medžiuose, bet mes aiškiausiai įžiūrėjome kiekvieną pastatą. Medžiai buvo nuogutėliai, pro juos viskas matėsi.

Pačioje pamiškėje buvo didokas plotas dirbamos žemės. Ji buvo užsėta žiemkenčiais rugiais. Užuoganos buvo įšalusios, rugiai buvo apkloti sniegu, bet jo klodas buvo nestoras. Vietomis styrojo iš sniego išlindę žali kuokšteliai.

Dirvogalyje buvo pieva ir upeliukas. Pakraštyje pieva staigiai leidosi žemyn, o toliau buvo lygi plokštuma. Upeliukas ėjo beveik per pačias Gegužių sodybas, o vėliau suko į mišką. Tuojau už upeliuko prasideda sodas, o kairėje pusėje matėsi didelė malkų krūva.

Rytinėje sodo pusėje stovėjo trobos. Šiauriniame vakarų kampe matėsi dideli gyvenamieji namai. Kitame sodo gale bu-

vo didelė kūdra. Šalia jos stovėjo kluonas. Kitoje kiemo pusėje stovėjo dideli tvartai arkliams ir galvijams. Greta tvartų buvo kiaulidė, o dar toliau stovėjo vištininkas. Namas, kluonas, sodas ir tvartai sudarė gražų keturkampį kiemą. Klėtis buvo įkišta į patį sodą, netoli kluono. Aplinkui namus matėsi didžiausios krūvos malkų, pasieniuose buvo pridėta rąstagalių ir karčių.

MUS PASITIKO DU DIDELI ŠUNYS

Vos pasiekėme upelį, tuojau mus pasitiko du dideli šunys. Juo arčiau jie buvo, tuo smarkiau lojo. Dantis jiedu visą laiką rodė, bet kąsti vis dėlto nedrįso. Prie namų plėšėsi dar vienas šuo, bet jis, matyt, buvo pririštas.

Netrukus vartuose atsirado Andrius Gegužis, jauniausias Gegužių sūnus. Jis jau buvo peršokęs 40 metų, bet atrodė žymiai senesnis. Raukšlės kaktoje ir veide sakė, kad jis buvo daug sunkumų pakėlęs. Per didelė kepurė ir nevykusiai perjuosti kailiniai jį dar senesniu darė. O porą dienų neskusta ir sidabru pradėjusi žibėti barzda jam gerą dešimtį metų pridėjo.

Andrius džiaugėsi mus pamatęs. Jis apgailestavo, kad jo žmona švenčių proga

su vaikais buvo išvažiavusi į Igliškėlį. Jis norėjo, kad vyresnis jo sūnus būtų buvęs namie ir su mumim susitikęs.

— Kaip dėdė laikosi? — paklausė mano draugas.

— Dar kruta, — trumpai atsakė Andrius.

— Ar dar tebedirba?

— Ūkyje visiems yra darbo. Jauniems jis reikia surasti, o seniai patys susiranda.

— Ar jis dar turi jėgų?

— Į laukus jis jau seniai neina, bet apie namus visą laiką knibinėja.

— O kur jis yra?

— Jį rasite seklyčioje. Vakar pasiskundė pečiais, tai šiandien sėdi viduje. Šalčiams atėjus, jis ne kaip jaučiasi. Kartais vieną, kartais kitą petį skauda; kartais jam krūtinę užgula. Bet tai — nuo šalto vėjo. Jau kelintas metas žiemos pradžioje jis pasiskundžia, pasiraivo, šaltį pakeikia, bet vėliau apsipranta ir pasitaiso.

SENIS GEGUŽIS

Andrius Gegužis tuojau paprašė, kad užeitume į vidų. Pirmiausia įžengėm į didelę priemenę, iš kurios durys ėjo į visas puses, o vėliau įėjome ir į seklyčią.

Seklyčia buvo didelė, šviesi. Kairėje pu-

sėje stovėjo pečius, dešiniame pasienyje buvo ilgas suolas. Gale ir šone buvo po du didelius langus, o dešinėje sienoje buvo išpiautas mažas langutis. Jau buvo sudėti antrieji stiklai, viduje buvo šilta. Iš seklyčios matėsi kiemas, tvartai, kluonas ir sodas. Prie galinės sienos viename kampe stovėjo spinta, o kitame kampe buvo didelis baltas stalas.

Jurgis Gegužis, Andriaus tėvas, sėdėjo gale stalo, visai prie lango. Jis buvo apsivilkęs liemenę ir storą, šiltą švarką. Kaip pirmoji, taip antrasis buvo atsagstyti. Rankose senukas laikė užgesusią pypkę.

Senio Gegužio galva buvo nedidelė, bet gražiai sudaryta. Kakta buvo stati, pakaušis apvalus, ausys priglaustos, žandikauliai neatsikišę. Galva jau buvo visai plika, gelsvai balta. Ties ausimis ir užpakalyje kiuksojo seniai nekirptų baltų plaukų vainikėlis, bet kakta ir pakaušis žibėjo. Barzda buvo nuskusta, o balti ūsai neseniai apkarpyti. Akys buvo mažytės, bet gyvos, o apie akis matėsi raudonas apskritimas. Viršuje jis buvo visai raudonas, o apačioje kiek pamėlynavęs.

Senuko pečiai buvo platūs, krūtinė raumeninga. Rankos jo buvo gyslotos, mėlynos gyslos viršun iššokusios, plaštakos di-

delės kaip vėtyklės. Tuojau matėsi, kad senukas dar buvo stiprus.

Iš Obelinės kilusį mano draugą senis Gegužis pažino. Nuo stalo pakilęs, jis tuojau pasisveikino, liepė nusivilkti ir atsisėsti. Tuojau pradėjo klausinėti, kas girdėti, kas naujo. Jis pasisakė, kad kelias dienas svetimų žmonių nebuvo matęs ir nežinąs, "kas pasaulyje darosi". Jis tuojau pradėjo klausinėti apie Marijampolę, mokyklą, gyvenimą mieste, kainas ir kitus dalykus. Savo laiku jis pats vaikus leido į mokyklą, tai pažino mokinių gyvenimą.

SENUKAS DOMISI POLITIKA

Nuo mokyklos senukas tuojau perėjo į politiką. Jis pradėjo klausinėti apie policininkus, kareivius, apskrities viršininkus. Jam turėjom papasakoti, kaip lietuviški policininkai buvo apsirengę, o jis mums pasakojo apie rusiškų žandarų ir kareivių aprangą. Jam atrodė, kad lietuviai nesugebės valdytis. "Lietuviai niekad žmonių nevaldė, iš kur jie gali mokėti?" Be to, jam nepatikę, kad patys valdytojai tarp savęs negalėję susigiedoti, tuojau pradėję vieni kitus pešioti, kalėjiman kišti, kolioti ir grasinti. Be to, jam atrodė, kad viskas yra tiktai laikinas dalykas.

sėje stovėjo pečius, dešiniame pasienyje buvo ilgas suolas. Gale ir šone buvo po du didelius langus, o dešinėje sienoje buvo išpiautas mažas langutis. Jau buvo sudėti antrieji stiklai, viduje buvo šilta. Iš seklyčios matėsi kiemas, tvartai, kluonas ir sodas. Prie galinės sienos viename kampe stovėjo spinta, o kitame kampe buvo didelis baltas stalas.

Jurgis Gegužis, Andriaus tėvas, sėdėjo gale stalo, visai prie lango. Jis buvo apsivilkęs liemenę ir storą, šiltą švarką. Kaip pirmoji, taip antrasis buvo atsagstyti. Rankose senukas laikė užgesusią pypkę.

Senio Gegužio galva buvo nedidelė, bet gražiai sudaryta. Kakta buvo stati, pakaušis apvalus, ausys priglaustos, žandikauliai neatsikišę. Galva jau buvo visai plika, gelsvai balta. Ties ausimis ir užpakalyje kiuksojo seniai nekirptų baltų plaukų vainikėlis, bet kakta ir pakaušis žibėjo. Barzda buvo nuskusta, o balti ūsai neseniai apkarpyti. Akys buvo mažytės, bet gyvos, o apie akis matėsi raudonas apskritimas. Viršuje jis buvo visai raudonas, o apačioje kiek pamėlynavęs.

Senuko pečiai buvo platūs, krūtinė raumeninga. Rankos jo buvo gyslotos, mėlynos gyslos viršun iššokusios, plaštakos di-

delės kaip vėtyklės. Tuojau matėsi, kad senukas dar buvo stiprus.

Iš Obelinės kilusį mano draugą senis Gegužis pažino. Nuo stalo pakilęs, jis tuojau pasisveikino, liepė nusivilkti ir atsisėsti. Tuojau pradėjo klausinėti, kas girdėti, kas naujo. Jis pasisakė, kad kelias dienas svetimų žmonių nebuvo matęs ir nežinąs, "kas pasaulyje darosi". Jis tuojau pradėjo klausinėti apie Marijampolę, mokyklą, gyvenimą mieste, kainas ir kitus dalykus. Savo laiku jis pats vaikus leido į mokyklą, tai pažino mokinių gyvenimą.

SENUKAS DOMISI POLITIKA

Nuo mokyklos senukas tuojau perėjo į politiką. Jis pradėjo klausinėti apie policininkus, kareivius, apskrities viršininkus. Jam turėjom papasakoti, kaip lietuviški policininkai buvo apsirengę, o jis mums pasakojo apie rusiškų žandarų ir kareivių aprangą. Jam atrodė, kad lietuviai nesugebės valdytis. "Lietuviai niekad žmonių nevaldė, iš kur jie gali mokėti?" Be to, jam nepatikę, kad patys valdytojai tarp savęs negalėję susigiedoti, tuojau pradėję vieni kitus pešioti, kalėjiman kišti, kolioti ir grasinti. Be to, jam atrodė, kad viskas yra tiktai laikinas dalykas.

— Nei rusas, nei *fliukas* neleis jiems valdytis, — pasakojo senis Gegužis. — *Palioką* gal dar ir sulaikys, *prošepanui* neleis čia grįžti, bet jei prūsas ar rusas užsimanys, tai viską išgriaus. Kad lietuviai nors tarp savęs nesipiautų!

Mes jam aiškinom, kad išmoks sugyventi, kad dabar Lietuvoje yra daug mokyklų, kad Kaune ne tiktai jaunimas, bet ir vyresnieji mokosi, kad yra daug lietuviškų laikraščių, atsiranda knygų, kad viskas susitvarkys.

— Mokyklų turite daug todėl, kad jos buvo iškovotos, — mums atrėžė senukas. — Marijampolėje šiandien turite net kelias mokyklas, bet buvo laikai kada nė vienos nebuvo. Mums reikėjo vesti atkakli kova su rusais ir su lenkais, taip — su lenkais, dėl Marijampolės mokyklos. Jeigu nebūtume iškovoję teisės Marijampolės gimnazijoje mokyti lietuviškai, tai manote, kad Lietuva šiandien būtų nepriklausoma? Iš kur ji būtų gavusi tuos ministerius, gubernatorius ir visokius direktorius? Dėl lietuviškų mokyklų visą laiką reikėjo vesti atkakli kova. Mums teko kovoti pirma su svetimaisiais, o dabar tenka kovoti dėl jos ir su savaisiais. Pati Lietuva taip pat neatsirado iš nieko. Iš nieko nėra

nieko. Dėl Lietuvos teko labai atkakliai kovoti. Pirmon eilėn mums reikėjo rusus sumušti. Mes juos ir sumušėm. Sumušėm čia pat, mūsų laukuose, šioje pamiškėje. Tai buvo pirmas laimėtas mūšis. Čia caro revizorius gavo šratų ir druskos, čia jis paliko savo knygą ir kepurę, čia jis daugiau niekad nebegrįžo. Vėliau caro valdžiai buvo suduoti kiti smarkūs smūgiai, ji nuvirto, bet pirmą mirtiną smūgį caras gavo čia, šioje pamiškėje.

Man buvo įdomu patirti daugiau žinių apie senuko paminėtą "pirmąjį mūšį". Paprašiau, kad papasakotų, kaip seniau lietuviai kovojo.

— Ilga istorija, — atkirto senis Gegužis. — Ji niekur neužrašyta. Jei ir būtų užrašyta, tai netikėtumėt. Dabar žmonės tiki pasakomis, bet netiki gyvenimo tikrove. Aną dieną girdėjau tvirtinant, kad lietuviai atgavo laisvę ant Alytaus tilto. Mes čia dešimtmečius rimtą kovą vedėm, mes laimėjom svarbiausius mūšius, bet apie tai visi tyli. Kelia į padanges bereikšmius dalykus, o nutyli apie milžiniškas pastangas ir kruvinas kovas. Kalba, aišku, garsiausiai tie, kurie apie tų laikų kovas nieko nežino, o kurie šį tą žino — tyli.

— Kodėl jie tyli? — užklausė X.

— Kodėl jie tyli — nežinau. — atsakė senukas. — Nežinau...

KALBA APIE MARIJAMPOLĖS GIRIAS

Nesupratau, kuo senukas buvo nepatenkintas, ir nežinojau, kam jis išmetinėjo. Mačiau, kad kažkas slėgė jo krūtinę, bet antrą kartą nedrįsau prašyti to paties dalyko. Senuko arčiau nepažinau, nenorėjau grįžti prie klausimo, kurį jis pats nutraukė.

Tuo tarpu seklyčioje pasimaišė merga. Netrukus ji atnešė šiltų kopūstų, kuriuose buvo virtas kumpis, duonos. Vėliau ant stalo atsirado ir pats kumpis, greta jo buvo padėtas ir bryzas lašinių. Netrukus merga atnešė dubenį kugelio. Senis Gegužis priėjo prie šėpukės, pačioje seklyčioje, šalia durų, prikabintos prie sienos, ir išėmė buteliuką baltosios.

Mums, apie 8 kilometrus giria praėjusiems, užkandis labai pravirto. Nei draugo X., nei manęs senis Gegužis daug raginti neturėjo. Prie stikliuko dar buvome nepripratę, degtinė atrodė karti, bet kopūstai, mėsa ir kugelis žemyn slyste slydo.

Bebaigiant pietuoti, kalba nukrypo apie Marijampolės miškus. X. papasakojo, kaip aš, atsistojęs prie slėnyje esančios eglės,

stebėjausi josios tiesumu ir aukščiu. Papasakojau, kad man tekę matyti Kazlų Rūdos miškus, tekę būti Trakų ir Vilniaus apylinkės giriose, bet taip išbėgusių eglių ten nebuvau matęs.

— Girios gražios, bet kiek mums kainavo jas išsaugoti! — tarė senis Gegužis.

— Kaip tai? — paklausiau. — Juk girios ne jūsų, bet valdžios. Ką jūs prie išlaikymo pridėjote?

— Je, girios ne mūsų, — nušluostęs ūsus, tarė senis. — Bet jei mes tiktai atitrauktume akis, tai valdžia jas iškirstų, kaip tai padarė kitose vietose. O kad tos girios ne mūsų, tai irgi dar klausimas. Kas žino, *pandze*, jos mūsų, ar ne mūsų. Sakote, kad jos yra valdžios, o ar valdžia nesako, kad ji yra mūsų? Jos ne mūsų, o kas jas apgynė, kas jas išsaugojo, kas jas prižiūrėjo, jei ne mes?

— Girias saugoja girios sargai, — pastebėjau.

— Sargai? Girias saugojam mes. Šias girias, pro kurias jūs pračjote, išsaugojom mes. Mes, kurie aplinkui šias girias gyvename.

Pareiškiau savo nusistebėjimą. Man atrodė, kad eiguliai buvo samdomi girioms saugoti, kad tai buvusi jų vienų pareiga.

Aš paprašiau Gegužį papasakoti, kaip pamiškėje gyvenantieji ūkininkai Marijampolės girias gynė.

Jurgis Gegužis pasitraukė nuo galo stalo, ranka nusišluostė ūsus, o vėliau ranką į kelnes nutrynė. Tuojau jis išsitraukė pypkę ir tabaką. Prisikimšo jis ją, susirado degtukus ir užsidegė. Bedegdamas kiek papapsėjo, o vėliau patraukė ilgesnį dumą ir paleido po visą seklyčią. Dūmas pradžioje buvo panašus į pakabintą baltą debesėlį, bet tuoj jis pasiekė balkius ir išsiskirstė palubėje. Netrukus jis paleido ir antrą dūmą.

Po to senis Gegužis ranka palietė kaktą, tarytum norėdamas ją nušluostyti, paspaudė akių duobes ir nutraukė plaštaką per veidą. Jis atsilošė prie sienos, pasižiūrėjo į kairėje rankoje rūkstančią pypkę, metė žvilgsnį į mus, sėdinčius užustalėje, ir tėvišku balsu šitaip pradėjo pasakojimą:"

BIEGLIUKO VAIŠĖS

GIRIA — MŪSŲ UŽTARYTOJA

Gyvenimo jūs dar nepažįstate, gali sakyti, kad neseniai iš kiaušinio išsiritote ir ant savo kojų dar neatsistojote. Jūs, teisybė, jau patys bėginėjate, bet toliau nuo globojamų sparnų vis dar nesitraukiate. Grūdą lesti jūs jau mokate, bet kur jį surasti, dar nežinote. Apie girias jūs beveik nieko nenusimanote.

Šiandien perbėgote per mūsų girią ir susižavėjote. Jus paveikė nepaprastas girios dydis, jūs niekad nematėte tokių aukštų ir tiesių eglių, jums nepatikėtinas yra beveik juodas skujų žalumas. Jūs manėte, kad girioje visą laiką viešpatauja beveik mirtina tyla, o šiandien įsitikinote, kad giria visą laiką kalba. Ji kalba net ir tuo atveju, kai vėjas viršūnių nejudina. Vasarą upeliai ir paukščiai joje šneka, žiemą sproginėjąs ledas ir krintančios šakos tylą ardo, o aidas visą laiką, jei ne krank-

lio, tai būgo balsą nešioja. Sniege pastebėjote prašokusių kiškių pėdas ir jau manote, kad čia nemedžioja tiktai tas, kas nenori; pamatėte prabėgusios lapės pėdsakus ir manote, kad jos pačios į spąstus lenda. Visa tai, žinoma, yra ne taip. Giria kaip jūra turi daug paslapčių. Visų jų nei mes, seni girių gyventojai, nežinome. Bet girios paslaptingumas mums baimės nekelia. Girios gyventojai mus negąsdina, nuo girios balsų plaukai mums nesistoja. Mes žinome, kad giria yra mūsų užtaryloja.

Žemė yra mūsų maitintoja, o giria — užtaryloja. Žemė mūsų gera, skųstis negalime, bet josios nedaug. Vien iš žemės gerai gyvena tiktai šimtamargiai, bet jų skaičius ne toks jau didelis. Kas mūsų krašto nepažįsta, tai mano, kad čia visi šimtamargiai, bet taip nėra. Anksčiau gal tų šimtamargių buvo ir daugiau, bet jau mano tėvuko laikais ūkius pradėjo dalyti. Naujų skynimų plėšti rusai neleido, jiems, mat, girios buvo reikalingos, važiuoti dar tada žmonės beveik niekur nevažiavo, o čia žmonių skaičius daugėjo, plėtėsi naujos šeimos, tai ir kilo reikalas ūkius skaldyti, žemę rėžyti, gyvulius raišioti. Neseniai įvesta mada ūkių neskal-

dytį ir dalis išmokėti, bet susigriebta vėlai, daugelis ūkių jau buvo išdraskyta. Anksčiau duonos visiems užtekdavo, bet dabar visi tiktai rudenį storas riekes gali riekti, o pavasarį ir vasarą storai raiko tiktai storkakliai. Nenoriu pasakyti, kad pas mus žmonės pavasarį badautų, bet daugelis turi susispausti, o šeimininkės turi pakankamai galvosukio. Mažesniems ūkininkams vien tiktai iš žemės sunku išsiversti, pajamas jie turi papildyti iš šalies. Dauguma, aišku, žiūri į girią.

NESUSIPRATIMŲ PRIEŽASTYS

Senovėje, kada ūkininkams darydavosi ankšta, jauna šeima pasirinkdavo girioje šviesesnę vietą, dažniausiai kur prie upeliuko, susikirsdavo namus ir pradėdavo aplinkui valyti mišką. Niekas jiems nieko nesakydavo ir nieko prašinėti nereikėjo. Už kelių metų ji jau turėdavo gražaus ir derlingo lauko didoką plotą. Kai už 20 ar 30 metų padidėdavo šeima ir reikėdavo daugiau žemės, tai ir vėl prasikirsdavo daugiau miško ir suplėšdavo laukus. Dauguma mūsų apylinkės kaimų taip ir išaugo. Bet šiandien girioje įsikurti jau negalima.

Arčiau girios gyvenantieji dar ir šiandien kartas nuo karto prisiaria po kelias užuoganas. Jei giria išdega arba lauko pakrašty *delenką* (biržę) iškerta, tai ūkininkas, parinkęs gerą progą, ją suaria ir prisiskiria kelis margus lauko. Girios medžiai dėl to nieko nesakydavo, o eigulis, gavęs butelį degtinės ir dar kokį priedą, tylėdavo. Apsukresnieji iš girios ir pinigų pasidarydavo. Vieni ėjo medžių kitiems kirsti, kiti sau kirtosi, o tretieji kirto ir pardavinėjo. Be to, vasarą visi girioje galvijus ganome, malkaujame ir grybaujame. Vienu žodžiu, giria papildydavome tai, ko mums negalėjo duoti žemė. Taip buvo senovėje, taip yra dabar, taip bus ir ateityje. Tos girios yra mūsų, jomis naudojosi mūsų tėvukai, tėvų tėvukai, jomis naudojamės ir mes.

Senovėje niekam ir į galvą neateidavo mintis uždrausti mūsų protėviams girioje gyvulius ganyti, malkauti arba rąstų pasikirsti. Ponai net nurodydavo vietas, kur galime gražesnių sienojų rasti. Dievas girią visiems augino, ir visi šią aiškią tiesą žinojo. Tik nelabai seniai, bene mano tėvuko laikais, atsirado keli gudragalviai, kurie pradėjo vaizduotis, kad Dievas girią tiktai jiems augina. Kada paklausdavai

kodėl, tai sakydavo, kad jie geresni, kad Dievas juos labiau myli. o jeigu kas drįsdavo pasiteirauti, iš kur jie tokią Dievo malonę patyrė, tai vietoj atsakymo — keldavo bizūną. Būdavo atsitikimų, kad kai kurie ponai tokį drąsų "akiplėšą" ir gerokai sumušdavo.

Nelaimės ir neramumai prasidėjo, kai šias girias pradėjo savintis svetimieji. Mes žinojom, kad giria priklauso mums, o jie tvirtino, kad jiems. Kada jie pradėjo sauvaliauti, mes pradėjome ginti savo teises.

GIRIA PRIKLAUSO MUMS

Pirmiausia girias pradėjo savintis ponai. Bet tada ir žmonės jiems priklausė. Ponų žmonės galėdavo eiti į ponų girią, ponas nieko jiems nesakydavo.

Rimtesni nesusipratimai su ponais prasidėjo tiktai baudžiavą panaikinus. Mūsų apylinkės ponai, nieko ūkininkams nesakę, sukilo prieš carą. Bet ponai moka tiktai valdyti, ne kariauti. Caras atsiuntė kazokus ir ponus gerai nuplakė. Vienus vietoje pakorė, o kitus išsivežė į Rusiją.

Sukilimo metu ir tuojau po sukilimo dalis ponų pabėgo į Vokietiją, o likusieji susigyveno su caro atsiųstais valdininkais. Kai kurie išsiprašė iš caro atimtas že-

mes ir ramiai gyveno. Buvo vienas kitas nepatenkintas ponas, bet jų skaičius buvo labai mažas. Vienam kitam stambesniam ūkininkui jis prasitardavo apie caro priespaudą, apie miestuose esančius kalėjimus, apie caro rūmuose ruošiamas puotas ir pogrindžiuose laikomus caro šeimos narius arba giminiečius. Tos jų kalbos buvo gražios, bet tuščios. *Špoko* čirškėjimas ausį gražiai kutena, bet kirmėlei *špoko* giesmė atrodo labai abejotinos vertės. Mūsų tėvai suabejojo nepatenkintų ponų čirškėjimu. Tėvams atrodė, kad nebus skirtumo, ar juos les lenkiškai čirškiąs *špokas*, ar rusiškai. Patys į tuos nasrus lįsti jie nenorėjo.

Tie ponai nieko rimtesnio ir nepajėgė padaryti. Carui jie rodė špygą kišeniuje. Po nepavykusio sukilimo caras atėmė ponams dvarus, o vėliau jie neteko ir miškų.

Nuo 1863 metų jau rusų caras savinosi šias girias. Mes žinojom, kad jo teisės buvo tokios pačios, kokias turėjo ir ponai, t. y. jis neturėjo jokių teisių. Caras turėjo jėgą — kazokus, kaip ponas turėjo bizūną ir dvarokus. Mes žinojome, kad girios priklausė mums, girių ir jos pakraščių gyventojams, o ne carui.

Kol kazokai būdavo girioje, mes ten nekišdavom nosies. Panašias kazokų "teises" pripažindavom ir ne girioje. Kas galėdavo drįsti jiems pasipriešinti? Bet caras žinojo, kad prie kiekvienos pušies kazoko jis nepastatys. Jam taip pat buvo aišku, kad be miško mes negalime gyventi. Caras susiaurino prieš jį sukilusių ponų teises, atėmė iš jų turtus, bet caro valdininkai nerado reikalo bausti ramiai gyvenusių ūkininkų. Jie žinojo, kad ūkininkai naudojosi ponų miškais. Perėjus miškams caro žinion, jo pastatyti sargai miškan arba iš miško važiuojančių ūkininkų neliesdavo. Jie leido žmonėms naudotis miškais, kaip savo laiku leido ir ponai. Jei kas mišką būtų kirtęs ir pardavinėjęs, tai gal jie būtų pradėję kabinėtis, bet mes miškan eidavom tiktai reikalingiausiems dalykams. Caro pastatyti miško sargai patys vengdavo susitikti su ūkininkais, važiuojančiais iš miško. Tiktai praeito šimtmečio gale ir šio pradžioje caras panoro uždrausti mums koją į mišką įkelti.

PAERZINDAVOM UŽSILIKUSIUS PONUS

Caro tarnams jau įsitaisius miškuose, mes pasijuokdavom iš ponų, anksčiau tvir-

tinusių, kad miškai priklausę jiems. "Ar Dievas dabar jau carui miškus augina?" — klausdavom užsilikusių ponaičių. Ne visi leisdavosi į kalbas, bet vienas kitas stambesnius ūkininkus užkalbindavo. "Ar Dievas dabar jau carą labiau myli, negu ponus?" — atviresniųjų klausdavom. Jiems nepatikdavo panašūs klausimai. Dažniausiai jie ranka numodavo, arba atsakydavo: "Jei Dievas padės, tai caras bus sumuštas, ir savo turtus mes vėl atgausime."

Caras buvo sumuštas, bet ponai miškų neatgavo. Miškus pasisavino kaizeris. Kaizerio armijai sumušus rusus, visi caro miškai perėjo kaizerio nuosavybėn. Ponai nei nesistengė miškų atgauti, nes žinojo, kad niekas tų miškų jiems neduos. Jie laukė Pilsudskio; manė, kad jis grąžins lietuviškiems ponaičiams dvarus ir miškus, bet ir šį kartą jiems nepavyko. Lietuviai sudarė savo valdžią, o ši tuojau paskelbė, kad miškai jos.

Per mano trumpą gyvenimą šios girios jau perėjo į keturias rankas. Kiekvienas naujas "savininkas" tvirtino, kad girios yra jo, kad jis vienas turi teisę jomis naudotis. Bet mes žinojom, kokios buvo jų teisės, ir kaip jie tas teises įsigijo. Kiek-

vienas jėga grobė, ką galėjo. Mes taip pat žinojom, kad tos girios yra mūsų, girių ir jos pakraščių gyventojų. Lenkai, rusai ir vokiečiai čia buvo ir dingo, o mes iš vietos nejudėjome. Nepajudinama yra ir mūsų teisė naudotis šiomis giriomis.

RELIATYVI NUOSAVYBĖS SĄVOKA

Aš nesakau, kad giria yra mano, ji yra mūsų. Man priklauso tiktai šitas sodas, kurį pro langą matote. Su juo aš galiu daryti, ką tik noriu. Galiu jį parduoti, galiu jį iškirsti, galiu nieko nedaryti. Jei noriu, tai galiu obuolius raškyti ir valgyti, jei noriu — galiu juos žydui parduoti, o jei man užeis — galiu juos ir supūdyti.

Tarp mūsų šnekant, galiu daryti, ką noriu. Bet jei pradėčiau obeles kirsti, tai, ko gero, Andrius, mano sūnus, pradėtų zurzėti. O jei kiekvieną metą obuolius tiktai pūdyčiau ir kiaulėms šerčiau, tai žmona man gyventi neduotų, rytą vakarą ji mane piautų. Sodas yra mano ir ūkis man priklauso, bet yra ir kitų žmonių, kurie turi į jį teisių. Šiuos namus mano tėvas statė, jie priklausė jam, o dabar jie yra mano. Bet aš namų nenusinešiu, paliksiu juos sūnui. Tikrumoje jie jau dabar priklauso sūnui. Jis juose ilgiau gyvens, ne-

gu aš. Mano dienos jau suskaičiuotos, neilgai čia teks svečiuotis. Taigi, tvirtinti, kad tas ar kitas daiktas yra vien tiktai mano — negali.

Nė vienas apylinkių gyventojas nesako, kad giria yra jo. Bet mes tvirtiname, kad giria yra mūsų. Kada ponai pradėjo pasakoti, kad giria tiktai jiems priklauso, mes žinojom, kad ji buvo tiek jų, tiek mūsų. Ponui giria tiktai pamedžioti buvo reikalinga, o mes be jos negalėjom gyventi. Poną į girią varė nuobodulys, mus į ją stūmė šaltis ir alkis. Girią tiek augino ponas, kiek ir mes. Kada caras girias prisirašė, tai žinojom, kad jis pasisavino, kas jam visai nepriklausė. Panašiai vėliau pasielgė ir kaizeris.

OŽIUI LIEPĖ DABOTI KOPŪSTUS

Ilgus metus caras nieko nesakė, jis mums nekliudė naudotis giria. Jis žinojo, kad nuosavybės teisės jo paties buvo rašytos, joks notaras jų nebuvo patvirtinęs. Senam carui buvo aišku, jog tai nerimtas dalykas. Bet kitaip pažiūrėjo į reikalą caras Aleksandras III-sis. Dar griežtesnis buvo Mikalojus II-sis. Jie patikėjo senių skelbtais žodžiais.

Aleksandras II-sis miškus atėmė iš ponų, bet į miškų tvarkymą visai nesikišo. Jis paliko tuos miško sargus, kurie ir anksčiau juos saugojo. Visur buvo lenkai. *Lesnyčiai* ir *podlesnyčiai*, *obješčikai* ir *strielčiai* vien lenkiškai tekalbėjo. Jei reikėdavo naujų miško sargų, juos atsiveždavo iš Lenkijos. Lenkai *lesnyčiai* kviesdavosi savo pažįstamus.

Reikalai pradėjo keistis praeito šimtmečio gale. Caras užsimanė miškų priežiūrą atiduoti rusams. Bet rusui pavesti saugoti miškus, o ožiui liepti daboti kopūstus — tai tas pats. Kiekvienas ūkininkas tai suprato, o caras — nežinojo.

Pirmiausia jis atleido *lesnyčius*. Netrukus pavarė ir *podlesnus*. Atleistieji būtų galėję dar ilgus metus girias saugoti, bet jie, gavę caro pensijas, gyveno Marijampolėje. Ten apsigyveno ir naujai paskirtieji. Turgaus dienomis Marijampolėje būdavo pilna įvairiausių miško sargų.

Pradžioje rusai žinojo savo vietą, prie žmonių nesikabinėjo, bet netrukus jie pradėjo rodyti savo dantis. Pirmiausia jie susisodino savo *obješčikus* (žvalgus), o vėliau atrinko ištikimus *strielčius* (eigulius). *Obješčikais* skirdavo daugiausia rusus. Tiktai labai jau ištikimas lietuvis galėda-

vo *obješčiko* vietą gauti, o *podlesnų* lietuvių nebuvo. *Strielčiaus* vietas atiduodavo lietuviams, bet tiktai tokiems, kurie bent dviejas tarnybas buvo ištarnavę caro kariuomenėje.

Caras, susodinęs visur rusus, pradėjo rusiškai miškus tvarkyti. Jis išgalvojo įstatymus, paskelbė įvairiausius įsakymus, draudimus ir protokolus. Tie įsakymai buvo toki griežti, kad į mišką ir nosies įkišti negalėjai. Vietomis jie buvo pasišokę uždrausti grybauti ir uogauti, bet netrukus patys susigėdo.

MIŠKUS KIRTO IR PARDAVINĖJO

Jei miškuose atsiradę rusai ir jiems tarnavusieji lietuviai girias būtų auginę ir prižiūrėję, nieko jiems nebūtume sakę. Bet jie tiktai mūsų į girias su kirviu neįsileisdavo, tuo tarpu patys miškus pardavinėjo. Kiekvieną metą kirto didžiausius plotus, ne po vieną biržę, bet dešimtimis.

Atsirado visa eilė *perkupčių*. Dažniausiai tai buvo Marijampolės, Vilkaviškio ir net Kauno žydai. Jie užpirkdavo po kelias miško biržes, o vėliau samdydavo žmones miškui kirsti ir vežti. *Perkupčiai* suvežtus medžius prie geležinkelio, o iš ten jau vežė Vokietijon ir pardavinėjo. *Per-*

kupčiai pradėjo iš nieko, pradžiai skolindavosi pinigų, bet netrukus jie tapo dideliais turtuoliais. Vietomis jie virto tikrais miškų valdovais. "*Podlesną* turiu savo kišeniuje," girdavosi kai kurie *perkupčiai*. Dažnai taip ir būdavo. Miškuose jie darydavo, ką tiktai norėdavo. Be *perkupčiaus* ir ūkininkai į mišką negalėdavo įvažiuoti.

Marijampolės giriose atsiradę rusai pasakojo, kad jie girias saugos; žiūrės, kad vagys nekirstų, o iškirstąsias vietas — atsodins. Netrukus mes įsitikinome, kad jie buvo pasodinti tiktai girioms naikinti.

Pravedus Kauno-Kybartų geležinkelio liniją, per 10—15 metų rusai naikino visai prie geležinkelio stovėjusias girias. Kada ten viską iškirto, vietomis palikę grynus laukus, artėjo prie Marijampolės. Pradžioje manėm, kad girios kirtimas tęsis vieną žiemą, dvi. Galvojom, kad pavasarį jie atsodins iškirstus plotus, atsiųs geresnių sėklų, užveis dar geresnes egles ar ąžuolus. Bet rusas apie tai nė negalvojo. Jiems terūpėjo galimai greičiau išsikirsti dešimtmečiais augintas egles, šimtmetinius ąžuolus.

EGLES VERTĖ PIŪKLAS, STRIELČIUS — DEGTINĖ

Kiekvieną žiemą į girias privažiuodavo šimtai kirtikų. Jie kirsdavo nuo rytó iki vakaro. Miškui kirsti paprastai samdydavo pagirių gyventojus, leisdavo žmonėms rublį kitą užsidirbti, bet netrukus į mūsų girias pradėdavo traukti žmonės nuo Kauno ir Kybartų. *Perkupčiai* atsiveždavo darbininkų net iš Prūsijos. Sakydavo, kad jie spartesni, turi geresnius piūklus. Spartumo jie buvo spartūs, iškirsdavo ne vieną *delenką*, bet kelias.

Pradėjus mišką kirsti, atvažiuodavo *podlesnas (girininkas)* ir sujodavo *obješčikai*. Parduoton biržėn sueidavo ir apylinkės eiguliai. Pakirtus pirmuosius medžius, reikėdavo darbo pradžią užgerti. *Perkupčiai*, už pusdykę miškus nusipirkę, degtinės nesigailėdavo. Kirtikams duodavo išmesti po stikliuką, o miško sargams pastatydavo po butelį. Apie pietus ant žemės gulėdavo keliasdešimt gražiausių eglių, o prie ugnies išsitiesę gulėdavo girti *obješčikai* ir eiguliai. Kartais jie būdavo tiek nusilesę, kad nepajudėdavo iš vietos. Miško pirkliai juos spardydavo kaip kelmus. Dažniausiai *perkupčiai* juos ir namo išvežiodavo.

Baigus kirsti užpirktą plotą, tekdavo ruošti panašias pabaigtuves. Išvežus medžius prie geležinkelio, caro pastatyti miško sargai ir vėl mirkdavo degtinėje.

Miško pirkliams apsimokėdavo rusus girdyti. Pirmos rūšies miškus paskirdavo į trečią rūšį ir mokėdavo mažiau. Be to, girtas *podlesnas*, nustatinėdamas biržės linijas, visuomet nukrypdavo neparduoto miško pusėn. Niekas dėl kreivos linijos prie *podlesno* nekibdavo, tuo tarpu *perkupčius* už kelis miško žingsnius apmokėdavo visas išlaidas. Rusijoje, žinote, nevogdavo tiktai tas, kuris nenorėdavo vogti. Vogė urėdai, vogė pirmininkai, vogė ir eiguliai. Vogė kiekvienas jų skyrium, vogė jie ir susitarę. Didžiausią kyšį gaudavo pats urėdas, bet geri kyšiai tekdavo ir girininkams. Kyšius imdavo ir paprasti eiguliai. Gautus pinigus jie turėdavo dalintis su tiesioginiais savo viršininkais — *obješčikais*, o šie jau susižinodavo su *podlesnais*.

BALTOS VARNOS LABAI RETOS

Galima sakyti, kad visi caro pareigūnai ėmė kyšius. Pasitaikė vienas kitas padoresnis, bet jų labai mažai. Baltos varnos

rasti. Bet kartais vis dėlto pasitaiko.

Šio šimtmečio pradžioje Lukošiuose buvo vienas *podlesnas*, kuris skyrėsi nuo kitų. Bet jis labai trumpai tvarkė Marijampolės miškus. Atvažiavęs apjojo Marijampolės miškus ir užsidarė urėdijoj. Vėliau žmonės pasakojo, kad jis neidavęs iš Lukošių, nes negalėjęs pakęsti netvarkos ir turto naikinimo. Porą kartų jis apibaręs *obješčikus* ir eigulius, o vėliau nutilęs. Patys rusai jo vengė, su juo nedraugavo. Gerti jis negerdavo, kyšių taip pat neimdavo, todėl su kitais rusais jis ir nerasdavo bendros kalbos.

Vieni pasakoja, kad *podlesnas* buvęs labai jautrus žmogus. Jis negalėdavęs pakęsti kyšininkų ir blogai pareigas einančių žmonių. Kiti tvirtino, kad jis visą laiką sielojęsis dėl savo žmonos ir dukters, kurios nenorėjusios važiuoti į provinciją. Žmona visą laiką gyvenusi šalia Peterburgo, vyrui ji tiktai laiškus rašinėjusi. Tiktai didesnių švenčių proga *podlesnas* išvažiuodavęs pas žmoną, o šiaip jis visą labai retos. Nei tūkstantyje vienos negali laiką vienas gyvenęs Lukošiuose.

Rusai, paprastai, dainuoja, kai pasigeria, o tas miškų prižiūrėtojas mėgdavo dainuoti ir negirtas. Jis turėjęs gražų bal-

są. Girdėjusieji pasakoja, kad buvę ko pasiklausyti. Dažnai jis vienas išeidavęs į urėdijos sodą ir traukdavęs įvairiausias dainas. Kas dainuoja, vargus išvaiko. Jis, matyt, norėjęs sielvartą nustumti. Kartais jis dainuodavęs, o kartais tylomis ilgiausias valandas tame pačiame sode klausydavęs paukščių giesmių. Bet ilgai jis vienatvės pakęsti negalėjęs. Vieną dieną išėjęs į sodą, pastovėjęs prie vienos obelies, pasiklausęs prie liepos, o vėliau nėręs į sode buvusią kūdrą. Niekas jo dainų daugiau negirdėjęs.

ŽALUMYNAIS KELIĄ Į KAPUS NUKLOJO

Kol šis girininkas buvo gyvas, kiti miškų sargai jo nekentė, o kai ištraukė iš kūdros — jį minėjo kaip vieną padoriausių ir geriausių žmonių. Gyvo patys rusai jo nekviesdavo, o mirusiam liepė suruošti iškilmingas laidotuves.

Laidotuvių metu nuo Lukošių iki Marijampolės visas kelias buvo eglių šakomis klotas. Prieš karstą važiavo kelis vežimai su žaliomis šakomis. Rusaitės ir rusukai jas mėtė iki pačios Marijampolės.

Marijampolėje tas *podlesnas* buvo nuvežtas į gimnazijos cerkvę, o po pamaldų palaidotas rusų kapuose.

Visi pasakoję, kad jis buvęs geras pareigūnas. Kiekvienas tvirtinęs, kad tokių buvę mažai. Bet nė vienas rusas neturėjo drąsos pasekti jo pėdomis. Nepajėgė sąžiningai eiti savo pareigų, neturėjo jėgų ir į kūdrą nerti. Mes būtume buvę patenkinti, jei jie pirmąjį kelią būtų pasirinkę; mūsų džiaugsmui nebūtų galo, jei antruoju būtų nuėję.

MIŠKUS ISKIRTO, DEGIMUS PALIKO

Jei miškų tvarkytojai būtų rūpinęsi atsodinimu, daug jiems primesti negalėtume. Bet atsodinimu pats miškas turėjo rūpintis, rusams rūpėjo tiktai kirsti ir kirsti. Juo daugiau iškirsta, tuo geriau. Girias kirsti rusai mokėjo, bet apie girių priežiūrą jie neturėjo jokios nuovokos.

Netrukus Marijampolės giria į girią nebuvo panaši, bet į neužaugų paverstą milžiną. Kur anksčiau stovėjo šimtmetės eglės, pavasarį tiktai kelmai kimsojo ir kelios aplaužytos bei aplupinėtos eglaitės. Kur augo debesis siekią medžiai, gulėjo didžiausios krūvos šakų ir paliktų viršūnių. Kur anksčiau, šviesos negavusi, jokia

piktžolė galvos nekėlė, išaugo žmogaus galvą dengiančios įvairiausios žolės. O jei pajudindavai apipuvusią ir piktžolėmis apipintą šaką, iš apačios nerdavo biauriausi šliužai ir ropliai. Giria pati moka švarą savo namuose palaikyti. Medžiai patys nudžiūvusias šakas apsilaužo, saulė giriai grindis iššluoja, o pačios eglės aslą spygliais išsibarsto. Bet kai žmogus girią užteršia, ji nepajėgia apsivalyti.

Miško pirkliai, iškirtę miškus, turėjo ir šakas išvalyti. Bet caro girininkai, gavę gerus kyšius, dėl šakų nesakydavo nieko. Pirkliai išsiveždavo tiktai medžius, o šakomis visai nesirūpino. Pamiškės gyventojai jas vežėsi malkoms, bet visų negalėjo išrinkti. Be to, rinkosi tiktai viršūnes ir storesnes šakas.

Vieną vasarą ties Margeliais kažkas padegė kirtime paliktas šakas. Ten daug nereikėjo, užteko vienos kibirkštėlės. Pirmą dieną į gaisrą niekas nekreipė jokio dėmesio. Eiguliai manė, kad išdegs paliktas *druzas* (atmatos), iškeps sulindusios gyvatės ir viskas pasibaigs. Kitą rytą degė ne *druzas*, bet kelios geriausio miško biržės. Prie gaisro suėjo eiguliai, ten atsirado *podlesnas*, iš Marijampolės atjojo ir pats urėdas, bet gaisro užgesinti nepajėgė. Gai-

sras plėtėsi į visas puses. Ugnis išnaikino paliktas šakas, bet ji niekais pavertė kelis šimtus margų geriausio miško.

Ugnis, išnaikinusi viską žemės paviršiuje, pradėjo lįsti į žemę. Kaip ji ten lindo, ir kas ten degė — mes dar ir šiandien nežinom, bet tas gaisras rūko ketveris metus, žiemą ir vasarą. Kur stovėjo šimtametės eglės, tiktai degimai paliko. Tos vietos dabar Degimais vadinamos.

PIEMUO DINGO DEGIMUOSE

Prie ugnies niekas negalėdavo pritartėti. Kas bandydavo artyn nosį kišti, tas nulysdavo į didžiausią kiaurymę. Mūsų krašto žmonės tai žinojo ir prie degančios vietos neidavo. Kartą visai prie degančios vietos kažko pasibaidė Valiukevičiaus avys. Jos, matydamos kitoje smilkstančių dūmų pusėje stūksantį alksnių krūmą, tikėjosi ten peršokti. Bet tas krūmas stūksojo tiktai paviršiuje, visos jo šaknys jau buvo išdegusios. Net ir žemė po kelmu buvo išdegusi. Avys šoko ir dingo, niekas jų daugiau nematė. Vyrai atėjo su kartimis ir kriukiais, norėjo bent apsvilusias avis ištraukti, bet nerado nieko. Kiek kartis kišo, tiek jos lindo, dugno nepasiekdamos.

Vieną metą atėjo Mergašilio piemenų būrys degimų pažiūrėti. Pradžioje į smilkstančias vietas jie mėtė akmenis, vėliau pradėjo kamšioti šakas ir išpiautas luotas. Jiems patikę žiūrėti į žėruojančius dūmus. Vienas smalsuolis žengė toliau negu turėjo, ir niekas jo iki šios dienos nematė. Suvažiavo Mergašilio vyrai, atsivežė lentų, nelaimės vietoje padarė lieptą, tikėdamiesi bent lavoną ištraukti, bet nieko nesurado.

Mūsų piemenys žinojo visas pavojingas vietas. Jie neidavo ten, kur šuo kojos nekeldavo. Šuo nujaučia pavojų geriau negu žmogus. Piemenys nelįsdavo degimų gilumon, bet jie turėjo vietų pasišildyti ir bulvėms kepti. Degimuose bulvės iškepdavo geriau negu pečiuje, jos būdavo daug skanesnės.

Vasarą prie degimų prieiti negalėdavai, iš tolo būdavo karšta. Vasarą ir dūmų nesimatydavo. Bet žiemą ties Degimais stovėdavo debesys. Degimai rūkdavo dieną ir naktį. Liepsnų nebuvo, bet smilkti jie visą laiką smilkdavo. Žemė degė tyliai. Tiktai prie žemės pridėjęs ausį gilumoje girdėdavai spraksėjimus.

DEGIMUS TIKTAI LIŪTYS UŽGESINO

Girios gaisrą pati giria užgesino. Šimtai margų eglyno išdegė, o kai priėjo prie lapuotų medžių — aprimo. Tarp eglių stovėjusieji juodalksniai ir beržai sudegė, bet beržynas sustabdė ugnį. Prie gaisro stovėjusių beržų lapai nudegė ir šakos nusvilo, bet toliau gaisras nesiplėtė.

Mums rūpesčių sukėlė žemės gilumon besiveržianti ugnis. Bijojom, kad iš miško ji neprasiveržtų į laukus ir nesunaikintų mūsų ūkių. Jei išdegs podirvis, galvojom, susmigs visi mūsų laukai. Bet nežinojom, kokiu būdu tą degimą gesinti. Vieniems buvo kilusi mintis įtaisyti ant ratų statines ir vandenį arkliais vežti, bet daugiau nusimanantieji pradėjo juoktis iš tokio sumanymo. Būtų reikėję visą ežerą ten perveržti. Nei statinė, nei šimtas vandens statinių nieko nereikštų.

Per pusketvirtų metų Degimai rūko žiemą ir vasarą. Vieną rudenį, dar mano motina, atsimenu, buvo gyva, pradėjo smarkiai lyti. Iš viso tą metą ruduo buvo labai šlapias, o prie galo septynias dienas ir septynias naktis lijo be pertraukos. Ne lijo, bet tiesiog pilte pylė. Seni žmonės pasakojo, kad tokios liūties jie niekad nebuvo matę.

Bet ir šita liūtis Degimų neužgesino. Jie užgeso kelioms dienoms vėliau, kai upeliai sunešė į tą slėnį visoje apylinkėje išmestą vandenį.

Degimai užgeso, bet dar ir šiandien niekas juose neauga. Ugnis sunaikino visą žemės maistą.

MIŠKUS UŽPUOLĖ KARAJEDAI

Degimai tai buvo rusiško miškų tvarkymo juodasis antspaudas. Laimė, kad gaisro metu nebuvo vėjo. Jei jis būtų įsisukęs, visa Marijampolės giria būtų virtusi Degimais.

Marijampolės miškai neišdegė, bet tai dar nereiškia, kad jie būtų sveiki išlikę. Keli netvarkingo miško kirtimo ir priežiūros metai atnešė dar didesnes nelaimes — miškus užpuolė *karajedai*. Anksčiau Marijampolės giriose *karajedų* nebuvo, jie staigiai atsirado keliose vietose. Pirmiausia pradėjo plisti šalia iškirstų biržų, o netrukus persimetė ir į kitas sritis.

Karajedai smarkiai plito. Už kelių metų jie sunaikino geriausio miško plotus. Pradžioje eiguliai tylėjo. Jie, aišku, pranešė *obješčikams* ir Lukošiuose sėdintiems rusams, bet šie, gal bijodami savo viršininkų, patys tylėjo ir *karajedams* nieko

nedarė. Visiems Marijampolės miškams gresė didžiausias pavojus.

Į antrus ar trečius metus žinia vis dėlto pasiekė Suvalkus. Ten buvo visos Vakarų Rusijos miškų vadovybė. Iš Suvalkų atvažiavo kažkoks aukštas caro pareigūnas. Jis apžiūrėjo miškus, suprato pavojų ir įsakė imtis apsaugos priemonių. Kokių? Paprastų paprasčiausių. Jis liepė sveikus miškus atskirti nuo vabzdžių užpultųjų.

MIŠKE LIEPĖ IŠKIRSTI DUKTĄ

Pirmiausia jis įsakė eiguliams parodyti visas karajedų užpultas biržes. Vėliau vienoje miško pusėje jis išsiėmė žemėlapį ir kažką pasižymėjo, atjojęs į Cencius padarė tą patį. Cenciuose jis liepė *podlesnui* iškirsti gero pusvarsnio pločio duktą tiesiai į Mergašilį. Cenciai, kaip žinote, yra didelės pievos, einančios nuo Ąžuolinės iki pačių Palių, o Mergašilis yra kitoje girios pusėje.

Visi ėjome dukto kirsti. Duktas ėjo iš vakarų į rytus. Rytinė jo dalis krypo truputį į pietus. Duktas buvo kelių verstų ilgio ir beveik varsnų pločio. Pirmiausia reikėjo iškirsti visus toje srityje buvusius medžius, vėliau teko išvalyti šakas, išvartyti ir išdeginti kelmus. Visą žiemą

mes jį kirtom ir valėm, o pavasarį teko vartyti kelmus.

Už dukte buvusius medžius caras būtų galėjęs išrinkti tūkstančius rublių, bet nemokėjo jų parduoti. Carui duktas kainavo kelis tūkstančius rublių, jis turėjo mokėti kirtikams ir valytojams. Tą metą norintieji galėjo pigiai namus pasistatyti, lentų prisipiauti, malkų keliems metams pasigaminti.

Duktas sustabdė *karajedą*. Vabzdžiai kiton pusėn negalėjo persikelti, medžiai liko neliesti. Jei ne Cencių ir Mergašilio duktas, *karajedai* būtų pasiekę Plutiškes ir Kazlus, jie būtų persimetę į Prienų pusę ir išnaikinę visas girias.

NELEIDO KOJOS ĮKELTI Į MIŠKĄ

Rusai miškus pardavinėjo, degino ir *karajedais* apleido, o pamiškės gyventojams neleido kojos į mišką įkelti. Ūkininkai kiekvieną metą išrinkdavo sausuolius, išveždavo paliktas šakas ir viršūnes, bet rusas ir tai uždraudė. Jis reikalavo, kad už viską jam mokėtume. Mes gerą darbą atlikdavome, miškus išvalydavome, o jis norėjo, kad dar primokėtume.

Praeito šimtmečio pabaigoje Lukošių *podlesnas* įvedė kortceles. Be kortelės ne-

galėjome įvažiuoti į mišką, o už kortėles reikėjo mokėti. Pirma ėmė po 10 kapeikų, o vėliau reikalavo po 40. Visiems eiguliams buvo įsakyta kibti prie ūkininkų, neturinčių kortelių.

Už poros metų pradėjo kibti ir prie gyvulių. Nei mūsų tėvai, nei protėviai už galvijus niekam nieko nemokėjo, o čia caras pareikalavo, kad už ganymą jo giriose mokėtume nuo kiekvienos galvos. Sumos pradžioje buvo nedidelės, po kelias kapeikas, bet reikėjo mokėti. Kas turėjo didesnę kaimenę, tam reikėdavo ir graži suma sumokėti.

PRADĖJO RAŠYTI PROTOKOLUS

Prie kortelių žmonės nebuvo pripratę. Eiguliams aiškinosi, kad jie nieko nežiną apie naujus įsakymus. Pirmą metą eiguliai pro pirštus į viską žiūrėjo, bet vėliau jie pradėjo rimtai kabinėtis. Eigulius pradėjo spausti *obješčikai, obješčikus* spaudė Lukošiuose sėdėjusieji.

Dėl šventos ramybės, keli ūkininkai išsipirko tas korteles. Bet dauguma užsikirto. Miškuose prasidėjo tąsynės. Eiguliai pradėjo grąsinti šautuvais, žmonės neišleisdavo kirvio iš rankų. Keliose vietose

įvyko susirėmimai, vieni kitiems ausis apskaldė, susikruvino.

Podlesnas išgalvojo protokolus. Jei kuris ūkininkas griežčiau pasipriešindavo eiguliui arba *obješčikui*, tuojau jam sustatydavo protokolą. O protokolas — tai jau tikra bėda. Turi važinėti į Lukošius, o iš ten dažniausiai tenka važiuoti ir į Marijampolę, stoti į teismą. Marijampolėje jau reikėdavo samdyti advokatą. O su advokatu prasidėt, tai reikia pusę ūkio padėt. Pačiam advokatui reikia mokėti, kokiam raštininkui reikia duoti, o kartais dar ir kokį kyšį reikia kišti.

Dažniausiai ir advokatas nieko negelbėdavo. Teisėjas perskaitydavo iš Lukošių prisiųstą protokolą ir teisdavo, nekreipdamas jokio dėmesio į advokatų aiškinimus. O kai teismas patvirtindavo protokolą, tai tiktai laikykis. Jei laiku nesumokėsi paskirtos bausmės, tai tavo visą ūkį išlicituos.

DAŽNAI IR KYŠIAI NEGELBĖDAVO

Dauguma norėdavo išvengti važinėjimų. Sulaikyti ūkininkai bandydavo rasti kalbą su eiguliais. Vienus apramindavo buteliu degtinės, o kiti pasitenkindavo rubliu, kitu. Jei reikalas pasiekdavo *obješ-*

čiko ausį, tai stengdavosi visą reikálą baigti Lukošiuose. Ten ginčytis negalėdavai, tekdavo tiktai prašyti. Jei *podlesnui* būdavo gera nuotaika, tai jis baudą sumažindavo ir protokolo nepersiųsdavo, bet jei ne — tekdavo mokėti tiek, kiek protokole būdavo pažymėta.

Kai kurie bandydavo kyšiais išsisukti. Bet ne visuomet jiems sekdavosi. *Obješčikai* kyšį paimdavo, o protokolą vis dėlto pasiųsdavo urėdijon. Be kyšio, dar tekdavo sumokėti ir protokole pažymėtą sumą.

Stasys Nausėda, stambus Kelmynės ūkininkas, panašiai buvo įkliuvęs. Jam prireikė lentų skliautams apmušti. Vietos eigulis, gavęs iš Nausėdos porą rublių, "nematė" poros iškirstų eglių. Eigulis "nematė", bet netrukus užjojo *obješčikas* ir sustatė protokolą. Nausėda, pasitaręs su eiguliu, pasiūlė *obješčikui* kyšį, kad visas reikalas būtų vietoje sustabdytas. *Obješčikas* sutiko ir paėmė kyšį.

Nausėda manė, kad viskas baigta. Bet už trijų savaičių jis gavo kvietimą iš Lukošių. Nuvykus ten, jam buvo perskaitytas *obješčiko* pasirašytas protokolas ir jis paklaustas, "mokėsi čia, ar eisi į teismą".

Kelmynės storkaklis baudą sumokėjo.

Panašiai naujai atvarytieji *obješčikai* pasielgė dar su keliais ūkininkais.

EIGULIAI BUVO SUGYVENAMI

Lietuvos ūkininkai daugiausia bėdos turėdavo su *strielčiais*, eiguliais. Jie pažįsta visus pamiškės gyventojus, žino piemenis, ir dažnai nujaučia, ko kuriam ūkininkui reikia.

Eigulis ryte aplėkė savo mišką ir žino, kur iškirstas medis ir kuria kryptimi jis nuvežtas, — rasa jam parodo. Jis nueis į miško vidurį, pridės ausį prie žemės ir girdi, ar yra kas miške, ar nieko jame nėra. Geram eiguliui išbaidyti krankliai pasako, kuria kryptimi reikia miško vagies ieškoti. Ūkininkai bando paslėpti parsivežtus medžius, bet prityręs eigulis žino, kur jų ieškoti, sakų kvapą jis suuodžia iš tolo.

Eiguliai seka kiekvieną girion įžengusį žmogų. Jie skundžia ūkininkus *obješčikui*, jie padeda surašinėti protokolus, jie liudija teismuose. Dažnas pamiškės gyventojas dėl eigulių negali gyventi.

Tokia buvo eigulių dauguma, bet Marijampolės miškų eiguliai buvo kitoki. Galima sakyti, kad mūsų eiguliai buvo aplam-

dyti. Negalėčiau tvirtinti, kad jie nieko nematė ir girios visai neprižiūrėjo, bet jie stengėsi gražiai sugyventi ir su ūkininkais, ne vien tiktai su rusais. Ne visi eiguliai buvo toki, bet dauguma. Ąžuolinės eiguvoje nebuvo nė vieno, kuriuo negalėtum pasitikėti. Paukštynės eiguvoje visi buvo geri žmonės, išskyrus beprotį Šiopį.

Reikalai taip susidėjo, kad Marijampolės girių eiguliai virto ūkininkų draugais. Ne su visais eiguliais bendradarbiavome, bet su dauguma. Patiems eiguliams iš to taip pat būdavo naudos. Mes, žinodami eigulių priešus, stengdavomės jiems padėti. Jie, iš savo pusės, norėdami gražiai su mumim sugyventi, laiku mus įspėdavo, kad vilkas būtų sotus ir avis sveika.

OBJEŠČIKAI — TIKROJI DIEVO RYKŠTĖ

Turėjome gerus eigulius, bet tiesioginiai eigulių viršininkai — *obješčikai* tai buvo, kaip žmonės sakydavo, tikroji Dievo rykštė. Jie jau turėjo šiek tiek galios, bet visuomet norėdavo pasirodyti dar galingesniais. Jie ramumo neduodavo ne tiktai pamiškių gyventojams, bet persekiodavo ir pačius eigulius.

Visi *obješčikai* buvo blogi, bet patys blogiausieji, matyt, tyčia buvo parinkti į mūsų apylinkę. Į Ąžuolinę buvo pasodintas Juozas Šiugžda, o į Paukštynę — Nikifor Biegliuk. Pirmasis lietuvis, antrasis — Lietuvon atvarytas rusas. Abu buvo tarnavę caro armijoje, abu buvo ištikimi caro valdžios tarnai. Lukošių girininkijoje jiedu atsirado maždaug vienu metu, šio šimtmečio pradžioje.

Abu buvo pasiryžę "pamokyti marijampoliečius". "Valdžios įsakymus mes mintinai žinom, priversim žmones juos vykdyti," girdavosi atvažiavusieji *obješčikai*. Kad Marijampolės urėdijoj įsakymai nebuvo vykdomi, ar kad jų vykdymas nebuvo toks griežtas — jie jau buvo girdėję. Jiedu buvo pasiryžę "parodyti, kaip šiuos reikalus sutvarkyti."

Netrukus mes pajutom šių *obješčikų* pamokas. Tų įsakymų ir įstatymų buvo tiek daug, kad miškan negalėjome įžengti. Anksčiau buvusieji *obješčikai* pro pirštus žiūrėdavo į iš miško vežamas sausas šakas, o šiedu reikalavo mokėti. Anksčiau, užmokėję už vieną, ar dvi karves, galėdavome miške visą kaimenę ganyti, o jiedu lupo už kiekvieną galvą. Anksčiau protokolas už miško kirtimą būdavo di-

delė naujiena, o šiedu rašydavo protokolą už paprastą kartį.

Obješčikai pradėjo tąsyti mus po teismus, landžioti po tvartus ir trobas, lupti kyšius, o vėliau juoktis ir tyčiotis, sulaikyti arklius, maustyti ratus. Vieniems tiktai pagrasindavo, o kai kuriuos ir sumušdavo.

PRADĖJOME RŪPINTIS APSAUGA

Gyvenimas pamiškėje pasidarė neįmanomas, turėjom ieškoti kokios išeities. Pradžioje bandėm įtikinti juos žodžiu. Negelbėjo. Jų protą bandėme minkštinti degtine. Kol gerklė būdavo šlapia — prižadėdavo, o kai išsipagiriodavo — viską užmiršdavo. Bandėm jų jausmus švelninti pinigais. Pinigus paimdavo, o vėliau vis tiek eketin įstumdavo.

Pradėjom skųstis krašte vis dažniau pasirodantiems kontrabandistams. Jie mums knygų atnešdavo, jie ir prieš caro valdžią gražiai pakalbėdavo. Kai kurie jų žadėdavo "pasikalbėti centre". Gal jie ten ir kalbėjo, bet iš tų kalbų mums nebuvo jokios naudos. Kiti žadėjo parašyti į laikraščius. Vėliau pasakojo, kad Amerikos laikraščiuose buvo apie tai parašyta. Bet kas

iš to? *Obješčikams* nuo to rašymo nei šilta, nei šalta.

Pas ūkininkus kartais apsinakvodavo žmonės iš Vilniaus. Vieni traukdavo į Tilžę, kiti grįždavo namo. Jiems taip pat papasakojom apie *obješčikų* siautėjimą. Bet ką jie? Patraukydavo pečiais ir pasakydavo, kad jie turį svarbesnių reikalų. "Tai yra lokalinis reikalas" — vienas atsakė. Ką tai reiškė — mes nesupratom. Greičiausiai tai buvo: jei tau pilvą skauda, tai ieškokis žolių. Bet šį patarimą mes ir be Vilniaus advokato žinojom.

Blogiausia, kad nuo mūsų nusisuko ir Česnelė. Pradžioje jis nieko nesakė, bet vėliau, kai pradėjo kas savaitė po protokolą rašyti, liepė miškan kojos nekelti. Visų gerbiamas ir mylimas Česnelė, matyt, patikėjo pasakai, kad miškai carui priklauso... Apie mūsų skundus jis ir klausyti nenorėjo.

Mes aiškiai matėm, kad geruoju nieko neišeis. Nuo pasiutusio šunies gražiais žodžiais neapsiginsi, jam reikalinga lazda, su kuoku gale.

PRADĖJO PŪSTI KITI VĖJAI

1904-tais metais pradėjo pūsti kitoki vėjai. Caras pradėjo šaukti vyrus japonų

mušti, o šie — traukti per sieną. Vieni važiavo į Škotiją, o kiti plaukė į Ameriką. Žandarai jiems nieko padaryti negalėjo. Iš Vladivostoko atėję laiškai būdavo pilni ašarų, o iš Amerikos atėjusiuose dažnai rasdavo pinigų.

Be to, Odesoj sukilo laivyno leitenantas Šmit, o žiemą Petrograde sustojo traukiniai. Darbininkai metė darbą didesnėse dirbtuvėse. Caras siuntė kareivius prieš savo žmones, bet kareiviai atsisakė šauti.

Pavasarį ir pas mus atsirado drąsuolių. Vieni pradėjo versti telegrafo stulpus, o kiti daužyti žandarus. Vos tiktai pasirodydavo žandaras toliau nuo miesto, vyrai tuojau jį nuginkluodavo. Kardą ten pat sulaužydavo, o revolverį ir šovinius nusinešdavo. Jei kuris bandydavo priešintis, tą gerokai apdaužydavo. Iš smarkesnių reikalaudavo pasižadėjimo revoliucionierių neliesti. Žandarai aprimo. Drąsiais jie būdavo tiktai iki pavakarių, o vėliau skubėdavo į Marijampolę, kad vyrai ginklų neatimtų.

Mes kelis metus kentėm *obješčikų* pasityčiojimus, bet atėjo ir mūsų kantrybei galas. Vieni eiguliai buvo išsvilinti, kiti miške pagauti ir gerokai apdaužyti, bet *obješčikai* į tai nekreipė jokio dėmesio.

Aiškiai matėsi, kad jiems reikės stipresnių vaistų. Mums buvo skaudu, bet vaistus mes paruošėm. Kaip juos supylėm, tuojau užgirsite.

KURI PIRMA VAIŠINTI?

Mums reikėjo spręsti, kurį pirma vaišinti: Ąžuolinės *obješčiką* Juozą Šiugždą, ar Paukštynės *obješčiką* Nikiforą Biegliuką. Raišupio, Varnabūdės, Pajesio ir Mergašilio vyrai siūlė pirma pamokyti Šiugždą, o Klevinės, Plutiškių ir Kvietiškių vyrai reikalavo pirma pamokyti Biegliuką. Kaip vienas, taip antras buvo tiek įsipykę žmonėms, kad norėjo greičiau jų nusikratyti.

Obješčikas Šiugžda buvo labiau įsipykęs, negu Biegliukas. Atrodė, kad jis buvo žiauresnis. Kerštas ir pasityčiojimas Šiugždai teikdavo smagumo. Biekliukas vienas juokdavosi, Šiugžda prie kitų šaipydavosi iš savo aukų.

— Kai rusas tau protokolą rašo, tai žinai, kad toks yra jo užsiėmimas, tam jis čia ir atsiųstas. Bet kada lietuvis ateina ir tau ties vartais pridrebia, tai jau per daug, — į Sasnavos šventorių suėję vyrai kartojo.

Dauguma norėjo, kad vaišės pirmiausia būtų suruoštos Šiugždai, bet Smilgių Pocevičius tarė:

— Vyrai, kaip ten bebūtų, Šiugžda vis dėlto yra lietuvis. Visi dabar veda kovą prieš rusus, didžiausius mūsų nelaimių kaltininkus. Patys rusai stengiasi savo pavergėjų atsikratyti. Kada juos išvysime, tada ir su Šiugžda sąskaitas suvesime. Gal jis susipras, tai mums ir rankų nereikės purvintis... Džiaukim pirma Biegliuką.

Broliai Žilvaičiai, atsimenu, reikalavo pirma suvesti sąskaitas su Šiugžda. Nekentė jo Trakinės ir Plioplių ūkininkai. Bet vis dėlto paklausėm Pocevičiaus. Jam buvo pavesta vaišėmis rūpintis, tai sutikom su jo pasiūlymu.

BIEGLIUKAS PRAMOKO LIETUVIŠKAI

Nikiforas Biegliukas buvo pasodintas Paukštynėje. Savo žinioje jis turėjo aštuonis eigulius. Jo eiguva buvo didelė. Vienas josios kraštas siekdavo Ąžuolinės eiguvą. Rytuose ji siekdavo Plutiškį, o šiaurėje ji užimdavo dalį šilų.

Biegliukas buvo kilęs iš Vakarų Rusijos. Savo laiku jis tarnavo caro armijoje, o vėliau kelis metus eiguliavo Bieloviežo girioje. Pradėjus valyti Lietuvos miškus

nuo nepatikimų sargų, Biegliukas buvo atkeltas į Paukštynę. Jam buvo pakeltas laipsnis, iš paprasto *strielčiaus* jis padarytas *obješčiku*. Paukštynėje buvo graži 15 margų pasoda, puikiai pastatyti namai, o aplinkui buvo pirmos rūšies ganiavos.

Biegliukas buvo nedidelio ūgio, plačių pečių vyras. Galva jo buvo kampuota, žandikauliai platūs, atsikišę. Jis jau atvažiavo gerokai nutukęs, o Paukštynėje kurį laiką pagyvenęs virto tikru penimiu.

Pradžioje Biegliukas nei žodžio lietuviškai nesuprato, bet per kelis metus šiek tiek pramoko. Lietuviškai kalbėti, jis, aišku, nekalbėjo, bet suprasti jau beveik viską suprato. Susitikęs su žodžio rusiškai nesuprantančiais ūkininkais, jis ir lietuviškai galėdavo jiems pasiaiškinti. Labiausiai jo mėgiamas lietuviškas žodis buvo "rupūžė". Vos tiktai, būdavo, sueis su eiguliais, tai ir šaukia:

— Rupūža!

O kai pastebėdavo pro mišką pravažiavusių ratų pėdsakus, tai šaukdavo eiguliams:

— Rupūža, niematiei vagis.

Pasitaikius progai burnelę sušlapinti, jis visuomet lietuviškai pradėdavo:

— Sveikas! Būk sveikas!

Dažnai pridėdavo:
— Burna, nebūk durna!

BIEGLIUKAS PERSEKIOJO EIGULIUS

Biegliukas vengdavo savo apylinkės ūkininkų, bet savo eiguliams jis neduodavo ramumo. Eiguliai sakydavo, kad jis ne miškus saugo, bet eigulius. Jei kuris eigulis leisdavo ūkininkui šį tą išsivežti be Biegliuko žinios, o vėliau jis vis dėlto sužinodavo, tai eigulis tikrai nukentėdavo. Biegliukas visuomet pradėdavo "rupūža", o baigdavo sieksniniais rusiškais keiksmais, kurie su purvu sumaišydavo motinas, bažnyčias ir šventuosius. Jis versdavo eigulius rašyti ūkininkams protokolus ir traukti juos teisman. Jo iškeltose bylose eiguliai būdavo svarbiausieji liudininkai.

Biegliukui patikdavę, kai ūkininkai kreipdavosi į jį. Jei kuris atvažiuodavo ir kyšį atsiveždavo, tai Biegliukas kartais ir protokolą suplėšydavo. Kas jį gerai pavaišindavo, tai nurodydavo net vietas, kur galima tinkamesnių medžių rasti. Bet panašiai elgdavosi tiktai tuo atveju, jei kyšis būdavo didelis.

Su ūkininkais Biegliukas nenorėdavo atrodyti žiaurus. Be reikalo ūkininkų ne-

koliojo, pats priekabių neieškojo. Bet jei patirdavo, kad kuris nors eigulis leido ūkininkams malkų vežimą parsivežti, arba rąstelį išsikirsti — protokolas būdavo neišvengiamas. Jis žiūrėdavo, kad protokolas būtų surašytas, o vėliau dabodavo, kad bauda tikrai būtų sumokėta. Stengdavosi viską taip sutvarkyti, kad tas pats eigulis, kuris "nepastebėdavo" iš miško vežamų medžių, rašytų protokolą ir skųstų ūkininką.

Biegliukas būdavo patenkintas, kai pajėgdavo supiudyti eigulį ir ūkininką, kurie būdavo susidraugavę ir kartas nuo karto išmesdavo po stikliuką. Ūkininkai Biegliuko vengdavo, bet eiguliams jis būdavo tikra pabaisa. Pas jį eiguliai labai dažnai kaitaliodavosi. Retas kuris pajėgdavo išbūti trejus metus. Vieni patys prašydavo, kad kitur perkeltų, o kiti mesdavo mišką, valdžios pasodą ir eidavo kitur duonos užsidirbti.

BĖGA VILKAS, TUNKA VILKAS

Man teko pažinti Biegliukas. Ąžuolinėje, mūsų kaimynystėje, kaip jau minėjau, gyveno *obješčikas Šiugžda*. Vienas jų augo Lietuvoje, o kitas Rusijoje, bet tai buvo du obuoliai nuo tos pačios obelės. Iš-

vaižgą jų skyrėsi, bet norai pakenkti ramiai gyvenantiems žmonėms, pasidžiaugti iš kito nelaimės, ką nors išniekinti — pas abu būvo vienodi.

Ramūs jie niekad nebūdavo. Jie žinojo, kad bėga vilkas — tunka vilkas, stovi vilkas — džiūsta vilkas. Šiugžda, aplėkęs mišką, užjodavo į Paukštynę, o Biegliukas dažnai užvažiuodavo pas Šiugždą. Kitur jie negalėdavo važiuoti, nes su ūkininkais būdavo susipykę.

Pas Šiugždą jie paplepėdavo kokią valandą, užkąsdavo, o vėliau pradėdavo nuobodžiauti. Netrukus, žiūrėk, Šiugžda ir atsiveda Biegliuką pas mane. Šiugžda žinojo, kad pas mane jis visuomet ras butelį degtinės ir kad žmona atneš papiaustytų lašinukų.

— *Kak poživajete, gospodin Gegužis,* — slenkstį persiritęs sakydavo obješčikas Biegliukas.

— Gerai, skųstis negaliu, — atsakydavau.

— *Aš supranti po litovsku, supranti...*

— Tarp lietuvių gyveni, tai ir kalbėti turi, — pridėdavau.

— *Gierai, gierai supranti, no kalbieti nemogu.*

Pasijuokdavom mudu su Šiugžda iš tos

jo kalbos, o jis išmesdavo po kelis stikliukus degtinės, surydavo bryzą lašinių ir išvažiuodavo.

BIEGLIUKAS — DIDELIS MERGININKAS

Be to, Biegliukas buvo didelis merginin-kas. Jis jau buvo 40 metų peršokęs žmogus, bet jei pamatydavo miške šeimininkę ar merginą, tai nesitraukdavo nuo jos kaip zylys nuo karvės. Įgelti jis, aišku, neįgeldavo, bet pats zyliojimas jam būdavo smagus.

Mano žmona visuomet samdydavosi mergą. Negalaudama, net dvi turėdavo. Biegliukas, pamatęs kieme gyvulius liuobiančią moteriškę, būtinai turėdavo ją užkalbinti. Jis žinojo, kad pas Gegužio samdines nieko nepeš, o vis dėlto neiškęsdavo žodžio netaręs. Jos *obješčiko* dažniausiai nesuprasdavo, nes vienas jo žodis būdavo lietuviškas, o du rusiški.

Nepraleisdavo jis ir pakelyje sutiktų moterų. Nepažįstamos pasižiūrėdavo į žibančią skardą, kabančią ant krūtinės, į pusiau karišką kepurę ir žalsvą apsiaustą, bet dauguma moterų į jį nekreipdavo jokio dėmesio. Mūsų moterys visuomet vengė atėjūnų.

Daug blogiau būdavo, kai Biegliukas užtikdavo moteris miške. Jis išgalvojo, kad miške be leidimo negalima uogauti ar grybauti. Uždrausta ir riešutauti. Radęs uogaujančias ar grybaujančias moteris, joms ramumo neduodavo. Vieną kartą jam pavyko miške pasigauti uogavusias Matulaitytes, kitą kartą jis smarkiai išvargino Leonavičienę, stambaus Plutiškių ūkininko jauną žmoną. Pešti, jis nieko nepešė, bet moteriškes išgasdino.

Kibimu prie moterų Biegliukas užsitraukė kelių vyrų gilią neapykantą. Eiguliai, jei būtų galėję, jį geldoje būtų paskandinę. O apylinkės ūkininkai, išvarginti protokolais, baudomis ir nuolatiniais pasityčiojimais, pradėjo jam spąstus statyti.

SPĄSTAI PASTATYTI PRIE NAMŲ

Kur ir kaip Biegliukui spąstus statyti — buvo įvairiausių planų, bet kada žmonės, pasiėmę šį reikalą vesti, juos išklausydavo ir patikrindavo, tai rasdavo daug įvairiausių spragų.

Paprastą caro tarną pamokyti nebuvo toks jau sunkus dalykas, bet jei norėdavai reikalą taip atlikti, kad ir šuo nesulotų, tai jau reikėdavo gerai apsižiūrėti. Nudžiauti kokį skurlupį, o vėliau dėl to į

Sibirą važiuoti — niekas nenorėjo. Už kerėpliškai atliktą darbą ne vien Sibiras gresė, bet ir kilpa ant kaklo. Mes visa tai žinojom... Mums reikėjo vilką taip pakarti, kad mūsų pačių kailis liktų neįdrėkstas.

Saugiausia, žinoma, jį būtų buvę pakarti miške. Bet Biegliuką vieną ne taip jau lengva miške pagauti. Miškais jis dažniausiai joja, — ir ne vienas. Jei nesučiupsi kaip reikia, ir jis paspruks, tai tiktai bėdos visiems užtrauksi, daugiau nieko.

Be to, jis pats visuomet nešiojasi revolverį. Nežinojom, koks iš jo šovikas, niekad tuo jis nesigirdavo, bet jis buvo tarnavęs caro armijoje ir ilgus metus bastėsi po girias. Buvo pagrindo manyti, kad šaudyti jis mokėjo. Jis lengvai galėjo sužeisti bet kurį vyrą, o sužeistąjį gydyti — ne toks jau lengvas dalykas. Jis bus apgydytas, bet anksčiau ar vėliau pradės sklisti kalbos, o šios jau pasieks ir žandarų ausį. Tos ausys buvo nepaprastai didelės, jos iš tolo užgirsdavo. Apie blogą darbą žmonės nieko nepatiria tiktai tada, kada darai jį vienas, ir kai nė tėvas nebūna liudininku. Ir tai, jeigu mokėsi burną užčiaupti.

Vyrai aptarė visas smulkmenas ir nutarė spąstus spęsti visai prie Paukštynės,

bevéik prie pačios Biegliuko pasodos, Lukošių urėdijos panosėje. Vieniems atrodė, kad vieta buvo pavojinga, bet kaip vėliau pasirodė — baimei nebuvo jokio pagrindo.

NUTARĖ SURUOŠTI PABAIGTUVES

Antanas Juozaitis, stambus Kelmynės ūkininkas, dabartinių Juozaičių tėvas, tą žiemą buvo iš pusės užpirkęs biržę miško. Jojo pusininku buvo Išlandžių Leonavičius, taip pat pasiturintis ūkininkas.

Žiemą jiedu iškirto medžius, o pavasarį, keliams pradžiūvus, pradėjo juos vežti. Pavasario pabaigoje medžiai buvo sėkmingai išvežti ir parduoti. Laiku paleistas gandas, kad pusininkai uždirbo gražaus pinigo ir rengiasi suruošti geras pabaigtuves. Biegliuko ausį pasiekė žinia apie ruošiamą užkandą.

Nustačius dieną ir laiką, aptarus visas smulkmenas, Biegliukas buvo pakviestas į pabaigtuves. Jam buvo pasakyta, kad keli ūkininkai susirinks išsigerti, gerai atliktą darbą baigti. Nuo užkandžio ir stiklelio Biegliukas niekad neatsisakydavo. Biegliukas nenorėjo, kad būtų kviečiami kiti eiguliai, bet jis patarė pakviesti šiopį.

EIGULIS ŠIOPYS

Šiopio eiguvoje buvo nupirkta biržė. Jis visą žiemą ir pavasarį prižiūrėdavo, kad vagys medžių neišvogtų. Jį, žinoma, reikėjo kviesti į pabaigtuves.

Be to, Šiopys buvo artimiausias *obješčiko* Biegliuko draugas. Negali sakyti, kad jiedu būtų buvę draugai, bet Šiopys Biegliuku nesiskųsdavo tiek daug. Kiti Paukštynės eiguliai dergdavo savo viršininką, tarpusavyje jo vardo be keiksmo nesuminėdavo, tuo tarpu Šiopys nebuvo tokios blogos nuomonės apie rusą. Eiguliai pasakodavo apie Biegliuko imamus kyšius, pagyras ir bėgiojimą paskui mergas, tuo tarpu Šiopys tarytum nieko nematydavo ir nicko negirdėdavo. Kai kurie pamanydavo, kad Šiopys dalindavosi kyšiais su Biegliuku, bet tai neteisybė. Biegliukas viską vienas pasiimdavo, Šiopiui dažnai nė trupinys nenukrisdavo.

Šiopys buvo stambus, augalotas vyras, panašus į didelį runklį. Mažai kur jis tesikišdavo, bet retai ir savo burną praverdavo. Visi pasisakydavo prieš caro primestus valdininkus, o Šiopys visuomet tylėdavo. Biegliukas nekoliodavo Šiopio taip smarkiai, kaip jis koliodavo kitus savo ei-

gulius, bet labai dažnai kliūdavo ir ištikimiausiam miško sargui.

Šiopys turėjo šešis margus lauko. Jis buvo vedęs, augino du vaikučius. Iš šešių margų sunku pramisti. Beeiguliaudamas, jis tikėjosi prasimušti. Jis manė, kad iš tų penkiolikos margų, kuriuos gauna kiekvienas eigulis, jis galės prasigyventi. Šita mintis versdavo jį tylėti, nusileisti, nieko nematyti ir nieko negirdėti. Pasakojo, kad jis iš prigimties buvęs nešnekus.

STALAS LŪŽO NUO VALGIŲ

Paukštynėje buvo suruoštos geros pabaigtuvės, stalai lūžo nuo valgių. Ten buvo lašinių, kumpių, sūrio, sviesto, priraikytos duonos, raugintų kopūstų ir kitokių valgių. Vienname stalo gale stovėjo vienas butelis degtinės, kitame — kitas.

Trys šeimininkės ištisą rytą gamino valgius. Kada vyrai turėjo rinktis, kitos moterys išėjo, virtuvėje liko tiktai namų šeimininkė. Šeimininkas nenorėjo, kad pašaliniai maišytųsi.

Į pabaigtuves vyrai kiek pavėlavo, bet vėliau jie suvirto beveik vienu metu. Sučjusius šeimininkas tuojau sodino už stalo. Stalo galan jis pasodino miško pusi-

ninką Juozaitį. Jis buvo ir pabaigtuvių ruošėjas. Greta jo, prie paties stalo galo, bet pačiame namo kampe, jis pasodino *obješčiką* Nikiforą Biegliuką. Kitoje Biegliuko pusėje sėdėjo Leonavičius, kuris mokėjo gana gerai rusiškai. Toliau nuo Leonavičiaus, maždaug apie stalo vidurį, sėdėjo Jonas Pocevičius, stambus Smilgių ūkininkas. Dar toliau buvo susodinti Sasnavos apylinkės storkakliai, šimtamargiai ūkininkai. Kitoje stalo pusėje, ant suolo, visai prie Juozaičio ir prieš *obješčiką*, buvo pasodintas eigulis Šiopys. Šalia jo atsisėdo Juozaičio bernas ir dar pora vyrų.

Šeimininkas vedžiojo vyrus, nurodinėjo jiems vietas, prašinėjo, kad sėstųsi ir jaustųsi kaip namie. Tuo pat metu pasirodė ir šeimininkė su karštais valgiais. Atneš karštą dubenį ant stalo ir vėl bėga virtuvėn. Prinešė ji įvairiausių blynų, pagamino padažų taukinių ir pieninių, privirė kruopų.

Vaikų namuose visai nesimatė. Susirinkę vyrai nenori, kad piemenys maišytųsi.

PRADĖJO NUO BALTAKĖS

Juozaitis tuojau paėmė prieš jį stovėjusį butelį baltos degtinės, pakratė ir pažiūrėjo, kiek laipsnių. Jis norėjo atkimšti,

bet neturėjo kuo. Kamštis buvo juodu laku užlakuotas, nagais jo negalėjai nulupti. Greta sėdėjęs Biegliukas, matydamas, kad Juozaitis apie tokius dalykus mažai nusimano, tuoj tarė:

— Nuka, pokažite. (Nagi parodykite.)

Butelio galą jis lengvai stuktelėjo į stalo kampą, ir dalis lako nulėkė po stalu. Vėliau jis paėmė peilį ir likusį nulupinėjo. Butelį Biegliukas pasukinėjo, nušluostė, šalia kamščio buvusį laką nupūtė, buteliui į pasturgalį pasižiūrėjo, atsilošė į kampą ir butelio dugnu pokšterėjo į savo kojos šlaunį. Pirmą kartą kamštis neišškoko, bet kai antrą kartą butelį smarkiau paleido, tai kamštis net lubas pasiekė.

— Vidite, kak eto otkryvajetsa. (Matote, kaip butelis atkemšamas.)

Atkimštą butelį paėmė Juozaitis. Jis sau truputį įsipylė, o vėliau pripildė Biegliuko stikliuką, įpylė šiopiui ir kitiems. Jis pasiekė ir paties šeimininko stikliuką, o vėliau butelį atidavė kitiems.

Jau buvo vidudienis, vyrai buvo išalkę, tai tuojau ir pradėjo.

Šeimininkas išgėrė už Biegliuko sveikatą, o Biegliukas pasiūlė gerti už šeimininko sveikatą.

— Sveikas! Sveikas!

Išmetę po stikliuką, tuojau griebė užkandžių. Biegliukas labai mėgo rūkytus lietuviškus lašinius. Jis čiupo riekę duonos, bryzą lašinių ir pradėjo mauroti. Kiti griebė kumpio. Juozaičiui taip pat kumpis geriau patiko.

Netrukus stikliukai ir vėl buvo pilni. Biegliukas jau pradėjo lietuviškai. Pakėlė stikliuką ir tarė:

— Burna, nebūk durna.

— Už keno sveikatą geri?

— *Za pusininkų!*

Visi išgėrė už Juozaičio ir šeimininko sveikatą.

LENKAS JOJO BE GALVOS

Po stikliuką išmetus, visiems liežuviai atsiriša, o Pocevičius juo buvo pradėjęs malti beveik nuo pačios pradžios. Jis buvo geras pasakotojas. Pasakodavo daugiausia niekus, liesdavo mergų užpakalius, kūmus ir kūmas, o kartais ir kunigų gaspadines. Bet būdavo smagu klausytis. Jo nei prašyti nereikėdavo. Jis pats, visai nejučiomis, pradėdavo pasakoti. Dauguma Pocevičiaus pasakojimus po kelis kartus jau buvo girdėję, bet būdavo smagu dar kartą jų klausytis. Kiti bandydavo tą patį dalyką nupasakoti, bet jiems nevykda-

vo, tuo tarpu pas senį Pocių visuomet galas su galu gražiai susirišdavo.

— Bonką degtinės išgerti, tai niekas, — tuojau jis pasakė, kai jo kaimynas užsiminė apie žmones, galinčius daug išgerti. — Bet joti be galvos, ot tai štuka. Esu tikras, kad raitelio be galvos nei vienas jūsų nesate matę.

— O tu — matei? — užklausė Juozaitis.

— Mačiau, — atkirto pasakotojas.

— Kur?

— Savo laukuose.

Dauguma nustebo tokiu tvirtinimu. Kai kurie dar niekad nieko negirdėjo apie lenką, jojusį be galvos. Vieni rimtai, o kiti pašaipomis kurstė senį Pocevičių papasakoti, kaip tas lenkas jojo be galvos.

— Buvau dar pusbernis, gal nei penkiolikos metų neturėjau, — pradėjo pasakoti Pocevičius, kartu su kitais užkąsdamas duoną su kumpiu. — Tai buvo tuojau po lenkmečio, 63-čių metų pavasarį. Lenkai jau buvo sumušti. Dauguma jų, kaip žinote, buvo suversti ties Kvietiškių dvaru, į *sodželkas*. Ten buvo paskutinis rimtesnis susirėmimas, ir lenkai prakišo. Po to — jau buvo ne mūšis, bet skerdynė. Lenkai jau negalėdavo pasirodyti. Kur nosį iškišdavo vienas lenkas, ten jo laukdavo

dešimt kazokų. Dauguma lenkų, kaip minėjau, kinkas padžiovė Kvietiškių liepyne, kiti, ilgesnes kojas ir geresnę uoslę turėjusieji — išspruko į Vokietiją. Vienur kitur pasirodydavo dar koks paliokėlis, bet tai jau būdavo tiktai slapukas, kelias dienas ar savaites praleidęs miškuose ar tuščiame kluone. Jis jau nekovojo, bet gyvybę gelbėjo...

— Tą pavasarį tėvas buvo anksti pakėlęs lauką miežiams. Žemei šiek tiek susigulėjus, mane išsiuntė akėti. Diena pasitaikė graži, saulėta. Aš sau sarčius varinėju, švilpauju "Šalia kelio ąžuolas", nagi žiūriu — kažkas atjoja. Netrukus pastebėjau, jog tai būta kariškio, balnas ir diržas blizgėjo. Prijojus arčiau, žiūriu — lenkas. Kur čia dabar perkūnas tave neša, galvoju. Vėliau sužinojau, kad tą rytą ties Overa įvyko susirėmimas. Teisingiau, užpuolimas ant lenkų. Kelioms pavyko pabėgti nuo Kvietiškių. Jie įsimalė į miškus ir apsistojo ties Overa. Kazokai juos surado ir pradėjo kapoti. Lenkai neturėjo laiko šūvio iššauti, o gal neturėjo kuo savo šautuvų primušti. O rusams visai nereikėjo šauti, kazokai kardais lenkus išskynė.

— Matau, kad lenkas tiesiai ant mūsų

atjoja. Sustabdžiau sarčius. kad atsikvėptų, o pats pasileidau prie kiemo. Lenkas prijojo prie vartų ir stovi. Namie buvo seniai, motina, mano broliai su seserimis, bet niekas neišėjo į kiemą. Man buvo keista, kad niekas iš namų neišeitų. Tėvas buvo pas kalvį išėjęs. Sakė, kad gal į Sasnavą užsuks, jo nei nelaukiau, bet iš namų kas nors jau turėjo išeiti. Einu tiesiai prie raitelio. Aiškiai pamačiau, jog tai kareivio būta: balnas, kariška paprūga, kardas prie šono, dvieji cūgai. Viskas tvarkoje, bet žiūriu — raitelis be galvos! Savo akimis nenorėjau tikėti. Velnias griebtų, sakau, kas čia dabar darosi? Kaip tai raitelis gali būti be galvos? Mane beveik šiurpulys nukrėtė, niekad tokio dalyko nebuvau matęs. Tik tada supratau, kodėl niekas nosies iš namų nekiša. Norėjau kažko paklausti raitelio, bet liežuvis nesisuko, krūtinėje man oro trūko. Nei nežinojau ko klausti? Ką jis man galėjo atsakyti? Be galvos raitelis negalėjo kalbėti, man buvo susidaręs įspūdis, jog jis dar gyvas. Arklys, galvą perkėlęs per vartus, ją linguoja, nuo musių uodega ginasi, o lenkas tyli...

— Galų gale aš, iš drebančių kinkų surinkęs drąsą, užklausiau, ko jis nori. Pa-

liokas man nieko neatsakė. Pavadžius jis pakabino ant balno, kairią ranką įkišo į kišenę ir išsitraukė tabakierką. Tokio dalyko nesitikėjau, bet nei bėgti, nei rėkti negalėjau. Vėliau pakilo jo dešinioji, tabakierką atidarė, dangtelį paėmė saujon, o nykščiu ir smilium paėmė žiupsnį tabokos. Ką jis čia dabar darys? — galvoju. Nosies neturi, o taboką zizevoti rengiasi. Taip, taip. Pirštus jis padaužė į tabakierkos kraštą, nukratė panagėse prilipusius miltelius ir vėl uždengė tabakierką. Kas bus toliau? — galvoju. Nagi ranka tiktai pasisiūbavo, pradžioje tarytum musę nuvijo, o vėliau kad kilo — tiesiai prie nosies. Bet lenko nosies nebuvo, tai ji, įsisiūbavus, atsidurė tiesiai ant nukirsto sprando. Kas tada darėsi, tai tiktai mačiusieji gali patikėti, jūs netikėsite. Lenkas, užpylęs ant nukirsto nugarkaulio tabokos, pradėjo šokinėti kaip padūkęs. Jis ir sėdosi ir stojosi, ir ant nugaros gulė ir kėlė, jis rankomis skerėčiojosi ir kojomis arklį spaudė. Jeigu jis būtų gerklę turėjęs, tai galite įsivaizduoti, kaip jis ten būtų rėkęs. Arklys savo raitelį pažino, bet neiškentė, jis pasisuko ir pasileido tuo pačiu keliu atgal. Jis buvo sulaikytas tiktai ties Sasnava...

atjoja. Sustabdžiau sarčius. kad atsikvėptų, o pats pasileidau prie kiemo. Lenkas prijojo prie vartų ir stovi. Namie buvo seniai, motina, mano broliai su seserimis, bet niekas neišėjo į kiemą. Man buvo keista, kad niekas iš namų neišeitų. Tėvas buvo pas kalvį išėjęs. Sakė, kad gal į Sasnavą užsuks, jo nei nelaukiau, bet iš namų kas nors jau turėjo išeiti. Einu tiesiai prie raitelio. Aiškiai pamačiau, jog tai kareivio būta: balnas, kariška paprūga, kardas prie šono, dvieji cūgai. Viskas tvarkoje, bet žiūriu — raitelis be galvos! Savo akimis nenorėjau tikėti. Velnias griebtų, sakau, kas čia dabar darosi? Kaip tai raitelis gali būti be galvos? Mane beveik šiurpulys nukrėtė, niekad tokio dalyko nebuvau matęs. Tik tada supratau, kodėl niekas nosies iš namų nekiša. Norėjau kažko paklausti raitelio, bet liežuvis nesisuko, krūtinėje man oro trūko. Nei nežinojau ko klausti? Ką jis man galėjo atsakyti? Be galvos raitelis negalėjo kalbėti, man buvo susidaręs įspūdis, jog jis dar gyvas. Arklys, galvą perkėlęs per vartus, ją linguoja, nuo musių uodega ginasi, o lenkas tyli...

— Galų gale aš, iš drebančių kinkų surinkęs drąsą, užklausiau, ko jis nori. Pa-

liokas man nieko neatsakė. Pavadžius jis pakabino ant balno, kairią ranką įkišo į kišenę ir išsitraukė tabakierką. Tokio dalyko nesitikėjau, bet nei bėgti, nei rėkti negalėjau. Vėliau pakilo jo dešinioji, tabakierką atidarė, dangtelį paėmė saujon, o nykščiu ir smilium paėmė žiupsnį tabokos. Ką jis čia dabar darys? — galvoju. Nosies neturi, o taboką zizevoti rengiasi. Taip, taip. Pirštus jis padaužė į tabakierkos kraštą, nukratė panagėse prilipusius miltelius ir vėl uždengė tabakierką. Kas bus toliau? — galvoju. Nagi ranka tiktai pasisiūbavo, pradžioje tarytum musę nuvijo, o vėliau kad kilo — tiesiai prie nosies. Bet lenko nosies nebuvo, tai ji, įsisiūbavus, atsidurė tiesiai ant nukirsto sprando. Kas tada darėsi, tai tiktai mačiusieji gali patikėti, jūs netikėsite. Lenkas, užpylęs ant nukirsto nugarkaulio tabokos, pradėjo šokinėti kaip padūkęs. Jis ir sėdosi ir stojosi, ir ant nugaros gulė ir kėlė, jis rankomis skerėčiojosi ir kojomis arklį spaudė. Jeigu jis būtų gerklę turėjęs, tai galite įsivaizduoti, kaip jis ten būtų rėkęs. Arklys savo raitelį pažino, bet neiškentė, jis pasisuko ir pasileido tuo pačiu keliu atgal. Jis buvo sulaikytas tiktai ties Sasnava...

Biegliukas juokėsi. Jam patiko, kad kazokai lenkus sumušė. Juokas ėmė ir kitus svečius, beklausančius kaip lenkai 1863 metų sukilimo metu ne rusam taboką pūtė, bet patys į savo žaizdas vertė. Žmonės jau iš anksto matė, kad lenkai pralaimės, sukilimą jie organizavo be galvos.

NUOTAIKA VISŲ PAKILO

Vieni senio Pociaus pasakojimo atidžiai klausėsi, o kiti kirto valgius iš peties. Valgė ir pats Pocevičius, kartas nuo karto suvilgydamas sausą kumpį stikliuku baltakės. Jis mokėjo viską taip gyvai atpasakoti, jog atrodė tarytum jį matytum ties tuo lenku, besikalbantį ir besistebintį.

Biegliukas, kuris turėjo gana gerą balsą ir buvo kelias lietuviškas dainas pramokęs, pripylė savo kaimynams po stikliuką ir lengvai užtraukė:

Išgėriau vieną
Kap saldų pieną.
Susimilk, da inpilk.
Da gersiu ir antrą.

Prie pirmo posmo jam beveik niekas nepritarė, bet kai buvo pradėtas antrasis, tai jau beveik visa seklyčia suūžė:

Išgėriau antrą —
Širdis niesupranta.

Susimilk, da inpilk,
Da gersiu ir trečią.

Biegliukas ne tiktai dainavo. Beskaičiuodamas, jis stikliukus pildė ir maukė. Netrukus visas stalas traukė:

Išgėriau dešimtą,
Kinkos nesulinko.
Susimilk, da inpilk,
Da gersiu ir kitą.

Kaži ar jiems kojos būtų nelinkę, jei būtų atsistoję. Prie stalo sėdint, niekas jiems nelinko, nes lankstyti nereikėjo.

Tuo tarpu šeimininkė įnešė kambarin du keptu paršu. Jie buvo tik ką iš pečiaus, vietomis nuraudę kaip nunoke riešutai. Moteris dar nespėjo padėti paršų ant stalo, Juozaitis tuojau užtraukė:

Eisim mudu pėsti,
Du paršiuku ėsti.
Du paršiuku suėdę,
Eisim mudu pas dėdę.

Daina visiems pažįstama, apylinkėj seniai dainuojama.

Kas kulšį, kas koją, o kas garuojantį paršo šonkaulį išlupęs tik traiškina, visai be duonos. Juozaitis, kelių stikliukų padrąsintas, antrą posmą dar garsiau užtraukė. Visi, žinoma, jam pritarė. Susėdusieji dainavo:

Biegliukas juokėsi. Jam patiko, kad kazokai lenkus sumušė. Juokas ėmė ir kitus svečius, beklausančius kaip lenkai 1863 metų sukilimo metu ne rusam taboką pūtė, bet patys į savo žaizdas vertė. Žmonės jau iš anksto matė, kad lenkai pralaimės, sukilimą jie organizavo be galvos.

NUOTAIKA VISŲ PAKILO

Vieni senio Pociaus pasakojimo atidžiai klausėsi, o kiti kirto valgius iš peties. Valgė ir pats Pocevičius, kartas nuo karto suvilgydamas sausą kumpį stikliuku baltakės. Jis mokėjo viską taip gyvai atpasakoti, jog atrodė tarytum jį matytum ties tuo lenku, besikalbantį ir besistebintį.

Biegliukas, kuris turėjo gana gerą balsą ir buvo kelias lietuviškas dainas pramokęs, pripylė savo kaimynams po stikliuką ir lengvai užtraukė:

Išgėriau vieną
Kap saldų pieną.
Susimilk, da inpilk.
Da gersiu ir antrą.

Prie pirmo posmo jam beveik nickas nepritarė, bet kai buvo pradėtas antrasis, tai jau beveik visa seklyčia suūžė:

Išgėriau antrą —
širdis niesupranta.

Susimilk, da inpilk,
Da gersiu ir trečią.

Biegliukas ne tiktai dainavo. Beskaičiuódamas, jis stikliukus pildė ir maukė. Netrukus visas stalas traukė:

Išgėriau dešimtą,
Kinkos nesulinko.
Susimilk, da inpilk,
Da gersiu ir kitą.

Kaži ar jiems kojos būtų nelinkę, jei būtų atsistoję. Prie stalo sėdint, niekas jiems nelinko, nes lankstyti nereikėjo.

Tuo tarpu šeimininkė įnešė kambarin du keptu paršu. Jie buvo tik ką iš pečiaus, vietomis nuraudę kaip nunoke riešutai. Moteris dar nespėjo padėti paršų ant stalo, Juozaitis tuojau užtraukė:

Eisim mudu pėsti,
Du paršiuku ėsti.
Du paršiuku suėdę,
Eisim mudu pas dėdę.

Daina visiems pažįstama, apylinkėj seniai dainuojama.

Kas kulšį, kas koją, o kas garuojantį paršo šonkaulį išlupęs tik traiškina, visai be duonos. Juozaitis, kelių stikliukų padrąsintas, antrą posmą dar garsiau užtraukė. Visi, žinoma, jam pritarė. Susėdusieji dainavo:

Šimas mano dėdė,
Šimienė tetulė.
Mes pas Šimą visados;
Pas mus Šimas — niekados...

Leonavičius, ilgą laiką tylėjęs, bandė prisitaikyti prie Juozaičio, bet negalėjo, jo balsas nesiderino. Baigus dainuoti, Leonavičius tarė Juozaičiui:

— Tu rėki, ne dainuoji. Prie tavęs negalima prisitaikyti.

— Kas blogai dainuoja, tam gražiai atrodo, — atkirto jam Juozaitis, nekreipdamas daug dėmesio į pastabą.

SUMANI POCEVIČIAUS MERGA

— Gerai atkirsta, — tuojau įsimaišė Pocevičius. — Kas blogai dainuoja, tam visuomet gražiai atrodo. O jūs žinote, ką mano merga atkirto Stankūnui?

— Kokiam Stankūnui?—klausinėjo vieni. Kitiems rūpėjo patirti, ką ji atkirto.

— Kokiam? Grabavos storkakliui.

— Merga turi būti *sprilna*, kad tą paukštį nutildytų, — pastebėjo Juozaitis.

— Tokių, kaip mano mergos, niekas neturi, — tuojau pradėjo aiškinti Pocevičius, begrauždamas paršo koją. — Jos, kaip sako, ir prie tanciaus, ir prie ražančiaus. O

prie darbo jos dar geresnės. Aš čia tik jums pasakysiu, bet nenoriu, kad būtų kitur nunešta, o tai Stankūnas gali užpykti. Dėl niekų su juo man nesinorėtų pyktis. Nenoriu pyktis su juo ir su nieku.

— Tu čia, dėde, tiktai mums pasakyk, niekas apie tai nieko neišgirs, — įsimaišė vienas Paukštynės jaunas ūkininkas, pačėjęs pusininkams išvežti medžius iš miško.

— Aną dieną Marė, kurią laikau jau kelinti metai, išėjo žlugto žlugti. Kai kurie iš jūsų žinote, kad tarp mano ir Karalevičių lauko bėga upeliukas. Negilus jis, bet mums užtenka. Vasarą kartais jis visai išdžiūsta, bet žiemą ir pavasarį mes visuomet turime tekančio vandens. Teka jis iš alksnyno. Vanduo švarus, pas mus jis visuomet yra nusėdęs.

Bevelėjant jai, pro šalį pravažiuoja Grabavos Stankūnas, Vinco sūnus. Kur jis važiavo — biesas žino. Gal kokių reikalų turėjo Sasnavoje, o gal net Skriaudžius jam reikėjo pasiekti. Jis žiemą ir vasarą važinėdavo. Jūs girdėjote, kad jis buvo pusėtinas merginikas. Jei pastebi moterį, tai pro šalį tylomis negali praeiti. Pravažiuodamas pro Marę, jis stabtelėjo ir užklausė:

— Ką tu mislini, kai kultuve vyriškas kelnes rėži?

Marė jau buvo vėlyta ir mėlyta. Žodžio jai ilgai ieškoti nereikėdavo, jis visuomet laiku po ranka jai atsirasdavo. Ji čia pat jam atkirto:

— O ką tu, dėde, mislini, kai kumelei uodegą mezgi?

Stankūnas nieko Marei neatsakė. Jis tiktai truktelėjo vadeles ir nuvažiavo. Marė ir vėl pasilenkė prie žlugto.

— Vyrai, už Pocevičiaus Marės sveikatą! — pasiūlė Juozaitis.

Pabaigtuvininkams patiko mergos atsakymas. Visi gardžiai pasijuokė ir stikliukus ištuštino. Biegliukas pasiėmė kitą gabalą paršienos. Jis galėjo pusėtinai gerti, bet visuomet reikalavo užkandos.

— Kodėl tu visą laiką tyli? — kažkas užklausė eigulio Šiopio. — Ar karpa ant liežuvio išaugo?

— Kvailys, jei tyli, laikomas išmintingiu, — už jį atsakė rusiškai Biegliukas.

Šiopys nieko neatsakė į klausimą, tylėjo ir dėl įžeidžiamos pastabos. Biegliukas juk buvo tiesioginis jo viršininkas.

ĮEINA NEPAŽĮSTAMAS VYRUKAS

Begeriant, bešūkaujant ir beužkandžiaujant, atsidarė priemenės durys ir įčjo nepažįstamas vyrukas. Pradžioje niekas nekreipė į jį jokio dėmesio. Galėjai pamanyti, kad jis rengiasi kreiptis prie šeimininko.

Sakau — vyrukas, nes atrodė tiktai pusberniu. Jo ūgis buvo nedidelis, pečiai siauri, apsiavęs mažais batukais, žiponas susagstytas. Kepurę jis buvo gerai užsimovęs ant galvos, kaip pas mus tais laikais tiktai pusberniai nešiodavo. Jei jis būtų žodį prataręs, tai kas nors būtų atsiliepęs, bet nei jis Kristų pagarbino, nei gerų dienų palinkėjo.

Dauguma pamanė, kad jis yra šeimininko bernas ar sūnus, užėjęs paklausti kokių nors ūkio reikalų. Vyrai jau buvo pravalgę ir prarūkę porą valandų, laukuose buvo darbymetė. Netektų stebėtis, jei bernas užeitų šeimininko pasiklausti. O šeimininkas manė, kad jis yra kurio nors svečio tarnas. Šeimininkas taip pat jau buvo kelias išlenkęs, vargu jis jau galėjo dvi kojas nuo trijų skirti.

Nenustebo tiktai vienas, bet jo pavardės nesakysiu, nes dar nežinia, ko gali-

me sulaukti. Šiandien mes žinome, kas mus valdo, o kas rytoj bus — niekas nežino. Manęs nei neklauskite, nepasakysiu. Atsarga tokiuose dalykuose gėdos nedaro. Jis jau žinojo, ko tas pusbernis atėjo.

SUNKIAI SUŽEIDĖ BIEGLIUKĄ

Nepažįstamas pusbernis priėjo prie stalo ir sustojo ties Juozaičiu. Ant suolo sėdėjusieji vyrai jo nei nepastebėjo. Jie savo šnekas tęsė ir vis dar užkandžiavo.

Nepažįstamas išsitraukė revolverį iš kišeniaus, pakišo Juozaičiui beveik po nosimi ir paleido šūvį į Biegliuką. Šis buvo bemaurojąs tik ką atplėštą paršo gabalą. Trenksmas buvo toks staigus ir toks netikėtas, kad dauguma nežinojo, kas čia atsitiko.

Biegliukas tuojau atsilošė ir sudribo į kampą.

Nepažįstamas paleido dar vieną šūvį. Kampe, matyt, buvo pastatytas kažkoks ąsotėlis gėlėms ar rėmelis su stiklu paveikslams .statyti. Kažkas cankterėjo, sutrūko ir subiro.

Visi pabaigtuvininkai buvo labai nustebinti. Beveik niekas nežinojo, kas čia atsitiko ir kas toliau bus. Šeimininkas pakilo nuo uslano ir norėjo kažką sakyti, bet

negalėjo žodžio ištarti. Susidarė įspūdis, kad jis nežinojo, kas čia atsitiko.

Už stalo sėdėjusieji suprato, kad kas nors negero įvyko, bet pradžioje niekas nežinojo, kas iš tikrųjų atsitiko. Daugumai atrodė, kad kliuvo stalo gale sėdėjusiam Juozaičiui. Dūmų debesys visiškai jį uždengė. Vienas kitas pamanė, kad kas nors išlygino sąskaitas su Juozaičiu. Priešų jis, rodos, daug neturėjo, mažai su kuo tesipykdavo, bet — kas žino?

ŠIOPYS SUČIUPO PASIKĖSINTOJĄ

Kaip minėjau, ant suolo gale stalo sėdėjo eigulis Šiopys. Kiti nepastebėjo ir nesusivokė, kas čia atsitiko, bet Šiopys viską aiškiausiai matė. Revolverio vamzdis buvo ties Juozaičio nosimi, bet kotas buvo ties Šiopio ausim. Jis žinojo, kas čia darosi. Jis, ko gero, čia ir atvyko *obješčiko* Biegliuko saugoti. Pats *obješčikas* patarė Šiopį pakviesti į pabaigtuves.

Šūvius paleidęs vyrukas dar nespėjo nuo stalo pasitraukti, Šiopys jį jau turėjo savo rankose. Turiu pasakyti, kad eigulis Šiopys buvo nepaprastai stiprus vyras. Jis buvo nuaugęs kaip girios ąžuolas. Krūtinė plati kaip užuogana, rankos — kaip

kultuvės. Apylinkėje retas galėdavo su juo imtis, jis visus lengvai parisdavo.

Kambarin įžengęs ir šūvius paleidęs vyrukas buvo silpno kūno sudėjimo. Palyginus su šiopiu, jis buvo tik nykštukas.

Šiopys jį čiupo, visai nuo suolo nesikeldamas. Kada vyrukas paleido antrą šūvį, šiopys kairia ranka jį griebė per sprandą, užnarino alkūnę ant galvos ir prispaudė prie savęs. Vyrukas, aišku, nei piptelt negalėjo. Visiems buvo aišku, kad pasikėsintojas jau sučiuptas.

Šiopys, iš vietos visai nejudėdamas, stipriau spaudė vyruką prie savęs. Tarp kitko, eigulis prasitarė:

— Aš jį turiu...

Sučiuptasis kiek pasimurdė, bandė išsinerti iš geležinių replių, bet — ką ir kalbėti — jis negalėjo. Šiopys tai pajuto ir pridėjo:

— Neištrūksi, rupūže...

— O je? — pratarė sučiuptasis.

— Tai jau ne! — tarė eigulis ir dešine ranka pasiėmė kairiąją, kad galėtų dar geriau prisispausti sučiuptąjį.

ŠALTAKRAUJIS GREITAI SUSIGRIEBĖ

Šiopio raumenys buvo stiprūs, bet protas silpnas. Raumenis jis tuojau į darbą pa-

leido, o smegenys labai pamažu judėdavo. Kairia ranka sučiupus vyruką, jam reikėjo galvoti apie ginklą, kurį įsibrovėlis turėjo rankoje. Ne vyruko galvą jam reikėjo čiupti, bet dešinę ranką, kurioje buvo revolveris.

Tuo tarpu kambaryje pasigirdo dar vienas šūvis. Iš kur jis buvo paleistas — pradžioje nebuvo aišku. Tuojau po šūvio Šiopys sudejavo, dešine ranka susiėmė už šono ir suriko:

— Mane pašovė!

Taręs šiuos žodžius, jis sudribo ant uslano, o vėliau nukrito ant aslos ir pradėjo šaukti ir vartaliotis.

Vyrukas jau buvo paleistas. Jis pasitraukė nuo suolo, pasitaisė šonan nusmauktą kepurę, pasižiūrėjo į šoną susiėmusį eigulį ir, revolverio nepaleisdamas iš rankos, ramiai išėjo pro duris.

Pasirodo, kad Šiopys suspaudė vyrukui sprandą ir galvą, bet paliko laisvas jo rankas. Kada įsibrovėlis pastebėjo, kad dešinės rankos jis negali judinti, Šiopio replėse per petį ji buvo stipriai suspausta, jis paėmė revolverį į kairią ranką. Šiopiui dar stipriau abiem rankom jį spustelėjus, nepažįstamasis paleido kulką į Šiopio krūtinę.

kultuvės. Apylinkėje retas galėdavo su juo imtis, jis visus lengvai parisdavo.

Kambarin įžengęs ir šūvius paleidęs vyrukas buvo silpno kūno sudėjimo. Palyginus su Šiopiu, jis buvo tik nykštukas.

Šiopys jį čiupo, visai nuo suolo nesikeldamas. Kada vyrukas paleido antrą šūvį, Šiopys kairia ranka jį griebė per sprandą, užnarino alkūnę ant galvos ir prispaudė prie savęs. Vyrukas, aišku, nei piptelt negalėjo. Visiems buvo aišku, kad pasikėsintojas jau sučiuptas.

Šiopys, iš vietos visai nejudėdamas, stipriau spaudė vyruką prie savęs. Tarp kitko, eigulis prasitarė:

— Aš jį turiu...

Sučiuptasis kiek pasimurdė, bandė išsinerti iš geležinių replių, bet — ką ir kalbėti — jis negalėjo. Šiopys tai pajuto ir pridėjo:

— Neištrūksi, rupūže...

— O je? — pratarė sučiuptasis.

— Tai jau ne! — tarė eigulis ir dešine ranka pasiėmė kairiąją, kad galėtų dar geriau prisispausti sučiuptąjį.

ŠALTAKRAUJIS GREITAI SUSIGRIEBĖ

Šiopio raumenys buvo stiprūs, bet protas silpnas. Raumenis jis tuojau į darbą pa-

leido, o smegenys labai pamažu judėdavo. Kairia ranka sučiupus vyruką, jam reikėjo galvoti apie ginklą, kurį įsibrovėlis turėjo rankoje. Ne vyruko galvą jam reikėjo čiupti, bet dešinę ranką, kurioje buvo revolveris.

Tuo tarpu kambaryje pasigirdo dar vienas šūvis. Iš kur jis buvo paleistas — pradžioje nebuvo aišku. Tuojau po šūvio šiopys sudejavo, dešine ranka susiėmė už šono ir suriko:

— Mane pašovė!

Taręs šiuos žodžius, jis sudribo ant uslano, o vėliau nukrito ant aslos ir pradėjo šaukti ir vartaliotis.

Vyrukas jau buvo paleistas. Jis pasitraukė nuo suolo, pasitaisė šonan nusmauktą kepurę, pasižiūrėjo į šoną susiėmusį eigulį ir, revolverio nepaleisdamas iš rankos, ramiai išėjo pro duris.

Pasirodo, kad šiopys suspaudė vyrukui sprandą ir galvą, bet paliko laisvas jo rankas. Kada įsibrovėlis pastebėjo, kad dešinės rankos jis negali judinti, šiopio replėse per petį ji buvo stipriai suspausta, jis paėmė revolverį į kairią ranką. Šiopiui dar stipriau abiem rankom jį spustelėjus, nepažįstamasis paleido kulką į šiopio krūtinę.

Visa tai ėjo žaibo greitumu. Šiopys manė, kad užpuolikas neištruks. Jis jį dar smarkiau paspaudė, kad tikrai neištrūktų, tuo tarpu revolveris ir vėl sušneko, ir visa Šiopio jėga nuėjo niekais. Jis tuojau paleido ginkluotą vyruką.

KILO DIDELIS SUMIŠIMAS

Prie stalo, aišku, kilo didelis sumišimas. Vyrai buvo jau gerokai išgėrę, revolverio šūviai juos prablaivė, bet jie vis tiek dar negalėjo susigaudyti. Dauguma nežinojo, kas čia darosi. Vienas kitas žinojo apie paruoštą pirtį, bet jie dėjosi nieko nežiną. Nekaltų avinėlių vaidinimas jiems daug pagelbėjo.

Vėliau prasidėjo tardymas, klausinėjimai, bet iš buvusių "niekas nieko nežinojo."

— Nepažįstamas žmogus įėjo, kulką paleido ir išėjo, — aiškinosi pabaigtuvininkai kitą dieną atsiradusiems žandarams ir teismo tardytojams.

— Šiopys, ginkluotas ir stiprus eigulis, jį sulaikė, bet taip pat vieną gavo ir sukrito, — po tardymo liudininkai pasakojo atvažiavusiems. Šiopys patvirtino ūkininkų pareiškimus. Niekas negalėjo reikalauti, kad išgerti ir pabaliavoti susirinkę be-

ginkliai ūkininkai pultų revolveriu ginkluotą užpuoliką.

Vėliau, kada šiopys jau pradėjo taisytis, vienas Paukštynės ūkininkas jo paklausė:

— Kam tau reikėjo kišti pirštus tarp krūminių dantų?

— Jei akmuo į puodą pataiko — puodui blogai, jei puodas į akmenį pataiko — vis tiek puodui blogai, — jam atsakė šiopys. — Kaip neversi — vis tas pats. Jei būčiau nieko nedaręs, mane už tai būtų barę. Eiguvos būčiau netekęs. Ranką pakėliau, ir vėl negerai. Už tai man kulką į krūtinę suvarė.

BIEGLIUKAS DINGO

Pradžioje manėme, kad *obješčikas* Biegliukas gavo galą. Gana ilgai jis visai nesijudino iš užustalės. Kaip kando paršo šlaunį, taip ji ir pasiliko jo dantyse. Vėliau, kada nepažįstamas žmogus dingo ir name viskas aprimo, Biegliukas pradėjo kriokti, iš gerklės jam prasiveržė kraujas.

Netrukus apie visą įvykį sužinojo urėdija. Paukštynėn atbėgo keli urėdijos tarnautojai. Vieni bėgo su ginklais, o kiti be nieko.

Pirmiausia Biegliukas buvo nuvežtas į *obješčiko* pasodą, o vėliau, kai jau gerokai

sutemo, jis pasodintas į vežimą ir išvežtas į Marijampolę.

Šiopys taip pat kraujavo. Paukštynėje tuoj atsirado jo žmona. Ji pradėjo verkti, raudoti ne savo balsu. Šiopio ligoninėn nereikėjo vežti. Gydytojas kelis kartus atvažiavo į namus, davė vaistų, kulkos pramuštą skylę apgydė ir baigta.

Ar Biegliukas išsilaižė žaizdas, ar ne — mes nežinom. Marijampolės girioms ir pakraščių gyventojams Biegliukas buvo nuduobtas. Miškų gyventojai Biegliuko daugiau nematė, Paukštynės eiguliai jo keiksmų negirdėjo, o ūkininkams nereikėjo važinėti į Lukošius ir aiškintis dėl protokolų.

Pradžioje mes buvome susirūpinę. Manėm, kad prasidės tardymai, klausinėjimai. Bijojome, kad nepakliūtų visai nekaltas žmogus. Bet nieko, aprimo. Paukštynėje buvusius ūkininkus apklausinėjo, šį tą užsirašė, išvažiavo ir užmiršo apie viską.

Meška, gilės užgauta, baubia, o šakos prislėgta, tyli.

SKRIAUDŽIŲ MUZIKANTAS

Tuo ir pasibaigė pirmasis mūšis su caro valdžios atstovais. Bet tai dar ne viskas. Biegliuko vaišės buvo tiktai pradžia. Mes

ne tiktai pabaigtuves, bet ir gerą pirtį suruošėm rusams.

Skriaudžių muzikantui reikėdavo duoti ditkę, kad pradėtų groti, dvi — kad sustotų. Taip ir man. Jūs norėjot patirti apie mūsų kovas su caro bernais, tai turėkite kantrybės ir klausykite. Iš čia dar greit neišeisite.

Apie Biegliuką jūs maždaug jau žinote, o kaip mūsų vyrai suvedė sąskaitas su *obješčiku* Šiugžda, tuojau užgirsite.

ŠIUGŽDOS SĄSKAITOS

NEGIRDĖJO SKAMBANČIŲ VARPŲ

Ąžuolinės *obješčikas* Juozas Šiugžda buvo biauriausias visos apylinkės eigulių viršininkas. Nė vienas miško sargas žmonėms tiek skriaudos nebuvo padaręs, kiek Šiugžda. Nebuvo tokios kiaulystės, kurios jis nebūtų iškirtęs. Blogesniu už jį buvo tiktai pagarsėjusi Veiverių "Žalioji šimtinė". Apie Veiverius, be baudų, protokolų ir kyšių, vietos eiguliai, *obješčiko* vadovaujami, tiesiog puldavo ir plėšdavo žmones. Kas turėdavo drąsos jiems pasipriešinti, tą melagingai apskųsdavo, rašydavo protokolus, paremtus kreivais liudininkais. Šiugžda tiesioginiu būdu pinigų dar neplėšdavo, bet kelis ūkininkus jis paliko be kapeikos.

Obješčikui Šiugždai, kaip iau minėjau, buvo numatyta pirmoji kulka. Ją gavo Biegliukas vien tik dėl to, kad buvo svetimas. Šiugžda, kai kurie sakė, gal dar pa-

sitaisys. Bet jis taisytis nenorėjo. Iš Biegliuko pamokos jis nič nieko neišmoko. Marijampolės žandarų viršininkas galėjo nieko nežinoti apie Biegliuko "vaišes", jam teko tiktai spėlioti apie kerštо priežastis. Bet Šiugžda gerai žinojo. Jei jis kai kurių dalykų galėjo ir nesuvokti, tai savo laiku jam, tegu netiesioginiai, buvo aiškiai pasakyta, kad "Biegliukas juką paleido už kreivą sąžinę, akiplėšiškumą ir gyventojų įžeidimą".

Paukštynėje suskambėjo pavojaus varpas, bet Šiugžda jo balso neklausė. Jis dar turėjo laiko pasimokyti, bet nenorėjo. Vėliau už visa tai labai brangiai užmokėjo.

ŠIUGŽDA ATSIRADO IŠ PANEMUNĖS

Ąžuolinėn šiugžda buvo atkeltas kažkur iš Panemunės. Jis pats gyrėsi, kad vienoje girininkijoje buvo ištarnavęs net aštuonerius metus. Urėdas, girdi, norėjęs, kad ir toliau ten tebetarnautų, bet jis pats prašęs perkelti kitur.

Kodėl jis prašęs iškelti iš Panemunės, taip ir nepavyko patirti. Mums, Sasnavos ūkininkams, vienas dalykas buvo aiškus: ne dėl artimo meilės jis iš ten bėgo. Šiugždai rūpėjo, greičiausia, jo paties kaulas. Kam nors jis ten turėjo būti taip įsipykęs,

kad bėgimas buvo pats saugiausias būdas kailiui išsaugoti. Jis pats niekad apie tai neužsiminė, bet mes sprendžiam iš savęs. Nei vienas mūsų, sulaukęs 30 metų ir sudaręs šeimą, iš savo ūkio nebėgame. Ant vietos ir akmuo apželia, o besikilojant daiktai išsimėto.

Iš mūsų krašto eiguliai ir visoki medinčiai, žemsargiai ir įvairiausi *nadziratelіai* bėga tiktai tada, kai iki gyvo kaulo žmonėms įsipyksta, kai mūsų apylinkėje jau gyventi nebegali, nosies iš namų bijo iškišti. Panašiai turėjo atsitikti ir su Šiugžda Panemunėje.

Pas mus joks eigulis ar *obješčikas* aštuonerių metų neištarnauja vienoje vietoje. Urėdai ir girininkai juos kilnoja kas trečias pavasaris. Vos tiktai urėdas suuodžia, kad eigulis pradeda gražiau sugyventi su apylinkės ūkininkais, žiūrėk — jo jau nėra. Kartais jį perkelia tiktai į kitą eiguvą, o kartais liepia išvažiuoti į kitą girininkiją arba net urėdiją.

Buvo atsitikimų, kad eigulis nespėjęs susiuostyti su kaimynais, jau buvo varomas kitur. Tiktai vienas Šiopys kiek ilgiau ištarnavo vienoje vietoje. Jis buvo Biegliuko „aniuolas sargas", jam visą laiką pataikavo. Visi žinojom, kad Šiopys turėjo

būti ištikimas *obješčikui*, tik todėl jis ir nebuvo judinamas iš vietos. Bet jis buvo išimtimi, visi kiti turėjo keltis. Ir vis dėlto, jei Šiopys pabaigtuvių dieną rankos nebūtų pakėlęs — niekas jo nebūtų lietęs.

ŠIUGŽDA SLĖPE PRAEITĮ

Eigulius valdžia dažnai kilnodavo, bet *obješčikai* gana ilgai vienoje vietoje išgyvendavo. Prieš Šiugždą Ąžuolinėje buvo senis Andrijauskas. Jis jau senas čia atsirado, o Ąžuolinėje visai suseno. *Obješčikas* Andrijauskas po mišką bėginėti jau negalėjo. Jis viską pardavė ir išvažiavo pas sūnų, gyvenusį kažkur prie Aukštadvario.

Ąžuolinės eiguva buvo likusi be *obješčiko*. Kada Šiugždą perkėlė į Marijampolės urėdiją, jam paskyrė Ąžuolinę. Apie septyneris metus jis čia pragyveno. Jis gyveno tame name, kurį matote iš šio lango. Jam skirta žemė ėjo pagal manąją. Beveik kasdien susitikdavom. Nebuvo tos savaitės, kad jis vienokiais ar kitokiais reikalais nebūtų užsukęs pas mane. Dažnai jis nusiskųsdavo, o dar dažniau pasigirdavo. Daug iš jo esu girdėjęs, ir turėjau progos jį pusėtinai pažinti, bet niekad jis nieko nesakydavo apie savo praeitį.

Žinojom, kad jis yra kilęs iš Panemunės, kažkur netoli Kauno, bet iš kokios parapijos ir kokio kaimo — niekas tikrai nežinojo. Atsirado ir tokių, kurie tvirtino, kad jis buvo kilęs nuo Veiverių. Vienam Igliškėlio ūkininkui tekę kalbėtis su veiveriečiais, gerai pažinusiais Šiugždos brolius ir tėvus. Jam pasakoję, kad *obješčikas* Šiugžda buvo susipykęs su broliais ir seserimis. Tas pyktis tiek toli nuėjęs, kad abu broliai su carui tarnaujančiu *obješčiku* nieko bendro nenorėję turėti. Į Ąžuolinę nei Šiugždos broliai, nei sesuo niekad nebuvo atvažiavę. Pats Šiugžda kartais išvažiuodavo, bet ar jis brolius lankydavo, ar kitur važinėdavo — niekas tikrai nežinojo. Jis pats apie savo brolius niekad neužsimindavo.

ŠIUGŽDOS ŽMONA IR DUKTĖ

Į Ąžuolinę Šiugžda atsivežė žmoną ir penkerių metų dukterį.

Jo žmona buvo kilusi nuo Pilviškių. Ji turėjo būti išauginta kokiame nors miestelyje ar dvare, nes tiktai lenkiškai tekalbėjo. Supratu ji, aišku, ir lietuviškai, Ąžuolinėje pagyvenus ir kalbėti bandė, bet lietuviškai josios liežuvis nesisukdavo, buvo per storas. Lietuvis ir suaugęs lenkiš-

kai gali išmokti, bet lenkas, jei nepradeda iš mažens, lietuviškai jau nekalbės.

Apie žmoną mes daug daugiau žinojom, negu apie patį Šiugždą. Bent porą kartų į metus, didesnių atlaidų proga, Šiugždai važiuodavo į Pilviškius, kur susitikdavo su josios tėvais ir ištekėjusiomis seserimis. Kartais visi trys išvažiuodavo į Pilviškius diena anksčiau, ir pernakvodavo pas josios tėvus.

Beveik kiekvieną metą į Ąžuolinę atvažiuodavo josios motina. Kartais čia atsirasdavo ir seserų vaikai. kurie buvo didesni už Šiugždų mergaitę. Senė, Šiugždienės motina, porą dienų paplepėjus su dukterimi, pradėdavo nuobodžiauti. Ji mokėjo gana gerai lietuviškai. Kiekvieną kartą užsukdavo pas manišką ir pasipasakodavo apie savo ir vaikų gyvenimą.

NORI VISUS MOKYTI

Šiugždos praeities nežinojom, bet koks jis buvo — tuojau patyrėm. Sako, kad gerą žmogų iš pirmo žvilgsnio pažinsi, bet blogas taip pat nepasislėps. Pikta valia ir kreiva sąžinė tryška iš akių. Kitų pasakojimai apie Šiugždą mums buvo nereikalingi.

Ąžuolinėje naujas *obješčikas* dar nespėjo kaip reikia su savo eiguva susipažinti, o jau pradėjo šūkauti ant eigulių ir žmonių. Seniems ir patyrusiems eiguliams jis grąsino:

— Aš jus pamokysiu! Eigulis turi turėti keturias akis: dvi iš priešakio ir dvi iš užpakalio! Jo akys turi matyti dieną ir naktį! Jis turi žinoti, kas yra miške, kas jau buvo, ir kas rengiasi į mišką važiuoti! Už kiekvieną iškirstą medį ateityj bus atsakomingas eigulis. Jokių pasiteisinimų aš neklausysiu!

Miške sutiktus ūkininkus jis pirmiausia išklausinėdavo, apibardavo, o vėliau ir iškoliodavo.

— Aš jus pamokysiu! — šaukdavo. — Be mano žinios miškan kojos neįkelsite! Miškas yra caro, ne jūsų! Jei sutiksiu kurį miške su kirviu — protokolą statysiu! Jūs išmoksite įsakymus gerbti!

Apibarė Šiugžda vieną ūkininką, pagrasino antram, iškoliojo trečiąjį. Vieną kartą pavakare atėjo jis pas mane ir pradėjo pasakoti savo planus. Gyrėsi, kad jis įvesiąs miške tvarką, kad priversiąs žmones vykdyti įsakymus, kad uždrausiąs laužyti įstatymus, kad eigulius išmokysiąs surasti miško vagis, kad už kiekvieną iškir-

stą medį įvesiąs mokesčius ir kad be jo žinios ne tik žmogus, bet ir galvijas į mišką neįžengsiąs. Vienu žodžiu, jis buvo užsimojęs visus pamokyti.

Nieko aš jam nesakiau, kol jis pasakojo apie užsimojimus visus išmokyti. Kiek vėliau, kai apsiramino, tariau:

— Jaunas žmogus pasakoja tai, ką jis daro; senas žmogus pasakoja, ką jis padarė; o kvailys pasakoja, ką jis padarys.

Nepatiko jam mano žodžiai. Jis piktai pasižiūrėjo į mane ir užklausė:

— Tai ką, manai, kad aš kvailys?

— Aš nieko nemanau, — atsakiau. — Aš tiktai priminiau seną lietuvišką patarlę. O ką tamsta padarysi, tai pamatysim.

— Pamatysim? Pamatysit! Tikrai pamatysit! — pridėjo jis ir nuėjo.

ŠIUGŽDA NEGALĖJO SUSIVALDYTI

Jei būtų buvęs rimtas vyras, Ąžuolinėje Šiugžda būtų galėjęs gražiai gyventi. Jis turėjo trisdešimt margų geros žemės, ganyklų — kiek norėjo ir kokių norėjo. Namai buvo neseniai statyti, tvartai ir kluonas — dideli.

Vasaros metu, jei pats būtų nenorėjęs dirbti, labai lengvai — tiesiog už dyką —

būtų galėjęs dienai kitai šienpiūvį gauti. Ne vieną, bet kelis būtų gavęs. Jis galėjo visai žiemai šieno prisivežti. Bernas prižiūrėjo porą arklių ir porą karvių. Tuo pačiu metu jis būtų galėjęs bent dešimt karvių prižiūrėti. Žodžiu, norint ūkininkauti, Ąžuolinėje jam nieko nebūtų trūkę.

Bet kas neturi dantų, tam Dievulis paberia riešutų, sakydavo amžinai besiilsinti mano motina. Dievas viską žino, bet kartais ir jis, dalindamas savo gėrybes, padaro klaidų. Šiugždai jis davė nepaprastai didelį norą kitus valdyti, bet užmiršo į jo makaulę įkrėsti truputį daugiau proto. Kaip be dantų negali valgyti riešutų, tai be proto negali valdyti žmonių. Kas galią naudoja be saiko, tas žingsniuoja tiesiai į prarają. Kad kitus gerai valdytum, pirmiausia reikia pačiam susivaldyti. Pirmiausia reikia pažaboti norą valdyti. Juo stipriau jis tą norą suvers, tuo geriau jis valdys. Geriausias valdytojas būtų tas, kuris pajėgtų visiškai užgniaužti norą kitus valdyti ir leistų žmonėms patiems valdytis. Bet tokio valdytojo dar nebuvo, nė vienas jų negalėjo susivaldyti. Negalėjo susivaldyti nė *obješčikas* Šiugžda.

stą medį įvesiąs mokesčius ir kad be jo žinios ne tik žmogus, bet ir galvijas į mišką neįžengsiąs. Vienu žodžiu, jis buvo užsimojęs visus pamokyti.

Nieko aš jam nesakiau, kol jis pasakojo apie užsimojimus visus išmokyti. Kiek vėliau, kai apsiramino, tariau:

— Jaunas žmogus pasakoja tai, ką jis daro; senas žmogus pasakoja, ką jis padarė; o kvailys pasakoja, ką jis padarys.

Nepatiko jam mano žodžiai. Jis piktai pasižiūrėjo į mane ir užklausė:

— Tai ką, manai, kad aš kvailys?

— Aš nieko nemanau, — atsakiau. — Aš tiktai priminiau seną lietuvišką patarlę. O ką tamsta padarysi, tai pamatysim.

— Pamatysim? Pamatysit! Tikrai pamatysit! — pridėjo jis ir nuėjo.

ŠIUGŽDA NEGALĖJO SUSIVALDYTI

Jei būtų buvęs rimtas vyras, Ąžuolinėje Šiugžda būtų galėjęs gražiai gyventi. Jis turėjo trisdešimt margų geros žemės, ganyklų — kiek norėjo ir kokių norėjo. Namai buvo neseniai statyti, tvartai ir kluonas — dideli.

Vasaros metu, jei pats būtų nenorėjęs dirbti, labai lengvai — tiesiog už dyką —

būtų galėjęs dienai kitai šienpiūvį gauti. Ne vieną, bet kelis būtų gavęs. Jis galėjo visai žiemai šieno prisivežti. Bernas prižiūrėjo porą arklių ir porą karvių. Tuo pačiu metu jis būtų galėjęs bent dešimt karvių prižiūrėti. Žodžiu, norint ūkininkauti, Ąžuolinėje jam nieko nebūtų trūkę.

Bet kas neturi dantų, tam Dievulis paberia riešutų, sakydavo amžinai besiilsinti mano motina. Dievas viską žino, bet kartais ir jis, dalindamas savo gėrybes, padaro klaidų. Šiugždai jis davė nepaprastai didelį norą kitus valdyti, bet užmiršo į jo makaulę įkrėsti truputį daugiau proto. Kaip be dantų negali valgyti riešutų, tai be proto negali valdyti žmonių. Kas galią naudoja be saiko, tas žingsniuoja tiesiai į prarają. Kad kitus gerai valdytum, pirmiausia reikia pačiam susivaldyti. Pirmiausia reikia pažaboti norą valdyti. Juo stipriau jis tą norą suverš, tuo geriau jis valdys. Geriausias valdytojas būtų tas, kuris pajėgtų visiškai užgniaužti norą kitus valdyti ir leistų žmonėms patiems valdytis. Bet tokio valdytojo dar nebuvo, nė vienas jų negalėjo susivaldyti. Negalėjo susivaldyti nė *obješčikas* Šiugžda.

SENIAU UŽ GANIAVAS NIEKO NEMOKĖJO

Pas mus, atsimenu, šiugžda buvo atkeltas į galą pavasario, galvijai jau buvo genami į miškus. Savo pievose vasarą mes šieną auginam, o gyvulius varome į miškus. Jei savo pievas išganytume, tai žiemai liktume be pašaro.

Anksčiau, kai miško sargų skaičius buvo mažesnis, niekas už gyvulius jokių mokesčių neimdavo. Mano tėvas už ganiavas nieko nemokėjo. Šie mokesčiai įvesti prie manęs. Neatsimenu kelintais metais, žinau, kad dar buvau nevedęs, girininkas įsakė *obješčikams* imti po 25 kapeikas nuo arklio ir karvės, ir po 10 — nuo avies. Ūkininkai atsisakė mokėti. Kas turi po penketą arba dešimtį karvių, po dvidešimt ar trisdešimt avių, tam jau susidarydavo didelė suma. Eigulis pradėjo reikalauti pinigų, bardavosi su piemenimis, liepdavo į mišką galvijų neleisti, kartais jiems net pagrasindavo.

Vienu metu eiguliai — matyt, susitarę — pradėjo varyti galvijus į savo pasodas. Jie susivarė net kelias kaimenes. Atsimenu, pareikalavo mokėti už miške padarytus nuostolius. Kas nemokėjo, to gyvulių neišleido.

Ūkininkai labai pasipiktino. Jie nutarė ginti savo kaimenes. Piemenims buvo įsakyta tuojau pranešti vyrams, jei *strielčiai* bandytų kibti prie galvijų ir varytųsi juos į savo pasodas. Pradėjus *strielčiams* sauvaliauti, miške tuojau atsirasdavo vyrų būrys, kai kurie jų būdavo ginkluoti. Jei *strielčiai* bandydavo varyti gyvulius vienur, vyrai juos varydavo kitur. Miške ginčijasi, koliojasi, o kartais ir susipeša.

Kol vyrai su *strielčiais* barasi, piemenys, būdavo, užima galvijus ir nusivaro prie savo laukų. Susirėmimai su *strielčiais* ne visuomet baigdavosi geruoju. Mergašilio vyrai kartą du *strielčius* gerokai apkūlė. Mačiuliškių vyrai taip aptaisė vieną *strielčių*, kad jis kelias savaites į mišką kojos nekėlė. Panašiai buvo pasielgta su Plutiškių ir Daukšių eiguliais.

EIGULIAI PASIŪLE KOMPROMISĄ

Negalėdami priversti ūkininkų mokėti už ganiavas, eiguliai pradėjo prašyti geruoju. Matyti, kad urėdas spausdavo girininkus, o girininkai *obješčikus*. Pats urėdas, aišku, gaudavo įsakymus nuo paties caro. Eiguliai nustojo piemenis olbinę, jie bandė gražiuoju kalbinti ūkininkus. Vienus sustabdydavo pakelėse, su kitais aiš-

kindavosi bažnytkaimiuose. Galų gale eiguliai pasiūlė tokią išeitį:

— Mes neimsime nuo kiekvienos galvos valdžios nustatyto mokesčio, bet kiekvienas ūkininkas šį tą turės mokėti. Sakykim, kiekvienas turės sumokėti už vieną arba dvi karves ir kelias avis. Šiuos pinigus mes išrinksime ir daugiau nesikabinėsime.

Dėl šventos ramybės — sutikome. Nuo to meto pavasarį, būdavo, eigulis apeina visus ūkininkus, iš kiekvieno išrenka po kelias kapeikas nuo karvės ir avies, ir palieka mus ramybėje. Nė jis skaičiuoja, kiek kas karvių turi, nė jam rūpi, kiek kuris ūkininkas galvijų į mišką varo. Mums taip pat nereikėjo su kuolais į mišką bėgioti, ten su eiguliais koliotis ir bijoti protokolų. Ir piemenys būdavo ramesni.

ŠIUGŽDA PANORO KEISTI PAPROČIUS

Tokia tvarka buvo keliasdešimt metų, kol Ąžuolinėn atvažiavo Šiugžda. Jis užsimanė viską iš pagrindų pakeisti.

— Įsakymas liepia mokėti už kiekvieną galvą, už kiekvieną miškan įžengusį gyvulį reikės išreikalauti pinigai, — tarė jis

sukviestiems aštuoniems savo eiguliams. Čia pats jis davė instrukcijas kiekvienam miško sargui tuojau įspėti žmones ir mokėti. Netrukus jis pats, vieno ar dviejų eigulių lydimas, pradėjo važinėti po kaimus ir reikalauti mokesčių.

— Mes pavasarį išpirkome kvitas, — aiškinosi kaimiečiai, — ko jūs čia dabar ir vėl norite?

— Pavasarį jūs išpirkote kvitą vienai karvei, o laikote šešias, — atsikirsdavo *obješčikas* Šiugžda. — Už penkias karves ir keturiolika avių turite dar primokėti.

Šiugžda eidavo po tvartus, skaičiuodavo gyvulius, išrašydavo kvitas nuo kiekvienos galvos ir reikalaudavo mokesčių. Kai kurie atsisakė mokėti. Jiems tuojau buvo surašyti protokolai ir pasiųsti į urėdiją. O ten turi mokėti, kiek nustatyta, jei nenori eiti į teismą ir susilaukti licitacijos. Lyderiškių ir Kulingės ūkininkai pasmarkavo, į Lukošius nevažiavo, užtat vėliau jiems teko daug brangiau už viską užmokėti.

Šiugžda, apėjęs ir įspėjęs visus ūkininkus, pradėjo kibti prie piemenų. *Obješčikas* pradėjo reikalauti, kad kiekvienas piemuo miške nešiotųsi už galvijus išpirktas kvitas. Užtiks, būdavo, kaimenę — ir

liepia varyti ją į pamiškę, o tenai jau skaičiuoja, kiek yra karvių ir avių. Jei piemuo turi pakankamą kvitų skaičių, tai gerai, bet jei galvų skaičius būdavo didesnis, tuojau prasidėdavo kolionės ir keiksmai. Šiugžda negalėdavo susivaldyti. Tuojau parausdavo kaip vėžys ir pradėdavo versti iš savo kakarinės lietuviškus ir rusiškus keiksmus.

Iš viso, su toms kvitoms būdavo daug bėdos. Jos dažnai kur užsimesdavo, kartais jas visai pamesdavo. Užpuolęs lietus piemenis persunkdavo, kvitos sušlapdavo, sulipdavo, nieko jose įskaityti negalėdavai. Be to, vasarą prakaitas jas sudrėkindavo, saulė perdžiovindavo, bejudant ir bevaikščiojant jos sudildavo ir visai susinešiodavo. Piemenys, norėdami išvengti nesusipratimų, tas kvitas saugodavo kaip savo akis, bet argi jas galėdavo išsaugoti? O jei kuriam piemenėliui nelaimė atsitikdavo, kvitas jis pamesdavo, — tai ūkininkas jau ir turėdavo Šiugždą ant savo sprando.

ĮVEDĖ MOKESČIUS UŽ MALKAS

Obješčikas Šiugžda taip pat įvedė mokesčius už malkas. Anksčiau malkaudavom, kiek norėdavom, niekas mums nieko

nesakydavo, bet šiugžda, išlupęs pinigus už galvijus, pradėjo reikalauti ir už malkas.

Mes jam aiškinom, kad pačiam miškui geriau, jei išrenkam sausuolius. Nulūžusios šakos, paliktos viršūnės, išvartyti medžiai pradeda pūti, priveisia kirminų, išaugina *karajedus*. Jis žinojo, kad sveikų medžių malkom mes nekirsdavom. Jis sutikdavo, kad visa tai taip, bet reikalaudavo, kad už malkas mokėtume.

Teisybė, tas mokestis būdavo mažas, už mėnesį imdavo po 40 kapeikų, bet vis dėlto imdavo. Už 40 kapeikų per mėnesį kasdien galėdavai važiuoti į mišką ir rinkti sausuolius. Bet ūkininkas kasdien į mišką negali važiuoti, jam atsiranda kitų darbų, dažnai svarbesnių ir skubesnių. Jei kuris ūkininkas visą laiką važinėtų, tai išvežtų daug malkų už sumokėtą kvitą. Bet dauguma išveždavo po porą ar trejetą vežimų. Miškan traukdavo, kai ūkio darbai būdavo baigti. Bet vasarą ūkyje darbai niekad nesibaigia. Nespėjai vieno baigti, žiūrėk kitas jau prašyte prašosi.

Kiekvienas mūsų išpirkdavom kvitą malkom, bet mažai jų teišveždavom. O jei išpirkdavom birželio mėnesiui, ir į mišką nuvažiuodavom liepos pradžioje, tai

šiugžda prie mūs kibdavo kaip zylys prie kumelės. Ras taye miške ar ant kelio ir reikalauja:

— Parodyk kvitą.

Sustabdai arklį, išsitrauki kvitą ir jam paduodi. Tada jis pradeda:

— Tu neturi tiesos vežti malkas.

— Kodėl?

— Tavo kvita išimta gegužiui, o dabar jau birželio pabaiga.

— Bet tamsta žinai, kad aš...

— Aš nieko nežinau! — griežtai pertraukdavo sakinį šiugžda.

— Tamsta žinai, kad gegužio mėnesį miškan aš kojos neįkėliau. Turėjau baigti vasarojų sėti, mėžti, o vėliau bulves sodinti...

— Tie reikalai man visai nerūpi. Aš žinau, kad birželio mėnesį neturi tiesos vežti malkų šia kvita. Turi išimti naują.

Pas ką kvita būdavo tvarkoje, tai prikibdavo prie malkų. Pas vienus žalią medį surasdavo, pas kitus per storą pagalį pastebėdavo. Kvitos būdavo duodamos tiktai šakoms ir viršūnėms. Jei rasdavo iš kelmo iškirstą stuobrį, jam jau atrodydavo tikras rąstas. Kartais reikėdavo viduryje kelio išversti visą vežimą, kad pamatytų supuvusį stuobrio galą. Isitikinęs, kad

vežime nieko nėra paslėpta, pradėdavo rėkti už kirvį, girdi, sveikus medžius kertame.

Pirmais, dar ir antrais metais pats šiugžda nekreipdavo dėmesio į malkas, bet vėliau jis apžiūrėdavo kiekvieną vežamą šaką. Malkomis vadinosi nukritusios sausos šakos, išdžiūvę stuobriai, paliktos viršūnės, džiūti bepradedą lazdynai, alksniai ir kitoki medžiai. Piūklą drausdavo nešti miškan, bet su kirviu žmonės laisvai galėdavo malkauti. Apie 1902 ir 1903 metus šiugžda jau pradėjo plūsti ir už kirvį.

KELIUS DIENĄ IR NAKTĮ SAUGODAVO

Kol šiugžda savo eiguvos dar nepažino, eidavo į miškus, stengdavosi pažinti kiekvieną biržę. Vėliau jis tykodavo tiktai pamiškėse. Kartais pėsčias į pamiškę nusliūkydavo, dažniausia, žinoma, jodavo, o retkarčiais ir važiuodavo. Pamiškėn užvažiuodavo tada, kai grįždavo iš kelionės ir norėdavo palaukti miške tarškančio vežimo.

Pamiškėje šiugžda atsirasdavo ir naktimis. Naktį į mišką jis nedrįsdavo nosies kišti, bet pamiškę dažnai apjodavo. Kar-

tais patraukdavo net į Mergašilį, o Varnabūdės ir Ąžuolinės kelius jis dažnai saugodavo. Naktį tylu, girios rėksniai miega, tai kirvio smūgius arba tarškančias vežimo ašis iš tolo galima užgirsti. Šiugžda pasiklausydavo vienoje vietoje, pasiklausydavo kitoje, jei ką užgirsdavo, tai ir artėdavo į pamiškės kelius.

Į pamiškę naktimis jis eidavo ir tada, jei kas liežuvį pakišdavo.

PAGAUDAVO MIESTELĖNUS, DARŽININKUS

Dienos metu Šiugžda dažniausia be reikalo prie žmonių kabinėdavosi. Dieną žmonės rąstų nekirsdavo, neveždavo jie ir karčių. Bet kas važiuodavo naktį į mišką, tas, žinoma, namo jau negrįždavo su sausomis šakomis. Prie tokio eiguliui ir *obješčikui* prikibti būdavo lengviau. Pagaliau, niekas ir ant Šiugždos nepykdavo, jei jis sulaikydavo vežimą su lentine pušimi arba balkiu.

Nuolatinių pamiškės gyventojų Šiugžda niekad nesugaudavo. Tatai atsitikdavo labai jau retais ir tikrai nelaimingais atsitikimais. Dažniausia Šiugždai pavykdavo sučiupti tolimesnių kaimų ūkininkus, miestelėnus arba Marijampolės priemies-

čių daržininkus. Miestelėnai ir daržininkai girios nepažįsta, naktį girion jie patys bijo kojos įkelti. Jie važiuoja, būdavo, mišką vogti su *liktarnėmis*. Jų akis prie girios nepripratus. Be šviesos, žinote, naktį miške jie nieko nemato, medžio iškirsti negali, nežino kurion pusėn jis virs. Giliau į girią jie bijodavo įžengti, kad nepaklystų ir kelio nepamestų. Buvo ir tokių, kurie bijodavo, kad velnias nepradėtų jų vedžioti, į kokias klampynes nenuvestų.

Tokie miško vagys pakraštyje užsidega žibintuvą, apsistoja ties pirma lemtesne egle ar pušimi ir pradeda kapoti. Sakau kapoti, nes kirsti jie nemoka, nei tinkamų kirvių neturi. Miškan jie dažniausia atvažiuoja su kapliais, ne su kirviais. Geros rankos į pašaknę paleistas kirvis tylomis kaip į košę sulenda, tuo tarpu nemokšos paleistas kaplys visuomet atšoka ir už poros verstų nudunda.

Šiems paukščiams sučiupti šiugždai nereikėdavo ir į pamiškę eiti, — nuo savo gonkų jis užgirsdavo atšokančio kaplio garsą ir eidavo tiesiai į nusikaltimo vietą. Daržininką surasti jam būdavo labai lengva, degančią *liktarnę* jis pastebėdavo iš pamiškės.

PIEMENYS APGAUDAVO ŠIUGŽDĄ

Daržininkus ir toliau gyvenančius sklypininkus Šiugžda lengvai sučiupdavo, bet mes, pamiškės gyventojai, jį vis dėlto apgaudavom. Nei mes už visas karves kvitas pirkdavom, nei imdavom naujus leidimus malkoms rinkti.

Už 40 kapeikų jis išduodavo leidimą visam mėnesiui malkauti. Ūkininkai, susitarę, imdavo kvitas pamėnesiui. Mes taip išsigudravojom, kad visą vasarą kuris nors iš mūsų turėjome galiojančią kvitą. Vieni, kurių Šiugžda asmeniškai nepažino, pasiimdavo kvitą iš kito ūkininko ir važiuodavo malkauti. Kiti, *kuriuos obješčikas* pažino, sučiupti pasakodavo, kad jie tiktai talkon tokiam ir tokiam ūkininkui atvažiavę.

— Jis man padėjo rugius nukirsti, o aš jam padedu malkas parvežti, — aiškindavomės obješčikui. Šiugžda žinojo, kad talkos mūsų krašte tada dar buvo madoje, todėl prie jų ir negalėdavo prikibti.

Ūkininkai apgaudavo jį ir su galvijais. Pavasarį jie sumokėdavo už savas karves ir avis, o vėliau paimdavo ganiavon po kelias karves, dažniausiai veršiukus, už kuriuos jau nemokėdavo nieko. Šiugžda nieko apie tai nepatirdavo.

Mūsų piemenys taip pat išmoko kovoti su šiugžda. Pastebėję artėjantį *obješčiką*, jie tuojau pradėdavo rinktis į būrį. Pradėjus šiugždai tikrinti kvitas, piemenys turėdavo jų daugiau negu karvių. Kartais *obješčikas* įtardavo, bet su piemenimis jis negalėdavo rasti rodos. Vieną kartą jis, pastebėjęs didoką piemenų būrį, užklausė Varnabūdės Stasiulevičiaus piemenėlio:

— Kurios tavo karvės?

— Ar nepažįsti?

— Ne.

— Anava, ta Margoji, tos dvi Žalosios, ta Palšoji, ką atrajoja, ir tas veršis, kuris uodega zylius vaiko...

— Stasiulevičius žalų karvių, rodos, neturėjo, — suabejojo *obješčikas*.

— Kaip tai? — atkirto piemuo. — Ar nematai išdegintos jo pečėties?

— Kur?

— Po uodega... — tarė piemuo ir nusikvatojo.

Stasiulevičius buvo Varnabūdės storkaklis, jo ir piemuo būdavo drąsiausias.

Kada obješčikas pradėdavo piemenis klausinėti kvitų, tai vienas arba du atsiskirdavo. Šiugžda aiškiai matydavo, kad karvių būdavo daugiau, negu išimtų kvitų ir klausdavo:

— Keno tos karvės?

— Anų piemenų, — atsakydavo vaikai ir nurodydavo į mišką arba pamiškėje esančius vaikus. Šiugžda kartais juos kviesdavo, bet neprisikviesdavo. Jie žinojo, ko jis nori, todėl ir neidavo. Kurį laiką Šiugžda dar parėkaudavo ir nueidavo, piemenų visai nesugaudęs.

SU ŠIUGŽDA NEGALĖJOM SUGYVENTI

Ir vis dėlto, nežiūrint į mažus laimėjimus, su obješčiku Šiugžda mes negalėjom sugyventi. Mes jam įgeldavom uodo snapu, o jis mums šerdavo gera buože. Piemenys ir ūkininkai džiaugdavosi mažais laimėjimais, bet blogai Šiugždos valiai galo nesimatė.

Anksčiau piemenėliai galėdavo miške dūdeles sukti, kašes pinti ir vytinius vyti. Didesnieji piemenys vasaros metu net po kelias kašes nusipindavo. Vieni jas pindavo lazdynų lunkais, kiti karklinėmis vytelėmis, o tretieji, pasirovę šaknų, jas išpindavo skaldytom pynėm. Gerus nagus turintieji pripindavo įvairiausių pintinių. Vienos tiko bulvėms kasti, kitos uogoms rinkti, o trečios sūriams džiovinti. Apsuk-

resnieji parduodavo po kelias pintines ir užsidirbdavo keletą auksinų.

Bet Šiugžda, pasiremdamas kažkokiais niekeno nematytais įstatymais, įsakė eiguliams bausti piemenis. Eiguliai šio savo viršininko įsakymo neklausydavo, bet pats Žiugžda ne vienam piemeniui atėmė peilį, o kai kuriuos ir apdaužė. Mušdavo tuo, kas po ranka pasitaikydavo. Dažnai piemenį apšventydavo jo paties nusipintu vytiniu.

Apylinkės ūkininkus jis labai retai sučiupdavo, bet vis dėlto pasitaikydavo. Žmonėms miškas reikalingas, be jo gyventi negali. Vienam reikia tvorą pataisyti, kitam — stogas apsidengti; vienam reikalingas kuolas, o kitas negali apsieiti be karties. Pagaliau, reikalingos malkos, grėbliai ir šakės. Kas jau ten bėgios dėl kiekvieno menkniekio leidimo ieškoti? Galų gale, jei jau už viską reikėtų mokėti, iš kur tuos pinigus gautum? Tais laikais rublis buvo brangus. Išleisti jį greitai išleisdavai, bet sutaupyti buvo gana sunku.

ŠIUGŽDA KOLIOJO GYVENTOJUS

Nenorėčiau tvirtinti, kad žmonės būtų bijoję Šiugždos, bet naujai atsiradusio *obješčiko* jie nekentė ir vengė. Vengė todėl,

kad jo liežuvis buvo nevalytas. Jei jau kurį sučiupdavo, tai pirmiausia išpamatuškuodavo ir iškoliodavo lietuviškais ir rusiškais žodžiais. Daugiau koliodavo rusiškai, negu lietuviškai. Miške arba pamiškėje niekas negalėdavo užčiaupti jo burnos. Jis šūkaudavo, kiek tiktai norėdavo.

Savo keiksmais dažnai jis žmones labai skaudžiai įgeldavo. Kartais paliesdavo žmogaus savigarbą. Liežuviu jis padarydavo didesnę žaizdą, negu kardu arba kirviu. Kirvio žaizda už kiek laiko užgyja ir užsimiršta, bet žodžiu padarytoji visą laiką pūliuoja. Ji šiek tiek apgyja, bet niekad neužd̃žiūva.

Liežuvis padarė šiugždai daugiau priešų, negu baudos ir surašyti protokolai. Šiugžda labai lengvai svaidėsi žodžiais. Jis nežinojo, kad žodis, kaip akmuo, paleistas — nesugrįžta.

ŪKININKAMS ATIMDAVO RATUS

Miške arba pamiškėje sutikto ūkininko iškoliojimas buvo tiktai nelaimės pradžia. Ji baigdavosi už kokių metų, o kartais ir už dviejų, dažnai didele *štriuopa* (bauda), o kartais — labai retai — net ir kalėjimu.

Šiugžda, pagavęs apylinkės gyventoją ir

gerokai jį iškoneveikęs, pirmiausia liepdavo viską išmesti iš vežimo. Jei sučiuptasis atšikalbinėdavo, tai *obješčikas* griebdavos revolverio. Šauti jis nešaudavo, bet ginklu mosikuodavo. Žmogus, kelias valandas miške dirbęs, skubinęs ir prakaitavęs, turėdavo viską versti pakelėje.

Išvertus vežamus medžius, *obješčikas* liepdavo važiuoti į Ąžuolinę. Jei šiugžda būdavo raitas, jodavo paskui, bet jei pėsčias, tai jis ir pats įsėsdavo į ratus. Kartais tyčia liepdavo pravažiuoti pro eigulio pasodą, kad pamatytų, jog savo miško nedaboja.

Atvažiavus į Ąžuolinę, ūkininkui liepdavo arklius išsikinkyti ir vestis namo, o vežimą pasilikdavo savo pasodoje. Jei ūkininkas drįsdavo patriukšmauti, tai šiugžda savo kieme jį net apstumdydavo. Ne prieš kiekvieną drįsdavo kelti ranką, bet kelis apstumdė ir iš kiemo išvarė.

Nežinau, kuriais sumetimais, dažnai vežimą jis atvilkdavo į mano kiemą, kuris, kaip matote, yra čia pat, kaimynystėje. Ratus šiugžda nusimaudavo ir nusirisdavo, o drobynas palikdavo pas mane. Kartais pas mane vasarą gulėdavo du, o kartais net trys vežimai, be ratų. Ratus jis nusirisdavo į tuščius savo tvartus ir užsirakindavo.

kad jo liežuvis buvo nevalytas. Jei jau kurį sučiupdavo, tai pirmiausia išpamatuškuodavo ir iškoliodavo lietuviškais ir rusiškais žodžiais. Daugiau koliodavo rusiškai, negu lietuviškai. Miške arba pamiškėje niekas negalėdavo užčiaupti jo burnos. Jis šūkaudavo, kiek tiktai norėdavo.

Savo keiksmais dažnai jis žmones labai skaudžiai įgeldavo. Kartais paliesdavo žmogaus savigarbą. Liežuviu jis padarydavo didesnę žaizdą, negu kardu arba kirviu. Kirvio žaizda už kiek laiko užgyja ir užsimiršta, bet žodžiu padarytoji visą laiką pūliuoja. Ji šiek tiek apgyja, bet niekad neužd̃žiūva.

Liežuvis padarė šiugždai daugiau priešų, negu baudos ir surašyti protokolai. Šiugžda labai lengvai svaidėsi žodžiais. Jis nežinojo, kad žodis, kaip akmuo, paleistas — nesugrįžta.

ŪKININKAMS ATIMDAVO RATUS

Miške arba pamiškėje sutikto ūkininko iškoliojimas buvo tiktai nelaimės pradžia. Ji baigdavosi už kokių metų, o kartais ir už dviejų, dažnai didele *štriuopa* (bauda), o kartais — labai retai — net ir kalėjimu.

Šiugžda, pagavęs apylinkės gyventoją ir

gerokai jį iškoneveikęs, pirmiausia liepdavo viską išmesti iš vežimo. Jei sučiuptasis atsikalbinėdavo, tai *obješčikas* griebdavos revolverio. Šauti jis nešaudavo, bet ginklu mosikuodavo. Žmogus, kelias valandas miške dirbęs, skubinęs ir prakaitavęs, turėdavo viską versti pakelėje.

Išvertus vežamus medžius, *obješčikas* liepdavo važiuoti į Ąžuolinę. Jei šiugžda būdavo raitas, jodavo paskui, bet jei pėsčias, tai jis ir pats įsėsdavo į ratus. Kartais tyčia liepdavo pravažiuoti pro eigulio pasodą, kad pamatytų, jog savo miško nedaboja.

Atvažiavus į Ąžuolinę, ūkininkui liepdavo arklius išsikinkyti ir vestis namo, o vežimą pasilikdavo savo pasodoje. Jei ūkininkas drįsdavo patriukšmauti, tai šiugžda savo kieme jį net apstumdydavo. Ne prieš kiekvieną drįsdavo kelti ranką, bet kelis apstumdė ir iš kiemo išvarė.

Nežinau, kuriais sumetimais, dažnai vežimą jis atvilkdavo į mano kiemą, kuris, kaip matote, yra čia pat, kaimynystėje. Ratus šiugžda nusimaudavo ir nusirisdavo, o drobynas palikdavo pas mane. Kartais pas mane vasarą gulėdavo du, o kartais net trys vežimai, be ratų. Ratus jis nusirisdavo į tuščius savo tvartus ir užsirakindavo.

ŪKININKAS NEGALI GYVENTI BE RATŲ

Ūkininkas, paliktas be ratų, būdavo kaip be rankų. Ką ūkyje be ratų gali daryti? Nieko. Be to, jis žinodavo, jog tai tiktai *vazojimosi* pradžia.

Vienas kitas pradžioje bandė su šiugžda geruoju susitarti. Siūlydavo jam javų, galvijų, pagaliau ir pinigų, bet nieko iš to neišeidavo. Kyšį šiugžda paimdavo, bet protokolą vistiek sustatydavo. Kyšį davęs ir ratus atsiėmęs ūkininkas manydavo, kad viskas baigta, tuo tarpu už kelių savaičių gaudavo kvietimą iš Lukošių. Vos ūkininkas įžengdavo į *podlesno* kanceliariją, tuojau jo klausdavo: "Mokėsi čia, ar eisi į teismą?" Raštininkas neklausdavo, ką išvežei, arba kada išvežei. Šie dalykai jam atrodydavo toki aiškūs, jog ir klausinėti nereikėdavo. Kanceliarijai užtekdavo *obješčiko* protokolo. Kad ūkininkas kartais nieko namo neparsiveždavo, jiems visai nerūpėdavo.

Dauguma, žinoma, sumokėdavo baudą urėdijoje, išeidavo pigiau. Jei byla būdavo persiųsta į Marijampolę, tai be protokole skirto mokesčio, dar tekdavo primokėti teismo išlaidos. Kas tuojau nesumo-

kėdavo teismo skirtos sumos, tam ant sprando užsėsdavo teismo antstolis.

Teisme ūkininkai kartais laimėdavo. Vienam sumažindavo uždėtą baudą, o kitam ir visai ją panaikindavo. Bet tada advokatui reikia daug pinigų sukišti, Marijampolėn liudininkus vežioti. Visa tai brangiai kainuodavo. O jei kas ir su advokatu pralaimėdavo, tai pralaimėdavo dvigubai.

ŠIUGŽDA KOLIODAVO EIGULIUS

Šiugžda, iškoliojęs ūkininką ir atėmęs ratus, vykdavo pas eigulį ir jį iškoneveikdavo nemažiau, negu nusikaltėlį. Ne visuomet Šiugždai pavykdavo surasti vietas, kur kartys ar lotos būdavo kertamos. Ūkininkai, nenorėdami pakenkti eiguliams, kirsdavo iš šaknų, paslėpdavo kelmus ir viršūnes, bet obješčikas liežuvį plėšydavo ir be jokių įrodymų.

— Tu, rupūže, savo miško neprižiūri! — pradėdavo jis rėkti pirmam sutiktajam. — Po nosim egles kerta, o tu nieko nematai! Ir kelmas ant kito šono apvirsta, kai šitokius medžiaus leidžia, o tu nepabundi! Ar tiktai nebūsi susitaręs?!

Pradžioje nebūdavo jokios sutarties, bet vėliau, eiguliams pažinus *obješčiką*, kar-

tais ir susitardavo. Eiguliai nematydavo, ko nenorėdavo pamatyti.

Šiugžda, išsirėkęs, pakišdavo eiguliui popieriaus lakštą ir grasinančiu balsu įsakydavo:

— Pasirašyk!

Pradžioje eiguliai pasirašydavo. Jie buvo nepratę prie nelauktų *obješčiko* keiksmų ir rėkavimų, dalimi jausdavosi nusikaltę. Jų pareiga juk buvo saugoti mišką. Bet netrukus išaiškino, kad pasirašymas turi ilgą ir rangytą uodegą. Kartais ištisus metus tenka traukti — ir ištraukti negali. O jei bandai reikalus ištiesti, tai visą gyvenimą reikia dirbti, o gyvenimo pabaigoje vistiek jausiesi nusikaltęs.

Reikalas paprastu parašu nesibaigdavo. Už kelių savaičių reikėdavo eiti į teismą, liudyti prieš gerą žmogų arba artimą savo kaimyną, bereikalingai užsitraukti apylinkės gyventojų pyktį.

Protokolus eiguliai pasirašydavo neskaitytus. Vėliau teisme patirdavo, kad šiugžda ne visuomet surašydavo tai, kas miške įvykdavo. Dažnai *obješčikas* prirašydavo nebūtų dalykų. Kartais tokių, kurie tiktai jo galvoje gimdavo. Dažnai nenurodydavo kirtimo vietos, o dar dažniau ją išgalvodavo. Eigulis, kartą padėjęs savo para-

šą ant protokolo, teisme turėdavo prisiekti, o vėliau tvirtinti netikrus dalykus. Apsukresnis advokatas vieną kitą eigulį teisme suraitydavo. Jei eigulis susipainiodavo ir byla būdavo pralaimėta, šiugžda zurzėdavo; jei eigulis sugebėdavo atsilaikyti, ūkininkai būdavo nepatenkinti.

EIGULIAI ŽINOJO APIE ŪKININKŲ VIENYBĘ

Eiguliams nepatiko tąsymasis po teismus. Jie buvo pasiruošę saugoti skirtą mišką, bet jie nenorėjo piautis su apylinkės ūkininkais. Eiguliai žinojo, kad susipykus su vienu ūkininku, visi kiti nusisukdavo. Jie žinojo apie ūkininkų tarpe esančią vienybę. Dalimi ta ūkininkų vienybė kėlė baimės, bet širdies gilumoje eiguliai tai vienybei pritarė, prieš ją niekad nedrįsdavo žodžio tarti. Eiguliai ūkininkus pažino ir žinojo, kad jų tarpe yra ir labai gerų žmonių.

Ūkininkai savo tarpe galėjo pyktis, kartais net po caro teismus tąsytis, bet jei tekdavo susidurti su caro valdžios tarnais, ūkininkų tarpe būdavo gana stipri vienybė. Vargas būdavo tam gyventojui, kuris nusikalsdavo šiam nerašytam ir jokiame susirinkime nenutartam dėsniui. Eiguliai

visa tai juto ir suprato. Jie žinojo, kad ne tiktai ūkininkams, bet ir jiems nebus išimčių.

Pradžioje eiguliai buvo užklupti netikėtai. Šiugžda privertė juos pasirašyti kelis protokolus ir eiti į teismą. Netrukus tačiau paaiškėjo, kad eiguliai nori taikiai sugyventi su ūkininkais. Ne kiekvieną kartą tą savijautą jie galėdavo parodyti, bet kiekvienas ūkininkas žinojo, kad Marijampolės miškų eiguliai buvo lietuvių draugai. Jie buvo draugai net ir tuo atveju, jei sukinėdavosi su Lietuvos miškų ir gyventojų priešais. To ūkininkai negalėdavo pasakyti apie *obješčikus*, o apie *podlesnus* ir *lesničius* ir kalbos negalėjo būti.

ATSISAKĖ PASIRAŠINETI PROTOKOLUS

Pirmą metą Šiugžda neturėjo jokios bėdos. Beveik visi eiguliai pasirašydavo pakištus protokolus. Bet antrą metą jie jau pradėjo priešintis. Pirmiausia atsisakė pasirašyti Varnabūdėje gyvenęs eigulis Jonas Gerulis.

— Nepasirašysiu, — atkirto jis tik ką jį iškoliojusiam ir naują protokolą pakišusiam *obješčikui*.

— Kodėl? — nustebęs ir supykęs užklausė Šiugžda.

— Aš nieko nemačiau.

— Kaip tai — nieko nematei? Ar nematei gulinčio rąsto?

— Bet aš nežinau, kas jį kirto.

— Ar aš tau nesakiau?!

— Tamsta man sakei, bet aš nemačiau...

— Reiškia, nežinai, kad Jonas Razmukas šiuos medžius iškirto?

— Nežinau, kad jis būtų kirtęs ir nemačiau, kad jis būtų juos vežęs... Aš matau, kad jie guli pakelėje.

— Ar šitaip?!

Tokio drąsaus žodžio Šiugžda nelaukė iš eigulio. Jis negalėjo, kaip vėliau man pasakojo, tokio akiplėšiškumo pakęsti. Jis nė sakinio nebaigė. Rankoje turimą rykštę Šiugžda suspaudė ir rėžė eiguliui Geruliui per galvą.

Gerulis šoko į šalį, čiupo pakelėje, šalia išmestų rąstų gulintį kuolą ir atsistojo. Šiugždai jis nieko nesakė, bet savo viršininko arčiau jis neprisileido. Gerulis to protokolo nepasirašė, o Šiugžda pasidarė mirtiną priešą.

PAMIŠKĖS GYVENTOJAI NEKENKIA EIGULIAMS

Šiugždos ir Gerulio susikirtimas vyko Varnabūdės girios pakraštyje, netoli Stepanos ūkio. Šiugžda privertė Razmuką išversti rąstus Stepanos laukuose, o vėliau pareikalavo, kad atsiradęs Gerulis pasirašytų protokolą. Gerulis nematė Razmuko, vežusio medžius; jis nežinojo, kur tos eglės buvo iškirstos. Jis atsisakė pasirašyti protokolą, — ir nuo to laiko prasidėjo mirtina kova tarp Šiugždos ir Gerulio.

Žinia apie atsisakymą pasirašyti protokolą tuojau pasklido po visą apylinkę. Ūkininkai jam reiškė užuojautą dėl rykštės, bet sveikino už drąsą. Gerulis kelis kartus apstojusiems vyrams buvo priverstas papasakoti pasikalbėjimą su *obješčiku*. Vėliau tas jo pasikalbėjimas ėjo iš lūpų į lūpas. Kaip Sasnavoje, taip Marijampolėje ne vienas jam *užfundijo* alaus už vyrišką elgseną.

Šiugžda, jei būtų galėjęs, eigulį Gerulį būtų išėdęs. Jis, greičiausia, ir urėdijoje Gerulį buvo apskundęs, viršininkus prieš jį nuteikęs. Kiekviena proga jis skersai ir išilgai Gerulio eiguvą bėgiodavo. Dienomis *obješčikas* ieškodavo naujai kirstų

medžių kelmų arba žalių šakų, žiūrėdamas ratų įrėžų, o naktimis tykodavo pakelėse. Bet šiugždai nepavykdavo nieko surasti.

Ūkininkai, patyrę apie šiugždos neapykantą ir norą įkąsti, visi, tarytum susitarę, į Gerulio eiguvą kojos nekėlė. Jei kuriam būdavo būtinai reikalinga kokia kartis ar lota, važiuodavo po kelis verstus, kad tiktai nepakenktų Geruliui ir neduotų šiugždai prie ko prisikabinti. Ūkininkai tyčia važiuodavo į miškus to eigulio, kuris geriausiai sugyveno su *obješčiku*.

Pradžioje Gerulis nieko nesakydavo, bet vėliau neapsikęsdavo. Turėti viršininką, kuris visą laiką ieško priekabių, ne toks jau malonus reikalas. Pats Gerulis matė, kad neilgai jam teks eigulio pareigas eiti. Jis pats buvo linkęs mesti tarnybą ir grįžti į savo ūkį. Bet jo sklypas buvo nedidelis, vos 7 margų, o penkių vaikų burnos visuomet buvo atdaros. Beeiguliaujant, prie 7 margų jis pridėdavo dar 15, kartais atsirasdavo ir kitokių pajamų. Jis tikėjosi pamažu ant kojų atsistoti, bet šiugžda užsispyrė jį išvaryti iš Varnabūdės pasodos. Gerulis, pasiskundęs nelemtu savo likimu, kartą pasakė:

— Dangus aukštai — neįlipsi, žemė kie-

ta — neįlįsi, reikia kokiu nors būdu ant žemės paviršiaus gyventi.

Vienam kitam jis prasitarė, kad atsisakysiąs nuo eigulystės, bet mes patarėm jam neskubėti. Kai kurie pasižadėjo jam padėti vesti kovą prieš šiugždą.

Praėjus kuriam laikui, Jonas Lingevičius, Tašliškių eigulis, taip pat atsisakė pasirašyti protokolą. Jis pamatė, kad Geruliui nieko neatsitiko. Be to, nujautė, kad jau pradėjo pūsti kitoki vėjai. Lingevičiaus akys visą laiką buvo praviros, ausų jis neužsikimšo. Jis gyveno miškuose, bet sekė miestų gyvenimą ir kreipė dėmesio į besikeičiančias žmonių nuotaikas.

ŠIUGŽDA LIKO BE DRAUGŲ

Šiugžda buvo labai keistas žmogus. Draugų jis neįsigijo, o Sasnavos gyventojus į kelias savaites sukėlė prieš save. Visi žinojom, kad jis turėjo miškus prižiūrėti. Tam caras jį ir samdė. Bet niekas neliepė lietuviui būti ištikimesniam carui, negu patys rusai buvo. Niekas neliepė Šiugždai akyliau saugoti miškus ir rinkti mokesčius, negu Lietuvon atvaryti rusai rinko. Geriausieji rusų tautos sūnūs vedė mirtiną kovą su caro valdžia,

o čia atsirado lietuvis, tos valdžios rėmėjas.

Už metų jis pykosi ne tiktai su žmonėmis, bet ir su eiguliais. Pradžioje Gerulis, o vėliau ir kiti, jei būtų galėję, pirmame pavasario klane jį būtų paskandinę.

Kitas žmogus, Šiugždos vietoje, būtų nerimavęs. Nejauku vienam gyventi, kai nėra su kuo nei pasikalbėti, nė iš ko gero žodžio išgirsti. Bet Šiugžda, atrodė, dėl to visai nesijaudino. Jis nei nelaukė, kad pro šalį praeinąs kaimynas jam labą vakarą palinkėtų arba bent galvos linkterėjimu pasveikintų.

Pirmais metais žmonės nepraeidavo pro šalį, jo nepasveikinę. Mūsų žmonės mandagūs. Lankstytis jie nemoka, bet pro žmogų jie nepraeina, kaip pro kiaulę. Vieniems Šiugžda šį tą burbteldavo po nosimi — kartais rusiškai, kartais lietuviškai, kitiems ranką pakeldavo prie matiko, o daugeliui nieko neatsakydavo. Su žmonėmis suvalkietis yra mandagus, bet kada patenka tarp kiaulių, tai ir jis nosį užriečia. Kepurės jis nenusiims prieš tą, kuris nesiteikia į sveikinimą atsakyti.

Antrais metais Šiugždos jau niekas nesveikindavo.

DAŽNAI PYKDAVOSI SU ŽMONA

Dažnai šiugžda ir savo šeimoje sukeldavo tokią velnių *veseliją*, kad ir klausytis būdavo baisu. Jis gyveno tiktai su žmona ir dukterimi. Samdydavosi berną gyvuliams prižiūrėti. Šeimyna nedidelė, duonos užteko, pyktis, rodos, nebuvo ko, bet kartais ištisomis savaitėmis su žmona ir dukterimi jis nesikalbėdavo. Šiugžda, negavęs progos su kuo nors išsikolioti miške arba ganyklose, pradėdavo rėkti ant žmonos ir dukters. Jei pamišimas jam užeidavo dienos metu, žmona su dukterimi išbėgdavo iš namų. Kartais jodvi kelias valandas praleisdavo laukuose arba pamiškėje, o kartais nueidavo net į Sasnavą ir grįždavo tiktai pavakare. Jei kirminas pradėdavo jį graužti naktį, tai žmona, palikusi miegančią mergaitę, o kartais ir su ja, išeidavo miegoti į kluoną.

Vėliau dėl to pradėjo sklisti įvairios kalbos. Kluone visuomet miegodavo bernas. Darbo dienomis jis eidavo anksti gulti, bet šeštadieniais ir sekmadieniais eidavo į vakaruškas ir grįždavo vėlai. Parėjęs, eidavo tiesiai į kluoną ir krisdavo į jau išgulėtą šieno migį. Ten jo antklodė visą laiką gulėjusi.

— Kartą pareinu, — vėliau bernas pasakojęs kitiems vyrams, — nusimetu batus ir krintu į guolį. Nagi žiūriu — kažkas minkšto. Pakeliu antklodę — šilta, paspaudžiu — atšoksta, užgulu — tyli.

Vėliau jis gyrėsi, kad Šiugždienė, išsikoliojusi su vyru, eidavo miegoti į kluoną. Tai galėjo būti tiktai berno pagyros, bet jo žodžiuose galėjo būti ir teisybės. Žinome, kad su žmona ir su pinigais *baikų* krėsti negalima.

Kartais Šiugžda, dienos metu arba pavakare apibaręs, o gal ir apkūlęs žmoną su dukterimi, išeidavo laukan, atsistodavo prie kiemo vartų ir prastovėdavo ištisas valandas. Jei pasitaikydavo koks vytinis arba rykštė rankose, tai tol pleškydavo į vartų šulelį, kol visiškai supleišydavo vytinį. Kartais tokio nerimo apimtas jis užsukdavo pas mane.

IEŠKOJO BŪDO GANDAMS PALEISTI

Mane Šiugžda skaitydavo savo draugu. Koks aš jam buvau draugas? Draugystė išauga iš nuoširdumo, ją brandina bendras darbas, ją grūdina bendros kovos ir nelaimės. Koks bendras darbas mus jungė? Joks. Kad turėtum draugų, reikia bū-

ti draugu. *Obješčikas* nebuvo niekeno draugas, nei savo žmonos. Man, aišku, nebuvo jokio reikalo šiugždai dantų rodyti. Sugyvenau su juo taikiai, išklausydavau jo pasakojimų, bet tuo pačiu metu dažnai jam rėždavau karčią teisybę į akis. Kartais jam duodavau ir gerų patarimų, bet kaip jaučio gerklei medus netinka, taip šiugždos ausiai netiko mano žodžiai. Jam buvo smagiau eiti kreivais savo sąžinės ir tuščios savigarbos keliais.

Ypatingai padažnėjo jo atsilankymai 1904 metais, o 1905 metais nepraeidavo poros dienų, kad jis pas mane neužsuktų. Kartais pasipasakodavo, koks jis esąs geras *obješčikas* ir kaip gerai savo pareigas einąs. Kartais pasigirdavo apie savo įtaką urėdijoje ir kaip ten visi su juo skaitydavęsi. Kelis kartus jis man pasakojęs, kaip pats urėdas jį pagyręs, kaip jam net paaukštinimą prižadėjęs. Porą kartų jis net pasigyręs, kad galįs net girininku tapti. Visa tai, žinoma, buvo tuščios pasakos. Girininku jis negalėjo būti, nes nebuvo lankęs jokios aukštesnės mokyklos. Trejus ar šešerius metus jis pratarnavo caro armijoje, ten išmoko skaityti ir rašyti, bet to neužteko girininko pareigoms. Girininkai, kelis metus praeiguliavę, turėdavo va-

žiuoti į Petrogrado mokyklą, o vėliau jiems reikėdavo dar bent metams važiuoti į užsienį.

1905 metais kiekviena diena atnešdavo naujų žinių. Šiugžda mažai tekreipdavo į jas dėmesio, bet jam pradėjo rūpėti vietos gyventojų nuotaikos. Jis žinojo, kad iš manęs nieko neišgaus apie miško kirtimą. Jis niekad ir neužklausė, kas, kada ir kur malkas ar medžius kirto ar vežė. Bet aš jam papasakodavau apie *nuštriuopuotų* ir iškoliotų pamiškės gyventojų savijautą, apie piemenų skundus ir bereikalingus grybautojų gasdinimus.

Šiugžda su žmonėmis beveik nesueidavo, o suėjęs — su jais ne kalbėdavo, bet koliodavosi. Nebuvau pleperis, bet vieną kitą Šiugždos pasigyrimą pasakydavau kaimynams, o tie jau paleisdavo po visą Sasnavos apylinkę. Ypatingai greitai gandai plisdavo turgaus dienomis ir sekmadieniais. Į šventorių suėję žmonės neturi ko veikti; aptarę vieną kitą svarbesnį dalyką, vieni kitiems pasakoja gyvenimo smulkmenas.

ŠIUGŽDA NUSIPIRKO REVOLVERĮ

Šiugžda nekreipdavo dėmesio į žmonių nuotaikas. Jis išklausydavo mano pasako-

jimus ir užmiršdavo. *Obješčikas* jautėsi galingesnis už paprastus ūkininkus. Jam atrodė, kad už jo nugaros stovi didžiausioji caro armija, šimtai žandarų ir kazokų. Jei kas jį paliestų, galvojo, caras tuojau pasiųs kazokus užpuolikams bausti. Bet šiugžda klydo. Caras kartais pasiųsdavo kazokus žmonėms bausti, kartais bausdavo kaltus, o dažniausiai nieko dėtus, bet ne visuomet siųsdavo kazokus dėl *pieškės* nuduobimo. Vietoj pavirtusios, pastatydavo kitą — ir baigtas reikalas.

Šiugžda jau turėjo revolverį, bet nusipirko naują. Jis, matyt, norėjo dar svarbesniu atrodyti, kad apylinkės vyrai jo bijotų. Valdiškas revolveris buvo didelis, neparankus. Jį tekdavo nešti didelėje šikšninėje makštyje, o naująjį galėjo bet kurin kišeniun įsikišti. Vos nusipirko, tuojau ir atbėgo pas mane pasirodyti.

— Su šiuo gali kiekvieną nudėti, — sako.

— O su anuo negali? — paklausiau.

—Ne, — jis tuojau atkirto. — Prie ano ne visuomet gali prieiti. Kol prisirengi, kol nutaikai — praeina daug laiko. Tuo tarpu šitą — čiumpi į rankas ir pilk!

Šiugždai rūpėjo, kad visa apylinkė žinotų apie jo naują revolverį. Jis pats pa-

sakojo, kad revolveris buvo darytas Belgijoj. Valdžios duoti revolveriai buvo daryti Vokietijoj. Anksčiau caras juos pirkdavo Austrijoje, bet paskutiniais metais jau užsakydavo Vokietijoje.

SASNAVOS VYRAI JUOKESI IR PYKO

Naujas šiugždos ginklas sukėlė daug kalbų, juoko ir pykčio. Žinia apie belgišką revolverį tuojau apėjo visą Sasnavą.

Sekmadieniais ir atlaidų metu šiugžda visuomet su šeima važiuodavo į Sasnavos bažnyčią. Jis buvo vienas tų katalikų, kuriuos caro valdžia laikė savo tarnyboje. Aukštesnes vietas užimantieji lietuviai turėdavo persikrikštyti, bet eiguliai ir *obješčikai* galėdavo būti ir kitatikiai.

Sasnavon, būdavo, atvažiuoja šiugžda su plačia *obješčiko* kepure, ant kurios būdavo didelė kukarda. Jis būdavo apsirengęs žalsvu miško sargų žiponu, tokiom pat kelnėm. Ant krūtinės kabodavo didelė žalia skarda su įvairiausiais caro valdžios herbais ir įspaustais žodžiais. Ant kaklo taip pat būdavo virvutė su kilpa. Ji nueidavo prie revolverio kabūros ir nutysdavo iki kelnių kišeniaus. Ant rankovių būdavo prisegta po porą blizgančių

sagų. Vienu žodžiu, *obješčikas* atrodydavo tikra *cackė*.

Bažnyčion Šiugžda visuomet atvažiuodavo su parištu revolveriu. Bernas, būdavo, privažiuoja prie šventoriaus, išleidžia *obješčiko* šeimą ir nuvažiuoja į pavėsį. Šiugžda, niekam nenusilenkęs ir niekam žodžio netaręs, eidavo bažnyčion. Pasibaigus mišioms, žmonos ir dukters lydimas, jis pereidavo per vidurį bažnyčios, o vėliau pro duris ir per šventorių eidavo tiesiai prie vartų. Bernas jau turėdavo jo laukti su brikele. Šiugždai tuojau susėsdavo ir važiuodavo namo. Niekad jis neužsukdavo į kleboniją, niekad neužeidavo į karčiamą ir niekad nesikalbėdavo su vietos žmonėmis.

Paprastais sekmadieniais, kai žmonių būdavo rečiau, *obješčikas* laisvai praeidavo pro susirinkusius. Bet didesnių švenčių metu būdavo sunkiau prasispraust. Šventoriuje, toliau nuo vartų, būdavo kiek lengviau, bet pačioje bažnytėlėje, ypatingai arčiau prie durų, reikėdavo kartais ir alkūnes įremti.

TYČIOJOSI IŠ OBJEŠČIKO

Pradžioje vyrai Šiugždai nieko nesakydavo. Pasklidus gandams apie naują re-

volverį, jie pradėjo nerimauti. "Rusai nustojo apie ginklus kalbėję, o čia lietuvis ginklus perkasi", sakydavo. O kai *obješčikas* įsigytą ginklą pasirišdavo po kaklu ir atsinešdavo į bažnyčią, jaunimas, pykčio apimtas, negalėdavo pakęsti nepasišaipęs. Tiesiai Šiugždai nieko nesakydavo, nes su juo niekad nesikalbėdavo. Bet kada *obješčikas* turėdavo praeiti pro šventoriuje stovinčių jaunų vyrų būrį, jie vienas kito garsiai klausdavo:

— Jei kailiniais apsivilkčiau, kaži ar kulka praeitų?

— Žirnis vilnoje sukliūtų, neprasimuštų, — atsakydavo kitas.

Šiugžda aiškiausiai girdėdavo šiuos žodžius. Kaip *obješčikas*, taip kiti stovintieji žinojo, jog čia juokiamasi iš naujo revolverio.

Kitą sekmadienį kita jaunuolių grupė šitaip praleisdavo per šventorių einantį Šiugždą su žmona:

— Už 20 žingsnių neprimestų prie manęs.

Revolveris, reiškia, toks mažas, kad paleista kulka tikslo nepasiektų. O nepraustaburnis Stasys Čekanavičius ir patį *obješčiką* palietė. Visiems girdint, jis pokštelėjo:

— Kaži ar į tupintį pataikytų?

Šiugždos žmona, supratusi žodžius, nuraudo, o pats Šiugžda tiktai lūpą sukando, kai greta stovėjusieji bernai nusikvatojo. Šiugžda nei vieno žodžio jiems netarė. Nieko jis nesakė ir savo pačiai. Jiedu tuojau sėdo brikelėn ir nuvažiavo.

Dauguma iš naujo Šiugždos revolverio juokėsi, bet kiti pyko.

— Mes išvaikėm visus policeiskius, o čia dabar šitas fruktas mums ginklais grasins! — nerimavo smarkesnieji.

Taip iš tikrųjų ir buvo. Sasnavoje policininkai beveik nesirodydavo. Jei atvažiuodavo, tai tik dideliu būriu, bet ir jie, saulei pakrypus į vakarus, tuojau nešdindavosi į Marijampolę. Šiugždos pasirodymas su nauju ginklu buvo ne kas kita, kaip grasinimas apylinkės revoliucionieriams.

— Rusai nedrįsta Sasnavoje pasirodyti, o čia dar šitas lietuvis su nauju brauningu špacieruos! — perpykę vienas kitam pasakodavo jaunuoliai. Jųjų pykčio balsas pasiekdavo ir paties Šiugždos ausį. Tai buvo ne vien tiktai jaunuolių balsas. Tai buvo šasnaviečių daugumos balsas. Visi tai žinojo, tik Šiugžda jo nesuprato.

NESUPRATO LAIKO NUOTAIKŲ

Obješčikas Šiugžda nesuprato 1905 metų nuotaikų.

Kaip Šiugžda, taip kiti obješčikai ir eiguliai labai gerai žinojo, kas darėsi apylinkėje. Jie girdėjo apie įvykius Petrograde, Maskvoje ir Odesoje. Jie turėjo žinių apie geležinkelių streiką, apie susirėmimus su kazokais, apie kraują prie caro rūmų. Po visą kraštą ėjo kalbos apie popą Gaponą.

Aš pats jam papasakojau, kaip išpiauti ir išvartyti beveik visi stulpai nuo Rudžių giraitės iki Vilkaviškio. Iš urėdijos jis patyrė, kad pavakare Marijampolės policijos viršininkai užmiestin nosies nenori iškišti, kad dragūnų ir pėstininkų garnizonai yra pasiruošę vykti į bet kurią nurodytą vietą, kad gubernatoriai ir žandarai negali nepatenkintų žmonių suvaldyti, o pats caras nežinąs, kas daryti. Bet, kaip sakiau, Šiugžda šių nuotaikų nesuprato.

Pamiškėje sutiktą žmogų jis tebekoliodavo lietuviškom "rupūžėm" ir rusiškom "pamatuškom". Pusberniams jis ausis apskaldydavo, o piemenis dažnai visai be jokio reikalo bizūnu suraižydavo.

Sasnaviečiai, kaip ir kiti lietuviai, yra

nepaprastai kantrūs. Jie būtų ir toliau vienas kitam pasiskundę, šiugždai kišeniuje špygą parodę ir toliau kentę piktus jo žodžius ir neužtarnautus smūgius. Bet Šiugžda padarė didelę klaidą. Jis prikibo, gali sakyti, dėl menkniekio, prie Stasio Bukotos, Pašlavančių storkaklio. Sklypininkas, nuskriaustas, tyli, bet įžeistas šimtamargis — neužmiršta.

PROTOKOLAS DĖL PAVAŽŲ

Bukotai prisireikė pavažų. Žiemą jis norėjo *šlajus* išsitašyti. Pats Bukota išvaikščiojo pabalius, apsižiūrėjo tinkamai išlinkusius du beržus, pasiuntė į mišką bernus, išsikirto ir parsivežė. Bukota rengėsi tuos beržus vasarą pradžiovinti, o rudenį roges susikalti.

Už poros dienų eigulis Minkevičius rado nukirstas beržų viršūnes, atkapstė kelmus ir pranešė *obješčikui* Šiugždai. Kitas būtų įsakęs eiguliui ieškoti beržų ir tuo baigęs visą reikalą, bet Šiugžda tuo nesitenkino. Jis pats pradėjo bėginėti po aplinkinius ūkius.

Bukota, nemanydamas, kad dėl dviejų kreivų beržų pas jį važiuotų pats *obješčikas*, jų nei neslėpė. Jis būtų galėjęs tuo-

jau juos nutašyti ir šalinėn įmesti, arba malkom apversti. Bet parvežti beržai gulėjo pašiūrėje, visai ant žmonių akių.

Šiugžda, apibėgęs dešimt ūkių, užsuko ir į Bukotus. Kaip jis vėliau sakęs, rengėsi tiktai per kiemą pereiti. Nagi žiūri, pašiūrėje guli abu ieškomi beržai. Priėjo arčiau, apžiūrėjo iš vieno galo, apžiūrėjo iš antro. Aiškiai matyti, kad medžiai šviežiai kirsti. Galuose sula dar nenudžiūvus, tošė neatšokus. Šiugžda žinojo, kad Bukota nieko nebuvo užpirkęs, iš miško jis neturėjo teisės nieko išvežti.

Tuo tarpu Šiugžda pasitraukė iš pašiūrės, artėjo ir pats Bukota. Pamatęs kieme nepažįstamą žmogų, norėjo patirti, ko jis ten uostinėja. Šiugždą jis tuojau pažino ir suprato, kuriam tikslui jis čia atėjęs.

— Rašau protokolą, — tarė Šiugžda, Bukotos visai nepasveikinęs.

— Tik jau taip neskubėk su protokolais... — pastebėjo Bukota, nežinodamas, iš kurio galo prieiti prie pasipūtusio *obješčiko*. — ... jei gali be jų apsieiti...

Tuo tarpu Šiugžda pasitraukė iš pašiūrės, iš viduje esančio krūtinės kišeniaus ištraukė sprindžio ilgio ir gero pussprindžio pločio knygutę, atidarė ją, padėjo koją ant atkeltų vartų skersinio ir pradėjo kaž-

ką rašyti. Bukotai buvo nesmagu. Jis mielu noru būtų davęs porą rublių *obješčikui*, kad čia pat reikalas būtų baigtas, bet jis negalėjo pakęsti Šiugždos išdidumo, noro parodyti savo galią. Šiugžda, kelis žodžius įrašęs į atverstą lapą, užklausė prie vartų priėjusio Bukotos:

— Mokėsi Lukošiuose ar eisi į teismą?

— Mokėsiu — už ką? — įpykęs užklausė Bukota.

— Už du pavogtus beržus.

— Kokius pavogtus beržus?

— Šituos, — tarė Šiugžda ir paišeliu nurodė į du gulinčius gabalus.

— Šitie beržai pirkti, ne vogti, — kiekvieną žodį lėtai ir aiškiai ištardamas, pasakė Bukota.

— Žinau, kokiu būdu jūs medžius perkat. Kada pirkot, kur pirkot ir kam pinigus mokėjot — pasiaiškinsite Lukošiuose. Ten pat pasakysite, kaip Minkevičiaus eiguvoje atsirado dviejų beržų viršūnės su šakomis, ir kas apkasė kelmus. Tuo tarpu aš rašau protokolą, — tarė Šiugžda.

— Jį surašysi ant savo galvos, — pro dantis praleido supykęs Bukota.

— Jį surašysiu čia, ant kelio, bet jis kris ant tavo galvos, — besišypsodamas atsakė Šiugžda.

— Jį surašysi ant savo galvos, — pakartojo Bukota.

— Ant tavo... — pakartojo Šiugžda.

— Pamatysi...

— Pamatysim...

Šiugžda, dar įrašęs kelis žodžius į knygutę, susilankstė ją, įsidėjo į kišenių ir, žodžio Bukotai netaręs, nuėjo.

— Svieto perėjūnas! Nežinia iš kur atsiradęs ubago vaikas manęs neniekins! — prakošė Bukota pro dantis.

Iš trobos išbėgusi Bukotienė norėjo patirti, kas atsitiko, bet josios vyras, visas paraudęs ir pykčiu degančiomis akimis, nieko jai nesakė, tiktai patylomis kartojo:

— Svieto perėjūnas! Caro tarnas!

Nei mokestis už beržus Bukotai buvo baisus, nei bauda nepakeliama. Jis kelias baudas būtų galėjęs sumokėti, jo ūkis nuo to nebūtų nukentėjęs. Bet jis negalėjo pakęsti carui tarnaujančio lietuvio skaudžių ir įžeidžiamų žodžių. Bukota ir pačiam Šiugždai porą, o gal ir penketą rublių būtų davęs, jei šis nebūtų rodęs *unaro* ir taip išdidžiai nebūtų kalbėjęs. Šiugžda džiaugėsi, kad gavo progos pažeminti vieną stambiausių Suvalkijos ūkininkų. Kiekvienas jo tartas žodis buvo peilis Bukotos savigarbon.

O su stambiais Suvalkijos ūkininkais yra šitaip: kol su jais žmoniškai elgiamasi, tai ir jie žmoniški, bet jei kas pradeda *unarą* varinėti, tai tada ir jie *unarą* pavaro. Ir žinokite, kad storkakliai — tai ne daržininkai. Daržininkai priešui kumštį kišeniuje suspaudžia, o stambūs ūkininkai kumštimi kerta. Jei patys negali pasiekti, tai suranda tokių, kurie pasiekia.

ŠIUGŽDA NEGALĖJO SUSIVALDYTI

Šiugžda nejuto, kad apylinkės gyventojai pradėjo jo nekęsti. Jis sauvaliavo, kaip sauvaliavęs. Miškan įžengusius ūkininkus koliojo, skriaudė ir bereikalingai kankino. Piemenis jis mušė, apylinkės gyventojams grasino, daržininkus teisman traukė. Jis buvo įspėtas, kad stambesnių ūkininkų neliestų, bet nekreipė į tai jokio dėmesio. Sasnavos apylinkėje jis tiek įsismagino, kad ir susivaldyti negalėjo. Apie Aleksotą ir Garliavą gal būt jam nieko ir nebūtų sakę, bet sasnaviečiai kėlė mintį apie reikalą pakirpti *obješčikui* kelnes. Kaip sako, Perlojuj kiekvienas tik apie save tegalvoja, o pas mus — visi apie visus.

Aš pats jį įspėjau. Patyręs apie Bukotos pyktį ir Šiugždos surašytą protokolą, tariau jam:

—Apsigalvok. Ar nematai, kad gyvename neramius laikus?

— Jau per vėlu, — atsakė.

— Kas — per vėlu? — paklausiau.

— Bukotos protokolas jau urėdijoje, — jis paaiškino.

— Ne apie Bukotą noriu tave įspėti, — pasakiau. — Bendrai turi apsigalvoti. Ar nematai, kas darosi? Ar nežinai, kad kareiviai nosies iš karcivinių neiškiša? Ar negirdėjai, kad telegrafas su Vokietija nutrauktas? Ar nežinai, kad tarp Vilkaviškio ir Marijampolės, tarp Prienų ir Kauno jokio žandaro negali pamatyti? Ar nežinai, kad esi vienas?

— Revoliucionierių aš visai nebijau, — atkirto man Šiugžda. —Aš juos už versto pažįstu. Man nereikia pasakoti, kas yra revoliucionierius. Aš juos ir nuluptus pažinčiau. Be to, žinau, kad jie yra dideli bailiai. Jie piauna stulpus naktimis, kai niekas nemato. Jie puola kareivius, kai šie eina pavieniui, be ginklų. Jei žandarai nebūtų toki bailūs, šioje apylinkėje revoliucionierių ir *dūko* nebūtų. Šioje apylinkėje, sakai, yra revoliucionierių, bet prie manęs nei vienas nedrįso priartėti...

— Nešauk bėdos, ji pati ateina.

—Aš dar nė vieno gyvo revoliucionie-

riaus nemačiau, — tęsė jis toliau. — Kada tiesiai prie jo einu, iš revoliucionieriaus pasidaro didžiausias bailys. Jie yra dideli bailiai. Jei nebūtų bailiai, tai patylomis neužpuldinėtų. Anksčiau ar vėliau jie visi bus išgaudyti. Išgaudyti ir pakarti.

Vilku bebėginėdamas, užbėgsi mešką, pagalvojau. Dar kartą jam patariau apsigalvoti, priminiau neramius laikus.

Mano žodžiai jo proto nepasiekė. Jis, tarytum tyčia, užmetė sausų malkų į liepsnojančias neapykantos ir kerštо liepsnas.

PERŠOVĖ VINCĄ JANAUSKĄ

Vasaros pradžioje vyrai, sumetę 50 rublių, nutarė dar kartą pasikalbėti su Juozu Šiugžda, pasiūlyti jam kyšį ir pareikalauti, kad paliktų ramybėje apylinkės gyventojus. Jau anksčiau šiuo reikalu bandyta kalbėti su Šiugžda. Tada ėjo seniai. Jiems nepavyko susitarti. Dar kartą norėjo su juo pasikalbėti jaunesnieji.

Ši mintis kilo Vincui Janauskui, Kelmynės gyventojui. Jis girdėjo apie planus "pamokyti" Šiugždą. Janauskas tiems planams nepritarė. Jam atrodė, kad galima geruoju susitarti. Jis pats buvo tarnavęs tris metus caro armijoje ir neseniai grį-

žęs. Jis buvo įsitikinęs, kad su pinigu galima prieiti prie kiekvieno caro valdininko. Žmonės prieidavo prie karininkų ir gubernatorių, kodėl dabar negalės prieiti, galvojo, prie paprasto *obješčiko?* Jis pranešė nekantriesiems, kad neskubėtų, susirado porą apylinkėje žinomų ramios nuotaikos vyrukų ir užsuko į Ąžuolinę.

Buvo pavakarys. Jie nenorėjo, kad žmonės matytų ir vėliau nepaskleistų bereikalingų kalbų. Paskubomis visi trys įėjo į *obješčiko* kiemą ir žengė prie durų. Priemenės durys buvo atdaros, tai visi trys ir suvirto į vidų. Pats Janauskas krumpliu pastuksėjo į seklyčios duris. Neužgirdęs jokio atsakymo, jis smarkiau pabarškino ir uždėjo ranką ant *klemkos.*

Vos jis spėjo paliesti rankeną, viduje pasigirdo šūvis. Atėjusieji nežinojo, kas atsitiko. Visi tuojau metėsi laukan. Nuo durų pasitraukė ir Vincas Janauskas. Vos jis pasiekė gonkas, tuojau susilenkė, susispaudė pilvą ir pradėjo skųstis. Jį tuojau pradėjo raižyti skausmai.

Buvo aišku, kad Šiugžda paleido į tartis atėjusius vyrus revolverio šūvį. Kulka prasimušė pro duris ir įlindo į Janausko vidurius. Po to, jokios kalbos su Šiugžda negalėjo būti. Vyrai pasiėmė Janauską ant pečių ir nuvedė į Kelmynę.

Šiugžda vėliau pasakojo, kad revoliucionieriai norėję jį nužudyti, bet jis juos tinkamai sutikęs ir gerai pamokinęs. Jis ir klausyti nenorėjęs apie kalbas, kad Janauskas ir kiti norėję su juo pasikalbėti apie Sasnavos ūkininkų nusiskundimus.

— Pasimokino Janauskas, pasimokins ir kiti! — pasakojo Šiugžda. — Šis gavo kulką į pilvą, o kitas gaus į kaktą!

Vincas Janauskas, pasikankinęs savaitę, mirė. Jam buvo parvežtas gydytojas iš Marijampolės, bet nieko padaryti negalėjo. Kulka suraižė jo vidurius.

Janausko mirtis nusprendė Šiugždos likimą. Žmonėms tada atrodė, kad visos priemonės biauriam *obješčikui* nusikratyti yra geros.

Janauskas buvo ramaus būdo vyras. Niekur be reikalo nesikišdavo. Jei matydavo kur kylančius bereikalingus ginčus ar barnius, bandydavo sutaikyti, gaidžius išskirti. Pats beveik negerdavo, girtų kompanijos vengdavo. Jam ir čia nereikėjo kištis. Su Šiugžda jokių reikalų jis dar neturėjo. Trejus metus namie nebuvęs, visų Šiugždos kiaulysčių dar ir nežinojo. Miško vogti jam taip pat nebuvo reikalo. Kelmynėje ūkį tvarkė vyresnis jo brolis. Jis pats dar buvo nevedęs. Susitikdavo su vie-

na kita pana, kalbos jau pradėjo eiti apie galimas jo vesluves, bet nieko tikslaus dar nebuvo. Užtat žmonės nepaprastai jo gailėjosi. Į laidotuves susirinko visa apylinkė.

— Iš kariuomenės parėjo sveikas, o mirti teko savo laukuose, — pasakojo žmonės.

— Japono kulka aplenkė Janauską, bet jis žuvo nuo carui parsidavusio lietuvio kulkos, — girdėjosi kartojant laidotuvių metu.

ŠIUGŽDA IR TOLIAU SMARKAVO

Palaidojus Vincą Janauską, Šiugžda, rodos, turėjo susiprasti. Jam turčjo būti aišku, kad nekaltai pralietas kraujas šauks kerštą. Jis nieko nejuto ir nieko nematė.

Vieną dieną, tuojau po laidotuvių, Šiugžda, eigulio Stanevičiaus lydimas, Sasnavoje užsuko į Leibos karčiamą. Matyt, kad jiedu lakstė išvežtų medžių ieškoti. Bejojant per Sasnavą, nutarė sustoti ir burnelę išmesti. Šventomis dienomis, kai miestelis ir karčiamos pilnos, Šiugžda niekad nesustoja, bet paprastomis dienomis jis kartais arklį prie karčiamos pariša, o kartais net ir į kleboniją užsuka.

Karčiamoje jiedu rado kelis Pažirniškių ūkininkus. Šie kažkokiais reikalais taip pat buvo atvažiavę į Sasnavą ir už-

sukę praskalauti gerklę. Žodis po žodžio, tuojau užsimezgė tarp Pažirniškių vyrų, Šiugždos ir eigulio lengva kalba. Vienas pažirniškietis tuojau jam priminė apie neramius laikus.

— Tokio dar nėra, kuris drįstų man kelią pastoti dienos metu, — atkirto jiems Šiugžda. — O jei kas bandys įsiveržti nakties metu — tą nudergsiu!

Šitokiems smarkuoliams žodžiai negelbsti. Kada Šiugžda su Stanevičium išėjo iš karčiamos, Petras Maknys, ramus Pažirniškių ūkininkas, tarė kitiems:

— Viešpats pagydė aklą ir raupsuotą, bet jis nepagydė nė vieno durniaus.

Pats Leiba girdėjo šiuos žodžius ir žmonėms vėliau juos noriai kartojo.

Šiugžda nematė kylančių juodų debesų.

VYRAI PRADĖJO RUOŠTIS

Palaidojus Vincą Janauską, vyrai rimtai pradėjo ruoštis medžioklėn. Kas ir kaip ruošėsi, manęs neklauskite — nesakysiu. Teisybę pasakius, smulkmenų aš ir pats nežinau. O jeigu ir žinočiau, tuo tarpu jums nepasakyčiau. Dar yra gyvi keli tos medžioklės dalyviai. Nežinome, ką rytojus atneš. Kokiam pusgalviui gali ateiti į galvą noras caro tarną teisinti ir "nusikaltėlių ieškoti".

Tiek tepasakysiu, kad buvo ruošiamasi patylomis. Žinote, su būgnais niekas ir Sašnavoje, senovėje pagarsėjusioje kiškių žemėje, kiškių medžioti neina. Viskas buvo taip tyliai suruošta, kad dar ir šiandien, nuo tos medžioklės praėjus dvidešimčiai metų, tiktai keli žino, kaip buvo prieita prie žiauraus *obješčiko*. O keli, kurie žino, mokėjo ir moka laikyti liežuvį už dantų. Gandų po kraštą sklido įvairiausių, bet nė vienas nebuvo panašus į tikrovę.

Vyrai žinojo, kad kiekvienais metais Šiugžda važiuodavo į Pilviškius, kur rugpiūčio 24 dieną būdavo dideli Šv. Baltramiejaus atlaidai. Šiugždos žmona, kaip minėjau, buvo kilusi nuo Pilviškių, ten gyveno jo uošvė, į apylinkės dvarelius buvo ištekėjusios žmonos seserys. Į Pilviškius *obješčikas* išvažiuodavo iš vakaro. Uošvė gyveno ne pačiuose Pilviškiuose, bet už miestelio. Šiugžda pernakvodavo pas uošvę, leisdavo arkliams pailsėti, o ryte važiuodavo į atlaidus. Išklausydavo mišias, o kai kunigas žmones peržegnodavo, Šiugžda su žmona ir dukterimi išeidavo, sėsdavo brikelėn ir važiuodavo namo. Vyrai nutarė susitikti su *obješčiku* šios kelionės metu.

Važiavo Šiugžda giriomis, smėlėtais ši-

lų keliais. Diena pasitaikė giedri, sausa, šilta.

Iš miestelio Šiugžda išvažiavo apie pirmą valandą. Pilviškiuose tada buvo pats judriausias laikotarpis. Į miestelį buvo suvažiavę ir suėję visi, kuriems rūpėjo atlaidai. Maldingieji dar tebeklausė pamokslo, laukė mišparų, o kiti šnekučiavosi šventoriuje, prie bažnyčios vartų. Rožančius greičiau atkalbėjusieji jau buvo sulindę į karčiamas. Keliai buvo tušti. Į atlaidus jau buvo suvažiavę ir pavėlavusieji, o iš Pilviškių beveik niekas dar nevažiavo.

Vyrai Šiugždą nusekė į Pilviškius. Akių nuo jo nenuleido ir visą atlaidų rytą, iš tolo jie sekė kiekvieną jo žingsnį.

PAKELIUJE SUTIKO PIEMENĖLĮ

Išvažiavus iš Pilviškių, Šiugždos arkliai bėgo riščia, bet vėliau, pasiekus šilų smėlį, ėjo žingsniu. Šiugžda furmonui nieko nesakė. Namo skubėti, matyti, nebuvo ko. Nei Šiugžda, nei furmonaujantis jo bernas nepastebėjo beveik tuo pačiu metu iš Pilviškių išjojusio vieno raitelio. Jo nei negalėjo pastebėti. Jis iš miestelio išjojo kiek vėliau, o girioje pasuko į dešinę, tarytum būtų jojęs ant Gižų.

Pravažiavus visus šilus ir artėjant prie Vinčų, gal dar buvo likę koki du varstai, o gal ir to nebuvo, keleiviai pastebėjo keliu einantį žmogų. Jis čjo ta pačia kryptimi — į Vinčus. Pavažiavus toliau, aiškiai buvo matyti, jog tai buvo piemuo. Jis buvo užsimovęs didelę šiaudinę skrybėlę, apsirengęs baltais marškiniais ir baltomis kelnėmis. Ėjo basas. Marškinius buvo juosta susijuosęs, o rankoje laikė ilgą botagą.

Piemuo pamažu čjo rato išspaustu taku. Jam, matyt, ten buvo lengviau, kojos neklimpo į karštą smėlį. Gal jis ir žiūrinėjo į šalį, bet dideli skrybėlės bryliai dengė jo veidą, o akių visai nesimatė. Arkliai priėjo bevcik prie pačio piemens, bet jis iš pravažos nesitraukė. Nepatraukė jis ir velkamo botago.

Šiugžda, pastebėjęs truputį lėčiau žingsniuojančius arklius, pasilenkė į šalį ir pro furmono petį pasižiūrėjo į mieguistai pirmyn slenkantį piemenį. Nieko jis piemeniui nesakė, nė žodžio netarė ir furmonaujančiam bernui. Furmonas, pastebėjęs, kad vaikas visai negirdi žingsniuojančių arklių ir brikelio, tarė:

— Vaikeli, traukis iš kelio, ba suvažinėsiu.

Pradžioje furmonas pamanė, kad jis pa-

sivijo apykurtį vaiką, bet šis užgirdo ištartus žodžius, tuojau žengė į šalį porą žingsnių, ištraukė botagą iš pravažos ir sustojo smėlyje. Nei bernas, nei pats Šiugžda, nei jo žmona su dukterimi nepamanė, kad piemenėlis galėjo būti ir ne piemenėlis. Žodžio vaikui netarę, jie žingsniu važiavo toliau.

ŠŪVIAI IŠARDĖ MIŠKO TYLĄ

Vos brikelė pravažiavo porą žingsnių pro piemenį, pasigirdo šūvis. Jis prikėlė iš snūdurio visus keleivius. Jie dar nespėjo susivokti, kas atsitiko, pokštelėjo antras šūvis, tuojau pasigirdo ir trečias.

Obješčikas Šiugžda neturėjo laiko ir atsisukti. Atrodė, tarytum dešinę ranką būtų bandęs atsukti atgal, gal norėjo pagriebti prikabintą revolverį, bet jis taip ir sukniubo ant sėdynės, atremdamas galvą į berno nugarą. Greta jo sėdėjusioji žmona suspigo, pagriebė šalia furmono sėdėjusią mergaitę ir sukrito į brikelės dugną. O furmonas, žvilgsnio atgal nemesdamas, pradėjo pilti arklius botagu. Arkliai, revolverio šūvių nugasdinti, pasileido kiek kojos neša Vinčų kryptimi.

Du varstu lėkė be jokios atvangos. Nesustojo miške, nesustojo ir į laukus išva-

žiavę. Bernas bijojo, kad girioje kas nors kitos kulkos nepaleistų, o *obješčikas* jam nieko nesakė. Tiktai Vinčuose jie sustojo. Tiktai ten jie išaiškino, kas atsitiko.

Obješčikas jau buvo negyvas. Jis krito nuo pirmos kulkos, pataikytos tiesiai į pakaušį. Jo žmona pradėjo ašaroti ir nerimauti. Ji reikalavo šaukti gydytoją, čia artėjo prie vyro ir jo klausinėjo, čia prašė arti esančius ateiti pagalbon. Kol buvo brikelėje, ji nei nepamanė, kad josios vyras būtų pašautas, o Vinčuose ji, pamačiusi kruviną jo galvą, pametė lygsvarą.

Reikėjo šaukti gydytoją, bet tai ne toks lengvas dalykas. Artimiausias gyveno Marijampolėje. Kol nuvažiuosi, kol parveši — praeis keleta valandų. Ne visuomet ir Marijampolėje gydytoją gali rasti. Kartais jis esti kitur išvežtas. Ligoninės gydytojas niekur nevažiuodavo. Jis reikalaudavo ligonį atvežti į ligoninę.

GYDYTOJAS NEREIKALINGAS

Netrukus žmona ir duktė įsitikino, kad joks gydytojas jau negalės pagelbėti. "Piemuo" paleido tris šūvius — ir kiekvieną kartą pataikė. Viena kulka pataikė į pakaušį, o kitos dvi kulkos buvo suvarytos į nugarą.

Vėliau žmonės pasakojo, kad šaulys iš to "piemenėlio" turėjo būti geras: kulkas pataikė, kam taikė, — ir nesužeidė kitų brikelėje buvusių žmonių.

Vinčuose tuo metu žmonių buvo mažai — tik seniai ir vaikai. Vieni buvo išvykę į Pilviškius, kiti išėję į Sasnavą, o treti-ji su reikalais išvažiavę net į Marijampolę. Žinia apie pasikėsinimą prieš *obješčiko* gyvybę tuojau aplėkė visus ūkius ir iš kiekvieno namo žmonės traukė prie vidu-ryje gatvės sustojusio vežimo.

Kiekvienas norėjo pamatyti nušautą *obješčiką*. Seniai, piemenys, vaikai ir vos be-siritančios pupos artėjo prie brikelės, lipo ant ašių ir stengėsi pamatyti negyvėlį. Ne kiekvienas turėdavo drąsos žiūrėti į su-kniubusį ir kruviną žmogų. Didesnieji pa-sižiūrėdavo ir tuojau į šalį traukdavosi, o mažieji, ant ašies atsistoję, suspigdavo ir šokdavo žemėn. Daugumas jų spygaudavo nieko nematę. Jie neturėdavo laiko ką nors pamatyti.

Kada *obješčiko* bernas ir pora senių įsi-tikino, kad šiugžda jau nebegyvas, vienas šių atnešė apnešiotą maršką ir uždengė brikelės dugne sukniubusį žmogų. Žiūrėti ten nebuvo ko. Jo lūpos buvo sukraipytos, apatinis žandikaulis paverstas į dešinę, vi-

sas kaklas ir marškinių kalnierius aplekėjęs kraujais, vis dar besiveržiančiais iš pakaušio.

Kažkas patarė vis dėlto važiuoti į Sasnavą, o iš ten — tiesiai į Marijampolę. Ten buvo ligoninė, joje buvo įvairių prielaisų, gal dar galėtų jį atgaivinti. Kraujas vis dar tebesisunkė, bet jokių gyvybės žymių jau nesimatė.

Šiugždienė, įsitikinusi, kad josios vyras negyvas, apsikabino mergaitę ir pradėjo verkti. Atsiradusios moterys ją pasodino ant suoliuko, įtaisyto šalia darželio. Jos atnešė vandens, liepė nusiraminti, susitaikyti su likimu. Jos taip pat pradėjo ašaroti. Prie vežimo susirinkusieji pradėjo ją raminti. Vienas senukas jai tarė:

— Be Dievo valios ir lapelis nepasijudina, be Jo valios ir tai negalėjo atsitikti...

— Dievulis žino, ką daro, — ašaras nubraukusi, tarė viena moteris. — Mums tiktai reikia būti geriems...

Šiugždienė, išsiverkusi ir kiek apsiraminusi, ir įsitikinusi, kad vyro niekas jau neatgaivins, liepė bernui važiuoti tiesiai namo. Seniai geriau apdangstė brikelės dugne gulintį lavoną, visi trys susėdo į brikelę ir išvažiavo. Sasnavon jie visai neužsuko, iš Vinčų patraukė tiesiai į Ąžuolinę.

NIEKAS NEKLAUSĖ — UŽ KĄ?

Žinia apie šiugždos nušovimą žaibo greitumu aplėkė visą apylinkę. Ji, matyt, dar laiku pasiekė Sasnavą, o iš ten, žmonėms besiskirstant, buvo išnešiota po visą kraštą.

Visi įvykiu domėjosi, jiems norėjosi patirti, kaip tai įvyko, bet niekas neklausė — už ką? Beveik niekas neklausė — kas tai padarė? Pirmą atsakymą visi žinojo. Antrą atsakymą daugelis nujautė, bet labai mažas žmonių skaičius žinojo. Man pačiam tada ir vėliau teko su daugeliu išsikalbėti, nujaučiau, kas galėjo žinoti, bet dar ir šiandien negalėčiau pasakyti, kas nuduobė šiugždą.

Kiekvienas, užgirdęs apie *obješčiko* galą, klausinėjo, kur ir kaip visa tai įvyko. Kulkos buvo paleistos miške, porą varstų nuo Vinčų. Visi žinojo, kad jas paleido piemuo, bet kaip jas paleido — niekas nematė. Užpuolimo metu miške buvo bernas, *obješčiko* žmona ir duktė. Bet jie nieko negali pasakyti, kaip visa tai atsitiko. Jie tiktai matė keliu einantį piemenį, o vėliau užgirdo šūvius. Nei žmona, nei bernas atgal galvos neatsuko. Bernas, įpratęs klausyti, laukė *obješčiko* įsakymo. Bet šis nieko jam nesakė. *Obješčikas* atsirėmė į

furmonaujančio berno nugarą, bet tylėjo. Reikia manyti, kad jis jau negalėjo žodžio pratarti. Bernas šveitė arklius ir žiūrėjo, kad tiktai greičiau iš girios išvažiuotų ir iš mirties nasrų pabėgtų. Jis nujautė, kad visas reikalas negeru kvepia. Atgal žiūrėti jis nenorėjo, kad ir jam nekliūtų. Žmona suspigo. Pamačiusi priešakin palinkusį vyrą, taip pat sukniubo į brikelės dugną.

NIEKAS JOKIO PIEMENS NEMATĖ

Liežuvis yra minkštas ir neramus. Rimtesnieji žmonės tylėjo, bet ilgaliežuviai pradėjo teirautis, kuris piemenų galėjo nušauti *obješčiką*. Jie vienas kitą klausinėjo, kaimynams pasakojo ir spėliojo apie kiekvieną apylinkės piemenį. Jie negalėjo prisiminti, kuris piemuo nešiojęs skrybėlę su tokiais dideliais bryliais ir būtų turėjęs tokį ilgą botagą.

Visi stebėjosi, kad apie tą metą niekas nematė jokio piemens girioje, arba prie jos artėjančio. Apie Vinčus ir greta esančias girias gyvena daug ūkininkų. Jie vienas kitą pažįsta ir žino, kur kuris jų yra buvęs. Pažįstami jiems yra piemenys, savi ir samdomi. Jie apskaičiavo, kuris piemuo, kur miegojo ir kur tuo metu buvo.

Jiems ir į galvą neatėjo, kad tas piemuo galėjo būti visai ne piemuo.

Kitą dieną į Sasnavą atvažiavo būrys žandarų. Jie klausinėjo vietos žmones, bet niekas negalėjo nieko pasakyti. Iš Sasnavos žandarai nuvažiavo į Vinčus. Ten išklausinėjo porą senių, vieną senę ir kelis vaikus. Jie nuvažiavo į mišką pažiūrėti tos vietos, kur kulkos buvo paleistos, bet nieko naujo negalėjo surasti. Miške jokių pėdsakų jie nerado. Iš atlaidų važiavusieji visus pėdsakus užtrynė, o Vinčų seniai pakartojo tiktai tiek, kiek furmonas su Šiugždiene jiems pasakė.

Žandarai, aišku, užsuko į Lukošius ir Ąžuolinę. Jie apklausinėjo Šiugždienę ir berną, bet nei vienas jų nieko negalėjo pasakyti apie užpuoliką. Šiugždienė piemens beveik nepastebėjo. Ji buvo besnaudžianti. Pilviškiuose ji labai ilgai kalbėjusi su savo seserimis, o vėliau negalėjusi užmigti. Lygus miško kelias, eglių kvapas ir vidudienio šiluma užvertė ant jos tokį snaudulį, kad ji negalėjusi atsispirti. Taip galėję įvykti ir todėl, kad artėjusi nelaimė. Bernas matė piemenį, ir jį užkalbino, bet ir jis tematė tiktai marškinius, didelę skrybėlę ir botagą. Koki to

Jiems ir į galvą neatėjo, kad tas piemuo galėjo būti visai ne piemuo.

Kitą dieną į Sasnavą atvažiavo būrys žandarų. Jie klausinėjo vietos žmones, bet niekas negalėjo nieko pasakyti. Iš Sasnavos žandarai nuvažiavo į Vinčus. Ten išklausinėjo porą senių, vieną senę ir kelis vaikus. Jie nuvažiavo į mišką pažiūrėti tos vietos, kur kulkos buvo paleistos, bet nieko naujo negalėjo surasti. Miške jokių pėdsakų jie nerado. Iš atlaidų važiavusieji visus pėdsakus užtrynė, o Vinčų seniai pakartojo tiktai tiek, kiek furmonas su šiugždiene jiems pasakė.

Žandarai, aišku, užsuko į Lukošius ir Ąžuolinę. Jie apklausinėjo Šiugždienę ir berną, bet nei vienas jų nieko negalėjo pasakyti apie užpuoliką. Šiugždienė piemens beveik nepastebėjo. Ji buvo besnaudžianti. Pilviškiuose ji labai ilgai kalbėjusi su savo seserimis, o vėliau negalėjusi užmigti. Lygus miško kelias, eglių kvapas ir vidudienio šiluma užvertė ant jos tokį snaudulį, kad ji negalėjusi atsispirti. Taip galėję įvykti ir todėl, kad artėjusi nelaimė. Bernas matė piemenį, ir jį užkalbino, bet ir jis tematė tiktai marškinius, didelę skrybėlę ir botagą. Koki to

piemens veido bruožai, kokios jo akys ir nosis, jis negalėtų pasakyti.

Užpuolimas įvyko kitoje Vinčų pusėje, užtat apie Ąžuolinę, arba Žemuoginę žandarai nieko ir neklausinėjo. Pas mus ir nebuvo ko klausinėti, nes niekas užpuolimo nematė. Ūkininkų nuomonė apie Šiugždą žandarams nerūpėjo.

ŠIUGŽDĄ PALAIDOJO SASNAVOJE

Tuojau po užpuolimo Šiugždienė buvo labai nerami ir išsiblaškiusi, bet sekančią dieną ji atsigavo ir vykusiai pradėjo tvarkyti visus reikalus. Ji buvo viena, artimesnių žmonių apylinkėje neturėjo, nebuvo su kuo pasitarti, jai pačiai reikėjo viską spręsti. Žodį kitą persimesdavo su bernu — ir spręsdavo. Bernas buvo vienintėlis žmogus, su kuriuo ji galėdavo tartis. Jis daugiau žinojo apie ūkio reikalus, negu ji pati. Kaimynai negalėdavo priartėti prie *obješčiko* pasodos, kol jis buvo gyvas, nėjo jie ten ir jam mirus.

Šiugždienė paprašė vieną eigulį, kad nujotų į Pilviškius ir praneštų josios motinai ir seserims. Kitam liepė joti į Veiverius ir pranešti jojo broliams bei seserims. Urėdija jau žinojo apie viską, ir jai nieko pranešinėti nereikėjo. O ji pati nutarė tuo-

Plutiškių vyrai. Matyt, kad jie jau buvo išmetę kelis stikliukus. Vienas jų, girdėjau, tarė:

— Revolveris buvo labai geras, *zagraničnas*, bet kai reikėjo, tai ir neiššovė.

Ir šitie žodžiai buvo taikomi šiugždai, kuris keliais atvejais didžiavosi ir gyrėsi nauju revolveriu.

VISKĄ PARDAVĖ PER LICITACIJĄ

Šiugždienė palaidojo vyrą antradienį. Tą pačią dieną Sasnavoje ir per eigulius ji paskelbė, kad už dviejų dienų, ateinantį penktadienį, ji skelbianti licitaciją. Ji esanti pasiryžusi parduoti visus savo turtus.

Į laidotuves žmonės nėjo, bet į Šiugždos ūkio licitaciją privažiavo jų daugybė. Vieni važiavo šio to nusipirkti, o kitiems rūpėjo pamatyti, kaip draskomas labiausiai nekęsto žmogaus ūkis. Šiugždos iškraustymo laukė kiekvienas, vienokiu ar kitokiu būdu nuo jo nukentėjęs. O nukentėjusių buvo daugybė, bevcik visi pietų Sasnavos gyventojai.

Žinia apie licitaciją turgaus dieną buvo paskelbta ir Marijampolėje. Ąžuolinėn suvažiavo ne tiktai vietiniai gyventojai, bet ir tolimesnieji.

Pirmomis licitacijos valandomis žmonės išstvarstė Šiugždos arklius, karves, kiaules ir ūkio padargus. Niekas neužsivarinčjo, kainos tiktai keliais atvejais buvo pakeltos. Mokėjo maždaug tiek, kiek užsiprašydavo. Viską, aišku, pirko pigiau, negu turguje būtų galėję nusipirkti.

Kada bernas ištraukė licitacijai ratus, pora ūkininkų atėjo jų apžiūrėti. Jie norėjo patikrinti, ar tai nebuvo jų ratai. Šiugžda juos sugavo, numovė ratus ir jų niekad neatidavė. Kiti, sumokėję paskirtą baudą, ratus iš Šiugždos išsipirkdavo, bet šie savo ratų daugiau nematė. Nerado savo ratų ir licitacijos dieną.

Per licitaciją pardavė viską. Pardavė dar nekultus javus ir šieną. Pardavė laukuose stovinčias bulves ir daržuose tebeaugančius kopūstus. Pardavė ratus, pavalkus, virves ir bizūnus. Ji pardavė Šiugždos medžioklinius šautuvus, kurių jis turėjo visą tuziną. Šautuvus jis atsivežė iš Panemunės. Pardavė paraką, medžioklinius krepšius ir abu šunis. Vienu žodžiu — viską.

PRIVAŽIAVO DAUG ŽMONIŲ

Į Šiugždos laidotuves 20 vyrų nesučjo, bet į licitaciją privažiavo daug.

Į licitaciją užsuko ir tuo metu tik ką į Sasnavą atkeltas vikaras. Jis buvo daug landesnis už kleboną Čėsną, viską norėjo pamatyti, su visais pasikalbėti. Gal ir jis norėjo šį tą nusipirkti, bet greičiausiai smalsumas jį ten traukė. Kur būdavo didesnis būrys žmonių, jis visuomet atsirasdavo.

Ryte vikaras mišias atlaikė, davatkas išspaviedojo, lauką apžiūrėjo, sėdo brikelėn, pasiėmė vadeles ir išvažiavo į Ąžuolinę. Apylinkių kelių jis dar nepažino, teko žmonių klausinėti. Ties Varnabūde jis susitiko Lapinską, jau grįžtantį iš licitacijos. Vikaras pasuko iš kelio, kad vežimas su mėšlu galėtų pravažiuoti.

— Ar šis kelias nuves mane į Ąžuolinę? — užklausė vikaras.

— Nuves, kunigėli, — atsakė Lapinskas.

— Ar ji dar toli?

— Netoli, čia pat. Kai tiktai išvažiuosite iš giraitės, dešinėje pamatysite žmones.

— Ar daug dar jų yra?

— Buvo daug, bet jau po pietų šaukštai.

— Kodėl?

— Jau viskas išparduota.

— Taip greitai viską pardavė?

— Buvau paskutinis, kunigėli, — aiškino Lapinskas. — Nieko jau nebuvo likę,

tiktai mėšlas. Jį ir nupirkau. Prisidėjau vežimą ir vežu namo.

— Net mėšlą pirkai?! — nustebo vikaras.

— O ką? Mėšlas, kunigėli, ne šventas daiktas, bet kur jis nukrinta — stebuklą padaro, — pasakojo Lapinskas. — Kur nepirksi! Už rublį ji man visą atidavė. Tvartų, matyt, *obješčikas* niekad neišmėždavo. Man teks Ąžuolinėn kelis kartus važinėti.

Vikaras patraukė vadeles ir nuvažiavo į Ąžuolinę, o Lapinskas botagu pavarė savo arklius.

ŠIUGŽDIENĖ IŠVAŽIAVO

Šiugždienė išvažiavo iš Ąžuolinės licitacijos dieną. Kada jau viskas buvo parduota, ji pasikinkė arklį į paliktą vežimą, susimetė pagalves, porą ryšulių, kelis indus, pasisodino dukterį ir išvažiavo.

Kartu su ja išvažiavo ir bernas. Dar Ąžuolinėje prie liudininkų ji apmokėjo bernui atitarnautą laiką. Jis būtų galėjęs dar pernakvoti Ąžuolinėje, bet nenorėjo. Bernas buvo kilęs nuo Kazlų Rūdos, jo kaimelis buvo miškuose. Ji, važiuodama į Pilviškius, beveik iki namų galėjo jį pavežėti.

Su savo vyru šiugždienė nebuvo laimin-

ga, jis dažnai bereikalingai ją aprėkdavo, bet vėliau ji galėjo gražiai gyventi. Reikia manyti, kad šiugžda kelis rublius buvo padėjęs į banką. Tie pinigai atiteko jai. Urėdijoj pasakojo, kad ji gausianti kelis šimtus už vyro mirtį. Be to, ji surinko gražaus pinigo iš licitacijos.

Sasnavoje niekad niekas jos daugiau nematė. Ji niekad neatvažiavo Šiugždos kapo aptaisyti. Jis tuojau buvo aptremtas, o už kelių metų piktžolėmis apaugo. Šiandien vargu galėtum jį surasti.

Vėliau žmonės pasakojo, kad ji ištekėjo. Buvo pasklidę gandai, kad ji ištekėjusi už to paties berno.

Ąžuolinė tiktai kelias dienas pabuvo be *obješčiko*, netrukus naujas atsirado.

REVIZORIUS ANDREJEVAS

REIKIA KRAUJU IR SKAUSMAIS MOKĖTI

Kaip Biegliukas liežuvį iškišo, nemačiau. Man apie tai pasakojo žmonės, kartu su juo už stalo sėdėjusieji. Pasakojo ir tie, kurie caro atvarytam *obješčikui* kilpas statė.

Kokiu būdu Juozas šiugžda kinkas ištempė, taip pat nemačiau. Apie tai vėliau girdėjau iš tų, kurie turėjo progos išsikalbėti su miške buvusiais vyrais.

Bet kaip mes išvarėme biauriausią caro revizorių, galiu papasakoti tiksliau negu kas kitas, nes pats beveik viską savo akimis mačiau. Visa tai dėjosi čia pat, pamiškėje ir mano kaimyno kieme. Pamiškėje stovinčios eglės — tos pačios, kurias jūs dabar matote — buvo šio įvykio liudininkės. Įvykį iš arti sekė mano jaunesnysis sūnus Andrius. Jam teko išsikalbėti su kai kuriais įvykio dalyviais. Viską galėjo matyti dar keli eiguliai. Turėjo progos

daug ką patirti mano bei *obješčiko* ūkyje besisukinėjančios moterys. Vietoje, kaip matote, buvo daug žmonių, nors šiandien gyvų liudytojų jau beveik nėra.

Nuo tų įvykių jau prabėgo gražus laiko galas. Tatai dėjosi 1906-tų metų pradžioje, o dabar mes jau artėjame prie 1926-tų. Laikas greitai bėga, o Mirties dalgis mus skina dar greičiau...

Prabėgo apie 20 metų, o kai pagalvoju apie tai, tai širdį ir suspaudžia... Rodos, kad man šiandien ranką piautų...

Taip, už 1905-tų ir 1906-tų metų įvykius mes brangiai mokėjome! Paskutiniais metais apie juos daugelis ir gana dažnai parašo, bet tie rašėjai neturi jokios nuovokos, kiek visa tai mums, paprastiems ūkininkams, kainavo.

Mums teko kęsti caro bernų pasityčiojimus, mums reikėjo pataikauti *skurlupiams*. Mes turėjome brukti kyšius atvarytiems burliokams, mes negalėjome sakyti teisybės nė kunigams. Atsibaladojusį girtą žandarą kuolu norėdavai apšventyti, tuo tarpu reikėdavo prieš jį kepurę nusiimti, lankstytis ir vaišinti.

Rusijoje ir užsieniuose spausdino atsišaukimus apie duodamus smūgius caro valdžiai, bet kai reikėdavo kirsti, tai prie

kūlės koto drąsuolių nesimatė. Jie būdavo Tilžėje, kada reikėdavo kirsti prie Sasnavos. Galima, žinoma, užsimoti ir iš tolo, bet pataikyti tai jau labai sunku.

Žodžiu, mes, stipresnieji ūkininkai ir ištikimesnieji pamiškės gyventojai, patys turėjome viską suorganizuoti. Mes turėjome susitarti ir paraką įsigyti. Mums reikėjo išmokti ir šauti, ir ranką paslėpti, ir priešui pėdsakus sumaišyti. Jei viskas pavykdavo, tai Tilžėje išspausdintas lapelis sakydavo, kad "mes (suprask: jie) padarėm". O jei šaudavom ir nepataikydavom, tai Vilniuje spausdintas laikraštis mus iškoliodavo, kartais net lietuvių priešais išvadindavo.

O jei kuris iš mūsų įkliūdavo, tai tas jau pats vienas turėdavo kapstytis. Gerai, jei vienas kitas kaimynas padėdavo, bet iš kitur pagalbos nebūdavo. Įkliuvėlis turi važinėti po teismus, pardavinėti arklius ir karves; vienur turėdavo tepti, o kitur šildyti, kad vienu ar kitu būdu ištrauktų uodegą iš eketės. Vilniuje kartais pavykdavo gauti advokatą, veikėjai sakydavo, kad jis mūsiškis, bet be kelių šimtų ir prie jo negalėdavai prieiti.

Visa tai yra ne tušti žodžiai. Kalbu iš patyrimo. Man pačiam teko po teismus

važinėti ir advokatus samdytis. Turėjau visas santaupas sukrapštyti, geriausius arklius parduoti, kad vaikus iš Sibiro išgelbėčiau... O! penktieji metai mums brangiai kainavo... Vieną vaiką man pavyko išgelbėti, o kito netekau... Kur jis šiandien yra — niekas nežino. Gal jau ir gyvo nebėra... O buvo geras vaikas: stiprus, greitas, drąsus, į Gegužius nusidavęs. Jam ir mokytis sekėsi. Marijampolės gimnazijoje jis jau baigė keturias *klesas* ir Kielcuose ėjo ant inžinieriaus. Jei ne penktieji metai, tai jis būtų gerai įsitaisęs.

Man dabar gaila, kad aš jį kartais be reikalo apibardavau. Žinai, tėvas, turėdamas gerą sūnų, nori, kad jis būtų dar geresnis. Jam tatai nepatikdavo, jis kartais prunkšdavo. Bet, manau, jis mane suprato. Jei tada nesuprato, tai vėliau jam turėjo būti aišku, kad mano intencijos buvo geros. Jei jam pavyko žmoną susirasti ir vaikų susilaukti, tai jis žino, kad tėvas, vien tiktai gero norėdamas, apibara vaiką. Jei tada manęs nesuprato, tai dabar supras.

Bet vieno akmens nuo krūtinės taip ir negaliu nuversti. Manau, kad aš jo ir nenuversiu. Kai mane Pašilėje palaidos, tai jis ir kape mano krūtinę slėgs. Kodėl aš

jo nesulaikiau? Kuriam galui jį kursčiau kelti ranką prieš caro valdžią? Kodėl leidau vaikui kištis į rimtų vyrų reikalus? Kodėl nesuradau būdo ir jam prie manęs pasilikti? Tada jis gal ir nesuprato, kas darėsi, nenumatė tolimesnių pasekų, bet šiandien, jei jis dar gyvas, tai viską supranta. Šiandien jis gali pamanyti, kad aš buvau neteisus. Jam gali atrodyti, kad turėjo kvailą tėvą. Jam gali kilti mintis, kad jo tėvas buvo bailys, kad neturėjo kantrybės, kad vien tiktai savo reikalų žiūrėjo, o jo nemylėjo.

Dėl kantrybės jis gali būti ir teisus. Jos pas mane nebuvo. Neapsikęsdavo man, kai matydavau apie mūsų miškus besisukinėjančius rusus; krūtinė užvirdavo, kai matydavau kvailą rusą, besityčiojantį iš kaimyno, kuris sunkiu prakaitu savo tėvų žemėj duoną uždirbdavo. Mano raumenys pradėdavo šokinėti, kai girdėdavau caro tarną, pasakojantį, kad jis tą padarys ir tą pamokys. Kantrybės neturėjau. Jei būčiau buvęs kantrus, tai nebūčiau nieko matęs ir nieko girdėjęs, kaip dauguma darė. Vien tiktai savo reikalų žiūrėdamas, būčiau ir ūkį geriau susitvarkęs ir rublį kitą susitaupęs. Bėda, kad neturėjau pa-

kankamai stiprių nervų ir negalėjau pakęsti, kas aplinkui darėsi.

Bet to aš ir šiandien labai nesigailiu. Jei šiandien ir vėl kas pradėtų taip lipti mums ant sprando, tai vargu ir dabar apsikęsčiau. Kuris gi mūsų nebuvo įsitraukęs tan sūkurin? Kuriam neužvirdavo kraujas, kai matydavo nuolatinį pasityčiojimą ir pažeminimą? Kaip gali pakęsti ir tylėti, kada švarion tavo seklyčion įkelia purviną vyžuotą koją? Tik jokio savigarbos jausmo neturintieji ir toliau savo nosies nematantieji galėjo ramiai į visa tai žiūrėti. Be to, būdavo taip smagu, kai turėdavom progos įspirti į pasturgalį pusgirčiai, purvu apskretusiai ir akių dar neprasiplėšusiai rusiškai meškai. Mes keikdavom, bevalydami įsiveržusios meškos atneštą purvą, mums gaila būdavo josios išėsto maisto, bet mes džiaugdavomės ir suėję kvatodavom, kai gaudavom progos meškos uodegą tarp durų prispausti. O jeigu pavykdavo ant tos uodegos dar ir druskos užpilti, tai mūsų džiaugsmui nebūdavo galo. Mes užmiršdavom meškos padarytas žaizdas, josios įkandimai greičiau gydavo, kai kuriam iš mūsų pavykdavo suduoti gerai nutaikytą smūgį. Ypatingai būdavo smagu, jei svaigti ir stra-

palioti pradėjusi meška nesusigaudydavo, iš kur tie smūgiai atėjo.

Kad nebuvau bailys, šiandien mano Petras jau turi žinoti. Tėvui reikia daugiau drąsos siųsti vaiką pavojun, negu pačiam eiti. Man būtų buvę lengviau imti šautuvą į rankas, negu vaikui jis duoti. Mielu noru būčiau pats ėjęs, jei būtų buvę galima, bet tada reikalai taip susidėjo, kad kitaip negalėjo būti. Širdį man skaudėjo, bet, dantis sukandęs, leidau Petrui eiti.

Petras gali pamanyti, kad jo nemylėjau. Kiek kartų apie tai galvojau, tiek kartų priėjau išvados, kad panašiai minčiai gali turėti pagrindo. Visą laiką su juo buvau per griežtas, laiku neparodžiau tėviškos širdies. Man tada atrodė, kad vaikas dažniausia iš tėvo pavyzdį ima, kad vyrams nedera būti minkštakūniams. Jis nežinojo ir nežino, kad aš, jį net apibardamas, juo didžiuodavausi. Niekam neprasitardavau apie jį, su geriausiais vyrais susilyginusį, nuo stipriausių ūkininkų vaikų nieku neatsilikusį, dainas dainuojantį, darbą dirbantį ir kartu su kitais jaunuoliais besidžiaugiantį. Petras nežino, kad aš, siųsdamas jį į girią, tatai dariau todėl, kad labiausiai juo pasitikėjau. Mūsų apylinkėje buvo smarkių jaunuolių, bet daugumas jų

tiktai ilgus liežuvius turėjo, o mano vaikas ir darbą atlikti galėjo ir liežuvį prikąsti mokėjo. Jis to nežino, todėl ir gali pamanyti, kad mano širdyje jam nebuvo šiltos vietos, kad norėjau jo atsikratyti...

Koks būčiau laimingas, jei dar kartą man tektų jį sutikti ir turėčiau progos išpasakoti tai, kas mano krūtinėje verda kiekvieną kartą, kada tiktai apie jį užsimenu. Gal tada ir akmuo nuo krūtinės nuvirstų? Gal tada ir skausmai šios senos ir pavargti pradedančios širdies nevarstytų?

Iki šio meto aš jums pasakojau apie įvykius, kurie dėjosi pas mūsų kaimynus, tolimesnius pamiškės gyventojus, bet dabar dar noriu šį tą pasakyti ir apie tai, kas vyko pas mus, šioje pamiškėje ir mūsų panosėje esančiuose laukuose.

ATSIUNTĖ NAUJĄ "OBJEŠČIKĄ"

Palaidojus šiugždą ir išlicitavus jo ūkį, Ąžuolinė kelias dienas buvo tuščia. Eigulis Gerulis kiekvieną rytą apeidavo apie trobesius ir nueidavo. Eiguliams buvo įsakyta eiti į Lukošius, jei savo eiguvose pastebėtų ką nors nepaprasto. Urėdija, matyt, laisvo *"obješčiko"* neturėjo, o naujo taip greitai surasti negalėjo.

Antrąją savaitę Ąžuolinėn atjojo du Lukošių žaliukai ir vienas apysenis žmogus, taip pat miškininkų uniforma apsivilkęs. Pirmiausia jie apžiūrėjo Ąžuolinės gyvenamąjį namą, tvartus, kluoną, o vėliau užsuko ir pas mane. Iš Lukošių atjojusius vyrus aš pažinau. Pažino ir jie mane. Jiedu dirbo urėdijoj. Kiekvieną žiemą ten važiuodavau miško pirkti, vėliau reikėdavo užvežti pinigus. Su manim jie buvo draugiški, kelis kartus teko su jais Marijampolėje susitikti ir po stikliuką išmesti. Vienas jų rusiškai mane pasveikino ir tarė:

— štai ot, Michail Osmanovič Kalevič bus jūsų kaimynas.

— Malonu jį pažinti, — atsakiau. — Esu taikus žmogus, su taikiais kaimynais taikiai gyvenu.

— Urėdas jį paskyrė *obješčiku,* jis čia apsigyvens su šeima.

— Tegu atvažiuoja, būsime geri kaimynai.

Visi trys išjojo į Lukošius, bet netrukus naujas *obješčikas* ir vėl grįžo prie savo pasodos. Jis jau buvo gavęs raktus ir jautėsi šeimininku. Arklį jis parišo prie vartų, o pats, pasisukinėjęs apie kluoną ir tvartus, ir vėl užsuko pas mane. Pakviečiau jį seklyčion, daviau užkąsti, išmelėm

po stikliuką ir pasikeitēm keliais žodžiais apie žemę, miškus ir žmones.

Pasirodo, kad naujas mūsų *obješčikas* buvo totorius. Jis jau seniai saugojo caro girias. Pirma jis *strielčiavo* netoli Trakų, vēliau buvo perkeltas prie Alytaus, o paskutiniu metu jis buvo *obješčiku* Staklіškēse, tuojau už Birštono.

Michail Osmanovič jau artējo prie 60 metų, bet jis dar buvo stiprus vyras. Jis buvo vidutinio ūgio, plačių pečių, storų kaulų ir raumeningų rankų. Nosis jo buvo smaila, bet apačia buvo plati, turējo dvi dideles šnerves. Galva jo buvo didelē, kakta plati, žandikauliai stori ir atsikišę. Matyt, kad savo laiku buvo plaukuotas ir gauruotas, bet tuo metu pakaušis jau švietē, o paausiai baltavo. Juodi dar buvo ūsai ir porą kartų savaitēje skutama barzda, bet ir ten jau matēsi pusētinai pilkų plaukų.

Naujas *obješčikas* buvo vedęs, turējo žmoną ir išaugintus vaikus. Duktē buvo ištekējusi ir gyveno šalia Jezno. Josios vyras taip pat buvo totorius ir *strielčius*, jiedu turējo vaikų. Osmanovičio sūnus jau artējo prie 40 metų, bet dar buvo nevedęs ir gyveno su tēvais.

Michail Osmanovič apžiūrējo visą pa-

sodą, jam viskas patiko, ir jis pranešė urėdui, kad rengiasi čia atsikelti su visa savo šeima.

Pasirodo, kad naujas *obješčikas* ir lietuviškai mokėjo. Pradžioje mes kalbėjome rusiškai, bet kai jis pastebėjo, kad man rusiškai liežuvis vis dėlto nesisuka, tai jis pats mane užkalbino lietuviškai. Ta jo lietuviška kalba buvo keista. Dzūkus aš lengvai suprasdavau, bet jis ne dzūkavo, o ciktavo. Kai kuriuos žodžius ciktūnai aiškiau ištaria, negu dzūkai, tiktai reikia gerai įsiklausyti. Kai papasakojau apie vietinę žemę ir jos derlių, tai jis, pritardamas, prideda: "Ku cia šnekēc; macyc, kad žemē derli." Tą "Ku cia šnekēc" jis labai dažnai įkišdavo. Matyt, toks buvo jo priežodis.

Pasirodo, kad totoriaus tėvai ir tėvų tėvai gyveno apie Trakus. Jo giminiečiai ir tada ten gyveno. Apie Trakus jis ir lietuviškai pramoko, o vėliau, kai perkėlė ties Alytum, tai ten lietuviai jau truputį kitaip kalba. Jis ir alytiškai kalbėti pramoko. Matyt, kad senis turėjo gerą klausą. Jis kreipdavo dėmesį į kiekvieną žodį, tuojau jį suprasdavo ir gana vykusiai jį ištardavo. Pabuvęs kurį laiką Ąžuolinėje, jis jau visai gražiai lietuviškai kalbėjo.

Michail Osmanovič Kalevič mums būdavo sunku ištarti, o dar sunkiau prisiminti. Kai turėdavom jį prieš akis, tai vadindavom Kalevičium arba *objesčiku* Kalevičium, o tarp savęs tai jį vadindavom totorium. Totoriaus vardas greitai prigijo. Daugelis nė nežinojo tikrosios jo pavardės, manė, kad ji yra Totorius.

OBJEŠČIKAS KALEVIČIUS PASIMOKĖ

Naujai Ąžuolinėn atsikraustęs *obješčikas* buvo pasiryžęs pildyti visus urėdo įsakymus. Pradžioje jis sukvietė visus aštuonis savo eigulius ir paaiškino jiems naujus įsakymus. Totorius jiems įkalė į galvą, kas galima daryti ir ko negalima. Jis pareiškė jiems visišką pasitikėjimą, prižadėjo nesikišti į eiguvas, bet tuo pačiu metu grasino bausmėmis, jei jie sauvaliaus ar nepildys įsakymų.

Bet Kalevičius nesitenkino tuo. Jis pats išsikalbėjo su eiguliais ir išaiškino daug naujų dalykų. Kalevičius tuojau pamatė, kad apie Marijampolę visai kitokios žmonių nuotaikos, negu apie Stakliškes arba Darsūniškį. Naujas *obješčikas* stengėsi išsikalbėti ir su vietos ūkininkais, jam rūpėjo patirti, kodėl buvo pašautas Biegliukas, kodėl žmonės buvo nepatenkinti

šiugžda. Tatai jam buvo labai lengva sužinoti. Bet kuris vietos gyventojas galėjo pripasakoti tiek šiugždos *griekų*, kad ir jaučio *skūron* visų nesurašytum.

Be to, Kalevičius aiškiai matė, kas apylinkėje darosi. Jam jau esant Ąžuolinėje, gali sakyti pačios Sasnavos panosėje, atvažiavo revoliucionieriai, trečią kartą iškėlė vėliavą, pasakė kalbą ir išvažiavo. Žmonės pasakojo, kad kalbą pasakė japonas, bet Kalevičius žinojo, kad japonas Sasnavon nevažiuos ir lietuviškai nekalbės. Kalevičius žinojo, kas darėsi apie Gižus ir Vilkaviškį, jam teko girdėti apie Būdos, Igliaukos, Igliškėlio ir kitus įvykius. Jis aiškiai matė, kad Marijampolės žandarai ketvirtą valandą vakaro viską meta ir skuba į miestą. Nei apie Stakliškes panašūs įvykiai dėjosi, nei Alytaus žandarai buvo taip įbaidyti.

Kalevičius visa tai suprato, bet žmonėms jis vis dėlto sakydavo:

— Tiesos yra tiesos, jų reikia laikytis.

— Tiesos yra tiesos, — atsakydavom, — bet yra caro tiesos ir žmonių tiesos. Kurių tamsta prisilaikai?

"Tiesa" tais laikais vadinome tai, ką dabar laikraščiai vadina "teisė", o "tiesa" vadina tai, ką mes anksčiau vadinome

"teisybe". Obješčikas Kalevičius, aišku, prisilaikė "caro tiesos", bet kada mes jį prispirdavom prie sienos, jis bent tylėdavo. Šiugžda, būdavo, akiplėšiškai ir užgauliojančiai "caro tiesas" gynė, tuo tarpu Kalevičius nutylėdavo. Urėdijoj ir prieš eigulius jis, aišku, tas "tiesas" gynė, bet prie žmonių jis mokėdavo lūpas sučiaupti.

KALEVIČIUS GAVO REVOLVERĮ

Ąžuolinėn atsiųstas Kalevičius gavo didelį valdišką revolverį. Šautuvą jis ir anksčiau turėjo, gal net kelis, bet karišką revolverį jis gavo tiktai pas mus. Caro valdžia tada dalino stiprius kariškus revolverius kiekvienam savo tarnui. Naujus revolverius gavo kiekvienas žandaras, jie buvo išdalyti kiekvienam *obješčikui* ir eiguliui, juos galėjo gauti kiekvienas valdžios tarnautojas, jei jo gyvybei buvo pavojus ir jis buvo pasirengęs gintis.

Kalevičius revolveriu nesišvaistė, kaip tai darė jo pirmtakūnas, žmonėms jis nenorėjo "pasirodyti". Porą kartų jis tą revolverį pasirišo, kai turėjo vykti tolimesnėn kelionėn, bet šiaip tas ginklas kabojo ant sienos. Lovos gale, šiauriniame namo krašte, prie sienos jis prikalė gražiai ištašytą užkalą ir ten užkimšdavo šį ginklą,

Jei kiltų reikalas, kad jis galėtų greitai ir lengvai prie jo prieiti net ir nakties metu.

Bet mūsų vyrai, nuginklavę kiekvieną Sasnavos apylinkėn nosį įkišusį žandarą, negalėjo pakęsti, kad Kalevičius turėtų revolverį. Medžioklinio šautuvo jie nelietė, bet naujas kariškas revolveris jiems rūpėjo. Pas Kalėvičių jie nebuvo užėję, bet iš kitų apylinkės gyventojų, buvusių *obješčiko* namuose, jie labai tiksliai viską patyrė. Jie žinojo, kur jis kabo ir kaip pakabintas.

REVOLIUCIONIERIAI PAS KALEVIČIŲ

Vieną šeštadienio vakarą, jau gerokai pritemus, *obješčiko* kieman įsivertė penki vyrukai, susirado Kalevičių, betriūsiantį prie tvarto, ir pasakė, kad nori su juo pasikalbėti.

— Na, tai sakykit, ko norite, — tarė jiems Kalevičius.

— Čia nepatogu, einam į vidų.

— Galim užeiti į vidų, — atsakė jiems senas girios paukštis. Neskubėdamas, jis padėjo tašomą kuolą, sutvarkė prie kaladės gulėjusias skiedras, sau dar kelnes persijuosė ir pradėjo žingsniuoti durų link. Kalevičius žinojo, kad atsiradusieji vyru-

kai nieko gero jam neatnešė, bet jis nežinojo, ko jie norėjo.

Vos tiktai Kalevičius atidarė duris, vienas vyrukas taip pat tuojau peržengė slenkstį ir žingsniavo pirmyn su *obješčiku*. Paskui juos dar trys įsirito į vidų. Kada įėjęs pamatė, kad Kalevičius ne prie stalo žingsniuoja, bet prie lovos, jis pečiu pastūmė seną *obješčiką*, priėjo prie sienos ir pasiėmė kabojusį revolverį.

— Revolveris — mūsų, tu jo daugiau nematysi, — pasakė jam jaunuolis, ginklą rankoje laikydamas.

— Revolveris mano, — piktai atsakė Kalevičius. — Jūs neturite tiesos jo atimti.

— Tiesos mes neturime, bet tą tiesą mes pasiimam.

— Apie tai vėliau pakalbėsime...

— Ne vėliau, bet šiandien, dabar.

— Netolimoje ateityje tai pamatysime...

— Ne tolimoje arba artimoje ateityje, bet dabar, — pakartotinai jam pasakė grupės vadas. — Mes čia atėjome, kad šį reikalą dabar išaiškintume.

— Ko jūs norite? — užklausė *obješčikas*.

— Mes norime išaiškinti, kur tamsta stovi: su žmonėmis, ar prieš žmones?

— Prieš žmones aš niekad nėjau.

— Prieš žmones nėjai, bet tarnauji carui.

— Kas nors šias pareigas turi atlikti.

— Vienas dalykas — pareigos, o kitas — būti caro pakalikas. Jei būsi žmoniškas, tai galėsi ir pareigas eiti, o jei būsi tiktai caro klapčiukas, tai šiose giriose dingsi, kad ir šuo nesulos.

— Tai labai pavojingas grasinimas.

— Gali pasirinkti. Žinai Biegliuko likimą ir žinai, kur atsidūrė šiugžda.

— Tai yra pavojingas grasinimas, — lėtai pakartojo Kalevičius.

— Laukiame tamstos žodžio: su žmonėmis, ar su caru?

— *Nu, su jumim aš cikrai nenoriu pykcis...*

— Na, tai gerai. Jei šitaip, tai mes nekliudysime tamstai eiti savo pareigų. Bet žinok vieną dalyką: kur nereikia, nesikišk; ko nereikia, negirdėk, ir kas svarbiausia — kam nereikia, nepranešinėk. Turėk galvoje, kad nuo mūsų nepasislėpsi. Mūsų akys toli mato, o ausys toli girdi; jos užgirdi, jei ne šiandien, tai rytoj. Turime galvoje tamstos pareikštą norą su mumis nesipykti.

— Bet vyrai, jūs nešatės mano revolverį, — tarė Kalevičius, pamatęs, kad jau-

nuoliai rengiasi išeiti. — Aš esu atsakomingas. Ką man urėdijoj pasakys? Mane policija pradės klausinėti.

Vyrai stabtelėjo, žodį kitą persimetė. Vienas jų tuojau prisėdo prie stalo kampo, išsitraukė popieriaus gabalėlį ir parašė raštelį. Tą raštelį vėliau jie atidavė Kalevičiui. Aš jį mačiau. Jame taip buvo pasakyta:

"Marijampolės žandarų viršininkui!
Nebauskite obješčiko Kalevičiaus, jo revolveris Nr. 643761 yra mūsų žinioje.

Marijampolės Revoliucionierių
Komitetas
1906 metų rugsėjo 6 d."

Jokio parašo ten nebuvo, jokio kitokio ženklo nesimatė.

Išėjus jaunuoliams, Kalevičius visiškai pasikeitė. Jis pamatė, kad Sasnavos apylinkėse *baikų* krėsti negalima. Savo pareigas jis ėjo, bet priekabių jau neieškojo. Jis ir prie eigulių nekibo.

SASNAVON ATSIUNTĖ REVIZORIŲ

Su Kalevičium mes būtume gražiai sugyvenę. Pamiškės ūkininkai be reikalo miško nenaikino. Parsivežđavo trobesiams reikalingą rąstelį, malkų, bet vogto miško

nepardavinėjo. Jei kuriam prireikdavo storesnio medžio, tai kirsdavo iš šaknų arba visai prie žemės, kad galėtų kelmą paslėpti, žeme ir sąmanomis jį uždengti. Šakas ir viršūnę nuvilkdavo kiton vieton, dažniausiai kur balon sumesdavo.

Kalevičius kasdien jodavo į Lukošius, pasimatydavo su savo eiguliais, perjodavo per mišką, bet be reikalo nekibo. Jei koks Marijampolės daržininkas arba toli nuo girios gyvenąs ūkininkas visiems matomoje vietoje, kur nors prie kelio iškirsdavo medį ir viską ten palikdavo, tai tada jis keikdavo ir nusikaltėlio ieškodavo, bet šiaip prie vietos gyventojų jis nekibdavo. Miško saugojimą jis pavesdavo eiguliams. O su eiguliais mes jau seniai išmokome sugyventi. Šiugžda juos atstūmė nuo savęs. Nuo to laiko jie su mumis gražiau sugyveno, negu su Lukošių ponais. Pirmomis dienomis Kalevičius jiems taip pat pripasakojo daug "tiesų" ir pareigų. Atrodė, kad Kalevičius mažai tesiskirs nuo Šiugždos. Vėliau Kalevičius į viską žiūrėjo pro pirštus, bet eiguliai buvo atsargūs.

Neramų 1906 metų laikotarpį mes būtume galėję ramiai praleisti, jei caras mums būlų nepasiuntęs naujos nelaimės. Atrodė, jog tai tyčia buvo daroma. Visa

Rusija virte virė, caro paskirti gubernatoriai negalėjo suvaldyti žmonių, miestų darbininkai streikavo, traukiniai nėjo, telegrafai neveikė, studentai kalbas sakė, laikraščiai žmones kurstė, valdininkai valdyti bijojo, kareiviai abejojo, niekas nedirbo ir visi kažinko laukė. Mes, ūkininkai, buvome vieninteliai, kurie niekur nesikišome, ant kitų neatsidėjome, savo ūkius prižiūrėjome, javus ir gyvulius auginome; žodžiu, dirbome naudingą darbą. Turint tiek daug bėdų su kitais, rodos, reikėjo palikti mus ramybėje. Bet ne. Pačiu neramiuoju metu, 1906 metų vasaros gale, caras atsiuntė Ąžuolinėn revizorių, kuris per porą savaičių visą apylinkę ant kojų sukėlė ir atnešė didžiausią nerimą.

Iš Suvalkų, iš kur buvo tvarkomi visi vakarų Lietuvos ir kitų sričių miškai, revizorius atvažiavo į Lukošius, vietos miškų urėdijon, o iš ten į antrą dieną jis buvo pasiųstas į Ąžuolinę. Kodėl jį pas mus atsiuntė, o ne kur kitur, taip man ir neaišku. Gal šiugžda urėdui buvo pasiskundęs, kad mūsų apylinkės žmonės įstatymų nepildo, o gal todėl, kad pats šiugžda buvo nudėtas. Galėjo jis čia atvažiuoti ir be niekur nieko. Marijampolės urėdija juk didelė, iš kur nors juk reikėjo pradėti.

REVIZORIUS ANDREJEVAS

Atsiųstas revizorius buvo jaunas vyras. Jis galėjo būti kokių 25-ių metų, bet galėjo būti ir jaunesnis kokiais metais. Jis buvo aukštas, lieknas, gražaus kūno sudėjimo. Akys jo buvo mėlynos, plaukai tamsiai gelsvi, ausys mažiukės, glaudžiai prilipusios prie galvos. Kaklas jo buvo trumpas, bet pečiai platūs ir krūtinė pilna.

Drabužiai ant jo gražiai gulė. Miškan eidavo dažniausiai su tamsiai žalia *rubaška*, tiktai retkarčiais apsivilkdavo kišeniais ir blizgančiais guzikais apkabinėtą švarką. Kepurė jo buvo uniforminė, bet turėjo truputį mažesnius kraštus, negu mūsų apylinkės *obješčikų* ar eigulių. Matyt, kad ji buvo siūta pagal užsakymą ir jam gerai tiko. Batus dėvėjo ilgaaulius, chrominius, nuolat blizgančius.

Revizorius vadinosi Klementij Andrejev. Kalevičius jį vakarieniauti šaukdavo Klementij Fiodorovič, jei mano atmintis neklysta.

Pas mus Andrejevas atvažiavo iš Suvalkų, bet iš kur jis buvo kilęs, tiksliai nežinojom. Anksčiau iš Suvalkų atsiųsdavo daug carui tarnaujančių lenkų, bet revizorius nebuvo lenkas. Jis lenkiškai nė nemokėjo. Andrejevas buvo tikras rusas, iš

Rusijos gilumos atsiųstas į Suvalkus, o iš ten miškų revizijai perkeltas į Lukošius.

Miškininko darbą Andrejevas žinojo. Jis, matyt, buvo neseniai baigęs kokią miškų mokyklą. Jis galėjo būti buvęs Petrogrado miškininkų mokykloje, galėjo būti Odesoje ar kur nors kitur. Jam buvo pažįstami visi įstatymai ir įsakymai, kokios "tiesos" veikė ir kokios jau buvo panaikintos. Urėdijoj su juo gal ir galėjo ginčytis, bet *obješčikas* prieš jį jau negalėjo prasižioti. Tuojau matyti, kad jis buvo mokytas, bet gyvenimo jis dar nepažino. Caro mokykloje mokė vienaip, o gyvenime reikalai ėjo visai kitaip, — to jaunas revizorius nežinojo.

Kad Marijampolės giriose ne viskas buvo taip, kaip caro valdžia norėjo, Lukošiai ir Suvalkai seniai žinojo. Vienur eigulio pasodą sudegina, kitur *obješčiką* nudeda; vienur gražiai išaugusią eglę iškerta, kitur už ganiavas nieko nemoka. Nuolatiniai eigulių pranešimai apie kirtimus, dažnėjantieji *obješčikų* protokolai bei bylos teismuose aiškiai sakė, kad apylinkių gyventojai nepripažįsta vienam carui "tiesų" į mišką. Miškų tvarkytojams jau per dešimtmečius rūpėjo šis reikalas sutvarkyti, bet nė vienam nepasisekė. Iš mokyk-

los suolo išbėgęs Andrejevas per daug pasitikėjo savimi. Jis buvo nusistatęs kirsti iš peties į kairę ir į dešinę. Pradžioje jam vyko, vieną kitą smūgį jis užkirto, bet jo pradalgys buvo labai trumpas. Jis pradėjo švaistytis labai blogais laikais.

DIENAS PRALEISDAVO MIŠKE

Ąžuolinėn atvažiavęs Andrejevas tuojau liepė sukviesti visus eigulius. Totorius apjojo visą eiguvą. Vienus eigulius jis pats atsivedė, o kiti netrukus patys atsirado *obješčiko* namuose.

Revizorius susipažino su eiguliais, išpasakojo jiems, ko jis čia atvažiavo ir paprašė, kad kiekvienas tuojau parodytų savo eiguvas. Be to, revizorius pareikalavo, kad kiekvieną rytą eiguliai sueitų pas *obješčiką*. Jis pranešė, kad revizuos visą mišką, bet nepasakė kada vyks į kurią eiguvą.

Tiktai ryte, eiguliams subėgus pas Kalevičių, revizorius pasižiūrėdavo į susirinkusius ir tardavo:

— Šiandien eisime į tavo eiguvą.

Jis pasirinkdavo po porą eigulių. Jie jau neišeidavo iš miško visą dieną. Pirmiausia jie turėdavo aprodyti savo mišką, o vėliau tekdavo vaikščioti po kiekvieną biržę.

Be to, eigulis turėdavo vilkti *ciekį* (kleimą). Tai prietaisas, kuriuo revizorius kelmus ir medžius *ciekiuodavo*. Revizorius, suradęs prieš du ar tris metus nukirstą kelmą, viršuje ir šone *įciekiuodavo* numerį, ir kažką pasižymėdavo savo knygutėje. Eigulis turėdavo aiškintis dėl kiekvieno kelmo ir kiekvienos šakos. Kas medį kirto? Kada kirto? Kiek mokėjo? Vėliau, dar prieš tikrinant naują biržę, revizorius reikalaudavo, kad eigulis pasakytų kada ir kiek joje iškirsta medžių. Jei atrasdavo daugiau, negu eigulis pasakydavo, tai vėliau eigulį apibardavo. Sakydavo, kad nemoka pareigų eiti, kad savo viršininkui meluoja. Visa tai nervino eigulį. Be to, pavakare jis turėdavo ir vėl *ciekį* nunešti pas *obješčiką*. Revizorius tiktai užrašų knygutę nešdavosi. *Ciekio* jis iš akių niekad nepaleisdavo, bet nešioti jį turėdavo eigulis.

Revizorius apsigyveno pas Kalevičių. Sena totoriaus žmona jam gamindavo valgį, skalbdavo baltinius ir autkojus. Miškan jis eidavo anksti. Vos saulė pakildavo virš medžių, jis keldavosi, prausdavosi ir pusryčiaudavo. Tuo tarpu eiguliai jau turėdavo būti *obješčiko* kieme. Jis pasirenka porą eigulių ir išeina visai dienai. Jei bū-

davo arčiau Ąžuolinės, pietų pareidavo pas totorius, bet jei tikrindavo toliau esančias biržes. dažniausiai pasiimdavo užkandį. Kartais pietus jam reikėdavo nešti miškan. Namo grįždavo pavakare, saulei jau besileidžiant. Tuojau vakarieniuodavo ir sėsdavo prie savo knygų. Vakarais daugiausia rašydavo. Vienus laiškus duodavo Kalevičiui nunešti į paštą, kitus siųsdavo į Lukošius, o dažniausiai darydavo įrašus į savo knygas. Ką jis ten rašydavo, nežinojo niekas, nes niekas į jo tuos užrašus negalėdavo įkišti nosies. Gal *obješčikas* kartais į juos ir pasižiūrėdavo, bet iš jo mes nepatyrėm nė vieno žodžio.

Valgyti jis viską valgydavo. Sena totorė sakydavo, kad jis nėra rinklus. Ką paduodi, tą sušveičia. Bet gerti, tai jau negerdavo. Prie valgio vieną stikliuką išmesdavo, bet daugiau nebūdavo ko jo kviesti — neišmes.

Revizorius buvo nešnekus. Totorius, supažindinęs su eiguliais, norėjo pats eiti į mišką ir padėti revizoriui atlikti darbą, bet Andrejevas jį sudraudė:

— Tamsta eik savo pareigas, o manąsias — atliksiu aš. Man užtenka poros eigulių, — atšovė revizorius. — Kurie turės su manim eiti, leiskite pasirinkti man.

Miškan revizorius Andrejevas dažniausiai eidavo su dviem eiguliais, labai retais atsitikimais pasiimdavo tris. Išvestuosius jis kankindavo visą dieną. Leisdavo pusvalandžiui pietums namo parbėgti, o kartais nė to negalėdavo, tekdavo visą dieną miške prabūti alkaniems.

TUOJAU PASIPYLĖ BAUDOS

Žinia apie revizoriaus atvažiavimą tuoj pasklido po visą Sasnavos apylinkę. Tik žmonės nežinojo, ką jis čia revizuos. Ar jis rengėsi girios medžius tikrinti, ar juos skaičiuoti, ar miško plotą matuoti? — mums buvo neaišku. Niekad anksčiau revizoriai čia nevažinėjo.

Pasirodo, kad jis revizavo ne girioje esančius medžius, bet ten jau nesančius. Jis surasdavo kiekvieną paskutiniais penkiais metais kirstą kelmą, ir už kiekvieną iškirstą medį — skirdavo baudą. *Ciekiuodavo* ne tiktai egles. Jis išmušdavo numerius kiekviename epušės, beržo, juodalksnio, lazdyno ir net paprasto alksnio kelme. Vietomis kelmai būdavo samanomis ir lapais užversti, kitur jie būdavo apipuvę arba nudeginti, bet revizorius juos visus surasdavo ir įmušdavo savo numerį. Kai kuriose vietose nagais žemės kapsty-

davo, kol pasiekdavo kelmą arba jo šaknis. Eiguliai sakydavo, kad jis turi nepaprastai gerą uoslę, nuo jo nepaslėpsi nė vieno kelmo. Už kiekvieną *neciekiuotą* kelmą užrašydavo baudą, kiekvieną baudą paskirdavo apylinkės ūkininkams.

Praėjus lygiai vienai savaitei, ūkininkai jau žinojo, ką daro revizorius. Jie tai patyrė ne iš revizoriaus, bet iš savo seniūno. Žandaras atnešė seniūnui visą eilę pranešimų apie uždėtas baudas. Vienam liepta tuojau Lukošiuose sumokėti 20 rublių, kitam kalba eina apie 30, o kai kuriems įsakė mokėti net po 50 rublių. 50 rublių — tai didelė pinigų suma. Mūsų apylinkėje buvo šešmargių, kurie per ištisus metus neuždirbdavo 50 rublių!

Aišku, beveik visi parsiveždavo šį tą iš miško, bet dauguma labai retai ten užsukdavo. Kai kuriuose ūkiuose nebuvo vyrų, viską tvarkė našlės su vaikais. Jos taip pat turėdavo malkauti, bet reta jų miškan imdavo kirvį, nė viena nesiveždavo piūklo. Miške kelmų jos negalėdavo palikti, o baudos buvo išrašytos ir našlėms.

Kas blogiausia, nuo revizoriaus uždėtos baudos žmonės negalėjo išsisukti. Nei žandaras, nei žandarų vachmistras, pagaliau nei pats gubernatorius negalėdavo panai-

kinti revizoriaus baudos. Jie neturėjo galios. Tiktai teismas galėdavo šią baudą sumažinti, bet — kasgi eis į teismą? Viskas nepaprastai brangiai kainuoja. Jei teisme ir laimėsi, tai teks brangiau sumokėti, negu paskirta bauda. Kurį revizorius į savo knygą įrašo, tas jau dingęs. Jei ūkininkas paskirtos sumos nesumoka, tai žandarai gali jo ūkį išlicituoti, išvesti arklius ir karves.

Antrą savaitę žandaras jau du kartu užjojo pas seniūną. Kiekvieną kartą atnešė po pundelį naujų pranešimų apie baudas. Mums jau buvo aišku, kad reikės imtis priemonių. Jei nejudėsim, tai revizorius užtrauks nelaimę visai Sasnavai.

NUTARĖM KALBĖTIS SU REVIZORIUM

Tą sekmadienį Sasnavoje ūkininkai tiktai apie baudas ir tekalbėjo. Kai kurie jau buvo gavę rusvas korteles, o kitiems buvo aišku, kad netrukus ir jiems bus uždėtos baudos. Šventoriuje suėjo būrelis stambesnių ūkininkų ir aptarė reikalą. Nutarėm veikti dviem kryptim: vienus įpareigojom išpasakoti reikalą Marijampolėje esantiems veikėjams ir prašyti jų pagalbos, o Pucetą nutarėm siųsti į Ąžuolinę, pasima-

tyti su Andrejevu ir pasiūlyti jam kyšį, jei jis šutiktų sustabdyti baudas. Kad neįvyktų nauja nelaimė, Pusėtai liepėm eiti dieną, vienam.

Iš Marijampolės mes gaudavom įvairias knygutes, kuriose buvo raginama kovoti prieš caro valdžią, ten jau buvo "Sietynas", ten gyveno visi mūsų veikėjai bei kovotojai. Du ūkininkai pasigavo vyresnįjį Vitkauskutį, išpasakojo jam, kas darosi apie Sasnavą ir prašė pagalbos. Vitkauskas viską atidžiai išklausė, patraukė pečiais ir tarė:

— Mes nieko jums negalime pagelbėti. Jei būtų politinis reikalas, tai galima būtų šis tas ir sugalvoti, bet dabar... Jums juk baudas skiria už miško vogimą.

— Bet mes juk miško nevagiam.

— Ką čia pasakojat. O kasgi jį iškirto?

— Vieną kitą medį galėjo iškirsti ir baudas gavusieji, bet kai kurie nubaustieji miškan kojos nebuvo įkėlę. Daugumas nubaustų yra visai nekalti.

— Netikiu, kad jie būtų nekalti, ir nemanau, kad šiuo reikalu jums būtų galima padėti. Jūs patys turite eiti į teismus ir aiškintis, — pasakė Vitkauskas.

Mums jau buvo aišku, kad iš Marijam-

polės negausime jokios paramos, reikėjo pasitikėti tiktai savimi.

Sasnavos šventoriuje Varnabūdės Pucēta buvo įpareigotas pasimatyti su revizorium. Pucēta jau buvo gavęs 20 rublių baudą. Liepēm jam susitikti su Andrejevu ir visa išaiškinti. Jei būtų progos, tai patarēm jam pirma revizorių nugirdyti, o ta pačia proga pasikalbēti ir apie kyšį. Mes būtume sumetę po rublį ir įdavę revizoriui.

Pucēta bandē susitikti revizorių miške, bet jam nepavyko. Niekas nežinojo, kur revizorius revizavo. Žmonės rytais matydavo jį miškan einant, o kur jis ten dingdavo, patirti buvo neįmanoma. Pucēta porą kartų buvo užsukęs į mišką, o vēliau nutraukē tiesiai pas totorių. Jis tuojau priējo prie reikalo. Bet revizorius jam tuojau atsakē:

— Degtinės negeriu, o kyšių neimu.

— Tai būtų ne kyšis, šiaip sau dovana... — dar aiškinosi Pucēta.

— Suprantu... — palingavo galvą revizorius. — Tokių dovanų man nereikia. O jums yra tiktai vienas kelias: sumokēti jau paskirtas baudas ir nustoti mišką vogus. Jei ieškosite kitų kelių, tai viskas brangiau kainuos. Pasidarysite bereikalin-

gų išlaidų, o vėliau baudas vis tiek reikės sumokėti.

MANE SIUNČIA PAS OBJEŠČIKĄ

Kitą sekmadienį mes ir vėl reikalą svarstėme Sasnavos šventoriuje. Jau buvo aišku, kad pagalbos iš niekur negausime. Taip pat aiškėjo, jog reikalas geruoju nesibaigs. Stasys Raguckas, stipriausias Naujasodų ūkininkas, išklausė Pucėtos, išklausė Juknelio, ir sako:

— Geguži, tu gyveni netoli totoriaus. Tu esi vienintelis, kuris su juo daugiau išsišnekėjo. Pasigauk jį, išpasakok visą reikalą. Paprašyk, kad pasikalbėtų su revizorium ir visų vardu pasiūlytų jam gerą kyšį. Siūlyk 50 rublių. Bet jeigu bus reikalo, tai ir šimtinę sumesime.

Kiti pritarė Raguckui. Aš dar pasiraukiau, bet vėliau sutikau pasikalbėti su *obješčiku.*

Pirmadienį, revizoriui su eiguliais jau išėjus į mišką ir rytui įpusėjus, pamačiau totorių prie kluono. Jis tašinėjo kuolelius ir taisė pavartę. Pasikeičiau su juo keliais žodžiais ir sakau:

— Jūsų revizorius traukia ant visos apylinkės didelę bėdą. Pradžioje manėme, kad pasitenkins viena kita bauda, bet dabar

matome, kad kai kurie ūkininkai jau gavo po antrą rausvą kortelę.

— Bėdos turime ir mes, — pridėjo Kalevičius.

— Kokios?

— Jums skiria baudas už miško vogimą, o eiguliams už leidimą vogti.

— Bet kad jis skiria baudas ir tiems, kurie niekad nevogė.

— O, je? Išaiškink tu jam, kad nevogė. Kiekvieną kartą, kada tiktai užtinka nupiautą ar iškirstą medį, pirmiausia išbara eigulį. "Tu, rupūže, toks ir toks", sako, "kuriam galui leidai iš savo miško kirsti medžius?" Jei eigulis dar bando aiškintis, sako, kad nepastebėjęs, nematęs, tada ir vėl pradeda rėkti: "Tu, kalės vaike, nepažįsti savo miško?! Tu nemoki savo pareigų eiti! Caras tau bereikalingai pinigus moka!" Kartais miške jis taip įsirėkia, kad net medžiai dreba. Visi eiguliai jį keikia. Kasdien laksto po miškus, kaip padūkęs. Iš ryto pasako, kad eis tokion ir tokion vieton, bet pakelyje kita mintis jam ateina į galvą ir nueina visai kitur. Vieną rytą pasiima vieną eigulį, o kitą dieną jau ima kitą. Kartais eiguliui liepia braidyti po tas pačias pirčes, kurias diena anksčiau jau buvo išbraidęs. Nėra dienos,

kad kelių kelmų nesurastų. Jei eigulis ko nors nepastebi ir jam nepraneša, o vėliau jis pats suranda samanomis apaugusį arba purvu apdrėbtą kelmą, tai tam eiguliui tokių velnių duoda, kad net medžių šakos linksta. Prieš porą dienų ypatingai kliuvo Geruliui. Revizorius jo eiguvoje surado kelis iškirstus medžius. Jie buvo iškirsti prieš porą metų, šakos buvo išrinktos, kelmas lapais apžertas. Pradžioje jis liepė pačiam Geruliui ieškoti, bet kai pamatė, kad šis ne savais nagais žemę žarsto, pats revizorius atsiklaupė ir savo nagais atkasė stiprų kelmą. Gali įsivaizduoti, kokia perkūnija krito ant vargšo Gerulio galvos. Kitoje vietoje, pas tą patį Gerulį, surado šviežią kelmą. Tikriau, ne kelmą, bet šviežias šaknis. Eglė buvo ne iš kelmo, bet iš šaknų iškirsta. Revizorius ciekius sumušė ant šaknų. Nepatikėsi, bet taip yra. Čia jis mus visus iš proto iškraustys. Nė vienas eigulis nenori su juo eiti. Šiandien jau prasidėjo trečia savaitė, o jis dar nė pusės girios neišrevizavo. Jei panašiu būdu jis ir toliau eis, tai mes čia jį turėsime iki pašalų. O vėliau, ką jis valdžiai praneš — niekas nežino. Kiekvienam iš mūsų aišku, kad gero jis neatneš, ne toks jis žmogus. Jei dar neapskundė, tai vyres-

nybei jis apskųs kiekvieną eigulį. Ne be reikalo jis kiekvieną eigulį su purvais maišo, tarytum jie būtų paskutiniai gremėzdai. Gali kliūti ir man, eigulių tiesioginiam viršininkui. Aš čia ne seniai atsiųstas, bet pakaustytam žydui labai sunku aiškintis, kad jis ne zuikis. Taigi, matai, kokie čia reikalai. Mums jis pridarys daugiau bėdos, negu jums. Jūs baudą sumokėsite ir ramiai toliau gyvensite, o mūsų ateitis nežinoma. Mums taip pat gali baudą užkrauti, mus gali iš vietos pavaryti, gali ir abi bausmes uždėti. Pagaliau, gali ir kiton gubernijon išvaryti, išrašant blogą bilietą, — baigė *obješčikas* ilgą savo nusiskundimą. Niekad jame nebuvo tokio didelio susirūpinimo, niekad jis nebuvo toks atviras.

— Vakar mes svarstėme reikalą, ir nutarėm jam kokį kyšį duoti, — pasakiau Kalevičiui. — Mes sutiktume sumesti jam iki šimto rublių, kad tiktai jis tas baudas panaikintų ir sustotų rausvas korteles rašęs.

— Kur tau! Nė negalvokite apie tai, — atsakė *obješčikas*. — Klementij Feodorovičius skiriasi nuo kitų revizorių. Girdėjau aš apie miškų revizijas, bet tokio dalyko nemačiau. Žinokite, kad šitas atva-

žiavo tvarkos padaryti. Suvalkuose jau seniai guli pranešimai, kad Marijampolės giriose nėra tvarkos. Pakartotinai pasakojama, kad apylinkės ūkininkai vagia geriausius medžius ir kad niekas jų negali suvaldyti. Mūsų urėdas jau yra gavęs kelias pastabas. Revizorius Andrejevas tyčia parinktas, kad įvestų tvarką. Apie kyšį ir kalbos negali būti, jis neims.

— Kyšio neims? O ką jis laimės, neimdamas?

— Jis gali daug ką laimėti. Jei jam pavyktų viską taip sutvarkyti, kaip jis nori, tai esu tikras, kad tuojau gautų paaukštinimą. Jis ir dabar jau užima aukštą vietą, gali su pačiu urėdu nesiskaityti, bet jis gali ir daugiau iškilti. Jam gali pakelti algą, duoti *nagradą*.

— Kas aukštai šoka, žemai nutupia, — pastebėjau.

— Jis dar jaunas, pasitiki savimi, drąsus...

— Šiandien ir prie drąsuolių prieina... Laikai jau kitoki.

— To — tai jis nebijo, — pridėjo Kalevičius. — Aną vakarą, besikalbant apie neramius laikus, jis manęs užklausė, ar šioje apylinkėje yra revoliucionierių. Jam atsakiau, kad man netekę susitikti, bet

kartas nuo karto apylinkėje jie pasirodo. Praeitais metais Sasnavoje jie suvarė žandarus į kiauliatvartį, iškėlė vėliavą ir pasakė kalbą. "Būtų įdomu su jais susitikti," tarė jis. "Geriau jau nesusitikti", atsakiau jam. "Su ugnimi jie nežaidžia". "Manęs kiauliatvartin jie neuždarytų," jis pridėjo ir išsiėmė iš kišeniaus savo revolverį. Pavartė jį rankose ir vėl įsidėjo kišeniun. "Jei kiekvienas atliktų savo pareigas, tai tų revoliucionierių čia nebūtų. Bėda, kad žandarai leidžiasi uždaromi į tvartus. Tatai tiktai padrąsina revoliucionierius. Žandarų pareiga buvo tvarkos ardytojus uždaryti, o ne patiems lįsti tvartan. Bet tai nieko, čia taip pat bus įvesta tvarka. Tegu tiktai valdžia aptvarkys *kramolninkus* centre. Maskvoje ir Petrograde jau atstatyta tvarka. Ten jie beveik viską turėjo, bet šiandien daugumas jau sėdi už grotų. Ateis eilė ir šios apylinkės drąsuoliams." Aš jam nieko neatsakiau. Priminiau, kad esame toli nuo centro, gali sakyti, visiškai atskirti, tenka dirbti miškuose ir reikia būti atsargiems. Jis ranka numojo ir pasakė, kad didelis atsargumas tamsų gaivalą tiktai drąsinąs.

— Buvo drąsesnių už jį, bet ir jie palūžo. Paluš ir jis, — pastebėjau.

— Kada kas bus — ne svarbu, bet šiandien mes žinom, kad jo dantys aštrūs.

— Atšips.

— Kol jie atšips, reikia žiūrėti, kad neįkąstų.

Sutikau su totorium, reikia žiūrėti, kad neįkąstų ir užklausiau, ar jis sutiktų aptarti kyšio reikalą ir baudų panaikinimą.

— Jei išeis iš kalbos, tai užsiminsiu, bet nemanau, kad jis sutiktų, — tarė totorius. — Jis yra priešingas tokiems dalykams.

— Ar būtų geriau, jei aš pats užkalbinčiau.

— Nemanau, — atsakė totorius. — Tau baudos dar neuždėjo ir, greičiausia, neuždės. Jei kalbėtum kitų vardu, o vėliau kas atsitiktų, tai tiktai bėdos prasimanytum. Jei būt kitoks žmogus, tai nieko nesakyčiau, bet tau nepatariu. Geriau, tegu ateina kitas, kas jau rausvą kortelę yra gavęs.

NENORI KALBĖTI SU NUBAUSTUOJU

Tą pačią dieną nuėjau į Raišupį ir papasakojau vyrams pasikalbėjimą su *obješčiku*. Nenorėjau kalbinti revizoriaus. Man jau atrodė, kad su kyšiu prie šito paukščio neprieisim. Nutarėm siųsti Naujasodų kaimo Veselavičių, jis jau buvo ga-

vęs baudą, nors ir buvo nusipirkęs kvitą malkoms rinkti.

Antradienį Veselavičius jau buvo Ąžuolinėje. Jis žinojo, kada revizorius būna namie. Atėjo anksčiau, kad tikrai susitiktų.

Revizorius matė prie vartų stovintį ir su totorium šnekantį Veselavičių, bet nesustojo. Jis nuėjo tiesiai į vidų. Netrukus įžengė pats *obješčikas* ir pranešė, kad vienas ūkininkas norįs su juo pasikalbėti.

— Kaip jis vadinasi? — užklausė revizorius.

— Jonas Veselavičius, iš Naujasodų.

Revizorius išsitraukė savo knygutę, pasižiūrėjo ir užklausė:

— Ar jis baudą jau sumokėjo?

— Dar ne.

— Kol nesumokės jam paskirtų 20-ties rublių, su juo nesikalbėsiu, — buvo griežtas revizoriaus atsakymas.

Veselavičius buvo atsinešęs šimtą rublių. Jis norėjo gražiuoju aptarti reikalą ir įduoti jam šimtinę. Bet iš atsakymo paaiškėjo, kad su revizorium negali būti jokios kalbos, tartis ir geruoju reikalą aiškinti jis nenorėjo.

Veselavičius tą pačią dieną užsuko į Varnabūdę, o pavakare užėjo į Raišupį.

Papasakojo keliems ūkininkams apie revizoriaus pasipūtimą.

— Jis galėjo kyšio ir neimti, galėjo atsikalbinėti, bet kad Sasnavos ūkininko nepriėmė ir nenorėjo kalbėtis, tai jau per daug, — pakartojo keli apylinkės ūkininkai. Tokio pažeminimo jie negalėjo pakęsti.

NUTAREM KVIESTI POCEVIČIŲ

Kitą sekmadienį ir vėl posėdžiai šventoriuje. Vos kunigas spėjo peržegnoti, nuošaliai susirinko stambesniųjų ūkininkų didokas būrys. Šį kartą Sasnavon atvažiavo ir Stepana, kuris beveik niekad bažnyčion neidavo.

Gyventojų pasipiktinimui nebuvo ribų. Nebuvo nė vieno apylinkės ūkininko, kuris nebūtų buvęs apkrautas baudomis. Kai kurie gavo net po antrą rausvą kortelę, kurioje sakoma, kad baudą galima įmokėti Kvietiškyje arba Marijampolėje. Atsirado vienas ar du ūkininkai, kuriems buvo išrašytos net trys kortelės.

Juo daugiau tas Andrejevas mišką revizavo, tuo labiau jis *dūko*. Atrodė, kad jis visai pamiš. Pradžioje jis dar klausinėdavo eigulių apie vietos ūkininkus, bet vėliau jau nieko neklausdavo. Vos tik jis

suranda naują kelmą, tuoj svarsto, kur yra artimiausias ūkininkas. Nesvarbu, ar tas ūkininkas perka malkas, ar ne; nesvarbu, ar jis kartais išsikerta kokį medį, ar ne. Jei tiktai jis gyvena pamiškėje, tai jam ir išrašo kvitą. Kad medį galėjo iškirsti už penkių ar dešimties varstų gyvenąs žmogus, Andrejevui visai nerūpėjo. Be to, kiekvieną savaitę tos baudos taip pat kilo. Pradžioje jis skirdavo po 5 ir 10 rublių, bet vėliau jos jau siekė 20, 25, o keletai uždėjo net po 50 rublių. Tai jau buvo toks savivaliavimas, kurio nė vienas negalėjo pakęsti.

Šventoriuje nebuvo ko daug kalbėti. Visiems buvo aišku, kad ramiu ir taikiu būdu bėdos nenusimesim. Žodis po žodžio, priėjom išvados, kad reikia skubių ir žymiai griežtesnių priemonių revizoriui suvaldyti. Žinojom, kad darbas yra sunkus ir pavojingas. Visi šio darbo vesti negalėjom. Reikėjo paskirti vieną, kuris imtųsi reikalo, o kiti turėjom jam viskuo padėti. Visai pamiškėje gyvenantiems imtis šio darbo buvo neatsargu, jie gali būti įtarti pirmiausia. Darbas reikėjo pavesti atokiau gyvenančiam.

— Kvieskim Pocevičių, — kažkas pasiūlė.

Daugumas pasiūlymui pritarė. Tuojau Stepana ir Veselavičius buvo įpareigoti surasti Pocevičių ir atsivesti ant šventoriaus. Tai buvo nesunku. Pocevičius buvo Sasnavoje. Jį surado ties Anskaičiu. Jis jau buvo buvęs bažnyčioje, pastoviniavo ties šventorium ir nuėjo ties karčiama. Jis buvo atvestas prie bažnyčios. Vienas iš šventoriuje buvusių tarė Pocevičiui:

— Jonai, tu turėsi mums padėti išsikapstyti iš naujai užgulusios bėdos. Tu žinai, ką čia revizorius daro.

— Kaip nežinosi? Rusvąsias jau ir Smilgiuose pradėjo dalinti, — pasakė Pocevičius. — Netrukus ir man atneš.

— Tau gali atnešti, gali ir neatnešti, o mes jau turim mažiausiai po dvi. Jei šis revizorius nebus tinkamai pamokytas, tai nelaimės neišvengsim. Jau ir dabar visas reikalas mums brangiai kainuos. Bet jei revizorius savo knygas persiųs į Suvalkus, užtrauks nelaimę ant viso krašto. Mes nieko negalim. Pamiškėje gyvenančius ir šiaip įtars. Imkis tu užkurti jam pirtį. Mums atrodo, kad tu labiausiai esi tinkamas šiam darbui...

Pocevičius atidžiai išklausė tik ką pasakytus žodžius, akis įbedė į šventoriaus

tvorą, apatinę lūpą tampė ir nieko nesakė.

— Mes tau padėsime, — keli įsimaišėme. — Išlaidoms reikalingus pinigus sumesime, o jei reikės kitokios pagalbos, nė vienas čia esančių neatsisakys...

—Vyrai, — tarė Pocevičius, — aš bandysiu užberti jam druskos ant sėdynės, bet man turėsite pagelbėti. Vienas aš mažai tepajėgsiu, man reikalingi talkininkai. Reikia viskas gerai apgalvoti. Turim ir nosį nubalnoti, ir kumštį paslėpti. Jei bent vieno iš šitų dviejų dalykų nepadarysime, tai visos mūsų pastangos nueis niekais. Bėdos mes neatsikratytume, tiktai dar didesnę užsitrauktume. Imsiuosi darbo, bet duokite man laiko apsigalvoti. Daug dalykų reikia išaiškinti, turim nužiūrėti visas smulkmenas.

— Jei imsiesi, tai ir padarysi, — tarė Stepana. — Mes tau visame talkininkausime. Apsigalvok, išsiaiškink, kas reikia, tiktai ilgam visko neatidėliok. Mes ir taip bereikalingai dvi savaites praleidom. Mums reikėjo tave kviesti pirmąją savaitę.

Buvome patenkinti, kad Pocevičius sutiko suvaldyti revizorių. Buvome tikri, kad jis ras būdą, kaip jis sakė, "druskos užpilti". Kiekvienam buvo aišku, kad tik-

tai druska galima buvo palenkti atsiųstą jauną revizorių. Kiekvienas pasižadėjome talkininkauti.

— Vyrai, — tada dar pridėjo Pocevičius. — Truks ar pliš, kas čia buvo aptarta, turi pasilikti tiktai tarp mūsų!

— Tai ne bobų reikalas, — tarė Stepana. — Ir mes ne bobos. Gali būti tikras, kad iš mūsų lūpų niekas nieko neužgirs.

Tai buvo nerašytas sąmokslas, bet visais žvilgsniais stipresnis, negu notarų patvirtintos sutartys. Kiekvieną mūsų jis įpareigojo bendradarbiauti, kiekvienam liepė užmiršti kasdienines smulkmenas. Šiame sąmoksle dalyvavo tiktai patys patikimieji stambūs ūkininkai. Nei šešmargiais, nei daržininkais nepasitikėjome. Jų tarpe buvo vienas kitas rimtas vyras, bet dauguma — vėjavaikiai. Jei jau ūkininkas per 20 ar 30 metų neprasigyvena, tai vyras iš jo ne koks.

POCEVIČIUS BUVO KEISTAS ŽMOGUS

Jonas Pocevičius buvo keistas vyras. Sakoma, kad yra dviveidžių žmonių: su vienais jie vienaip kalba ir elgiasi, o su kitais — kitaip. Smilgių Pocevičių galėtume pavadinti penkiaveidžiu, nes jis galė-

davo penkiariopai kalbėti. Su vyrais jis vienaip kalbėdavo, su jaunuoliais — kitaip, o su vaikais būdavo visai kitoks. Kada būdavo tarp moterų, senis vėl būdavo kitoks, o kai patekdavo tarp merginų — ir vėl jo nepažinsi.

Kartais jis mokėdavo būti dvejopas ir su tuo pačiu žmogum. Sasnavos klebonas, atsimenu, sukvietė talką, bažnyčiai rąstus vežė. Atvažiavo ir Pocevičius su bernu. Atvažiavę vyrai tik verčia rąstus čia pat, pasisukęs klebonas tiktai dėkoja talkininkams. Visi kiti tyli, o Pocevičius atgal atkirto:

— Su "dėkui" neatsibūsi, klebone.

— O kuo tau galėčiau atsilyginti?

— Per velykitnę turėsi pakūtą sumažinti.

Kunigas nieko jam neatsakė. Jis paleido "chm" ir nuėjo prie kito talkininko, o Pocevičius čia pat stovintiems vyrams akį pamerkė. Taip ir nežinia, ar jis juokus krėtė, ar rimtai kalbėjo. Klebonas, matyt, suprato, kad ta "pakūta" jam buvo tiktai smulkmena, nes velykinės jis niekad neidavo. Bet kuriam tikslui tada jis talkon važinėjo?

O liežuvis to Pocevičiaus sukosi dieną ir naktį, rytą ir vakarą. Iš kur jam tie žo-

džiai įsimdavosi, kaip jis viską galėdavo prisiminti — man taip ir neaišku. Pas mus vis dar, kaip galėjote pastebėti, kai kurie sveikinasi su "Tegul bus pagarbintas..." O Pocevičius, užėjęs pas šventablyvą ūkininką, sako: "Tegul bus bulvės po devynis auksinus". Jei kas jį pasveikina su "pagarbintu", tai jis netyli, kaip tai daro Stepana, ir nesijuokia, bet labai rimtai atsako: "Per amžius nežūsi, jei su Pocevičium būsi". Galą savo sveikinimo ar atsakymą jis pasakydavo daug tyliau, kad sveikintojas ne visuomet aiškiai užgirstų. Jei kas jam pasako "Padėk Dieve", tai jis atkerta: "Būtų geriau, jei tu padėtum!" Jei pro šalį eina nuolatinis zakristijos lankytojas ir panašiai užkalbina, tai Pocevičius atsako: "Nesiųsk Dievo darban, bet pats stok", o jei kaip, tai: "Ką? Tu manai, kad Dievas yra bernas?" Žiūrint kokia pas jį nuotaika ir kas jį užkalbina. Kartais po nugirsto "Padėk Dieve!" jis pasižiūri į išvarytą vagą ir sumestą užuoganą ir į praeivį ir atsako: "Strioko nėra, pats užarsiu".

Pro šalį einančių moterų ar merginų jis niekad tylomis nepraleisdavo. Pamatys merginą, tai ir klausia:

—Ką tu ten neši užantyje?

—Kas tau, dėde, galvoje, — dažniausiai

jam atsakydavo moterys, kurios jį jau gerai pažino.

—Utelė galvoj, — atkerta Pocevičius. — Perkąsk — bus dvi. Vieną paleisk ganiavon, kitą kinkyk ir važiuok Sasnavon.

Rimtesnėm moterim jis dar riebiau būdavo užvažiuoja. Kai kurios tylom praeina, o kitos jam išmetinėja:

—Tu jau sarmatos visai neturi.

—Kai sarmatą Dievas dalino, Smilgiuose nebuvau. Mane buvo išvežę Kalvarijon ir Čenstakavon.

Bet jaunimas Pocevičių mėgo. Teisybę pasakius, su senesniais jis mažai tebendravo, visą laiką ėjo su jaunimu. Jis visuomet užeidavo į vakaruškas, labai dažnai leisdavo jaunimui pas jį patį pasišokti. Kartą arba du į metus jis parveža po bačkutę alaus, sukviečia jaunuosius ir liepia gerti ir šokti. Kiek jis tiems jauniesiems pasakų ir istorijų yra pripasakojęs, kiek jis su jais juokų yra prikrėtęs!

Kai kurie jį laikydavo tikru keistuoliu, nerimtu žmogum. Jiems atrodydavo, kad su juo negalima apie nieką rimtai pakalbėti. O vis dėlto jis buvo labai rimtas žmogus. Man atrodo, kad jis kartais sąmoningai dėdavosi nerimtu žmogum. Jam buvo išskaičiavimo, kad žmonės jį laikytų

nerimtu, vėjavaikiu, pliauškalu. Bet kas nereikėdavo, iš jo burnos neišeidavo. Apylinkėje buvo keli vyrai, su kuriais Pocevičius rimtai pasikalbėdavo, — su jais ir jis būdavo rimtas.

POCEVIČIUS ATJOJO Į ŽEMUOGINĘ

Sekmadienį šventoriuje susitarėm su Pocevičium dėl revizoriaus, o pirmadienį jis jau buvo pas mane. Kaip vėliau pasirodė, jis jau buvo apjojęs visą eilę žmonių ir apklausinėjęs juos. Nulipo, arklį pririšo prie tvoros ir sako:

—Noriu su tavim pasikalbėti.

—Gerai, — atsakiau.

—Einam į vidų.

—Galim užeiti.

Seklyčioje Pocevičius atsisėdo gale stalo ir išsitraukė butelį degtinės. Kamštį rankoje pasukinėjo ir pastatė butelį ant stalo.

—Ar tavo sienos negirdi? — klusterėjo Pocevičius.

Žmonai pasakiau, kad atneštų, papiausčiusi, lašinukų ir liepiau išeiti, "kad sienos nieko negirdėtų".

—Iš revizoriaus mums reikia atimti knygą, — pusbalsiai pradėjo Pocevičius. —Jei tos knygos neatimsim, baudų neiš-

vengsim. Toje knygoje viskas surašyta. Kiekvieno pamiškės gyventojo pavardė ten įtraukta, ir kiekviena revizoriaus paskirta bauda ten įrašyta. Jei tą knygą iš jo išlupsim — viskas susitvarkys, bet jei ne—visiems bus bėdos. Tą knygą jis visą laiką su savim nešiojasi, niekad jos iš rankų neišleidžia. Kartais ją užsikiša užantin, bet dažniausiai nešasi rankoje. Knyga storoka, storais viršeliais. Eigulis Gerulis iš tolo turėjo progos į ją žvilgterėti, kai revizorius užrašinėjo baudas. Iš Gerulio patyriau, kad revizorius turi visų pamiškės gyventojų sąrašus. Revizorius pasigauna eigulius ir liepia jiems duoti kiekvieno savo apylinkės ūkininko vardą ir pavardę. Vėliau revizorius paeiliui ir skiria baudas. Jis nekreipia dėmesio į tai, ar tas ūkininkas kirto mišką, ar ne. Pirmiausia parenka artimiausią, bet jei pamiškėje gyvenantis jau yra apkrautas dviem ar net trim baudom, tai kitas baudas skiria iš eilės. Baudų mes neišvengsim, kiekvienas turėsime savo kišenius pakrapštyti. Dar ne visi rausvas baudų korteles gavo, nes revizorius nespėjo visiems išsiuntinėti. Kitas jis tyčia atidedinėja kokiais nors išskaičiavimais. Kokiais — jis vienas težino. Šiandien aišku, kad visi — jūs, arčiau

pamiškės gyevnantieji, ir mes, toliau gyvenantieji — turėsime mokėti gana stambias sumas.

— Ar ir kiti eiguliai padėjo sąrašus sudaryti? — užklausiau.

— Gerulis sako, kad visi. Jie nežinojo, kuriam galui jam buvo reikalingi apylinkės gyventojų sąrašai. Miškan išvestą eigulį pasisodina, sako, ir liepia išpasakoti apylinkės kaimų gyventojų vardus. Jei eigulis visų vardų neprisimena, tai liepia prisiminti ir ateinančią dieną pasakyti. O kuris eigulis savo apylinkės gyventojų nepažino, tai turėjo eiti pas seniūną ir sužinoti pavardes. Eiguliai nežinojo, kuriam tikslui revizoriui reikalingos pavardės. Tiktai vėliau, kai jis pradėjo skirstyti baudas, eiguliai suprato, kad jie buvo panaudoti nešvariam darbui. Revizorius juos apgavo. Į sąrašus įtraukti eigulių broliai ir tėvai, artimi giminės ir draugai. Jie, sudarydami sąrašus, netiesiogiai prisidėjo prie baudų paskyrimo. Bet tai niekis. Rusai visuomet panašiai elgiasi. Kai nori parodyti savo galią, baudžia visus — kaltus ir nekaltus. Bet nėr to blogo, kad neišeitų ant gero. Užtat eiguliai revizoriaus nekenčia, jie gali būti mums naudingi.

— Be Gerulio, ar ir kiti eiguliai mums padės? — užklausiau.

— Apie kitus — nežinau, bet Gerulis — taip. Jo nereikia bijoti, jis yra mūsų, ne caro pareigūnų, draugas. Tiktai apie tai niekam — nė gu-gu. Apie Gerulį turi žinoti tiktai tie, kuriems reikia žinoti, ne daugiau. Kad jis geras vyras, mes visi žinojom. Dabar reikia žiūrėti, kad jam nepakenktume.

— Niekas Geruliui blogo nelinki.

— Tai gerai, — tęsė Pocevičius. — Aš tai žinojau. Bet pas tave atjojau visai kitais reikalais. Man rūpėjo patirti, ar negalėtume šian darban įtraukti ir Totorių. Kaip tau atrodo?

— Nežinau, — atsakiau. — Totorius revizoriaus nekenčia. Žinai, didelė gyvatė ryja mažąją. Mažosios ginasi. Bet nežinau, ar jis bendradarbiaus su mumim.

— Ar jis negalėtų pagelbėti mums knygą atimti iš revizoriaus?

— Jis gal ir būtų patenkintas, jei revizorius knygos netektų, bet pats prie šio darbo neprisidės. Šio revizoriaus jis nemėgsta, bet "tiesos yra tiesos", ir tai jam neišeina iš galvos. Jis visą savo gyvenimą buvo caro tarnyboje, jo žentas yra eigulis, kiti giminaičiai taip pat užima atsakomin-

gas valdžios vietas, tarnauja kažkur apie Trakus. Kalevičius, man atrodo, jokiu būdu nerizikuos. Pradžioje jis buvo pasišokęs labai smarkauti, bet jaunuoliai jį šiek tiek apramino.

— Žinau apie tai, — tarė Pocevičius.

— Jis tyli, bet ant jaunų vyrukų dar ir šiandien griežia dantį. Jam padaryta gėda. Senam ir patyrusiam *obješčikui* išluptas ginklas iš rankų. Kur tai matyta? Jis gali panaudoti pirmą progą atkeršyti jiems.

— Totorius galėtų palengvinti visą darbą. Su jo pagalba revizoriaus knyga pati atsidurtų mūsų rankose.

— Man atrodo, kad tai yra tuščios svajonės, — pasakiau. — Jis knygos išvogti nepadės. Jam būtų labai lengva tai padaryti. Bemiegodamas, revizorius knygą gali po pagalve pasikišti; be to, visuomet galima rasti akimirksnį, kada jis nuo jos pasitraukia, bet apie tai nėra ko ir galvoti, nepadės mums Totorius.

— Jei šitaip, tai tada man reikalingi tavo vaikai, — tarė Pocevičius.

—Jei jie yra reikalingi, tai su jais pats turi kalbėtis, — atsakiau. — Gali imti Petrą, jis vyresnis ir apsukresnis. Galėtum imti ir Andrių, bet jei gali apsieiti su vie-

nu, tai Andriaus neliesk, palik jį man.

— Ne, aš turėjau galvoje Petrą, — tarė Pocevičius. — Pašauk jį čia vidun ir leisk man su juo pasikalbėti.

Man būtų buvę daug smagiau, jei jis mane į šį darbą būtų įkinkęs. Sutikau leisti Petrą, bet krūtinėje buvo neramu. Paskutiniams žodžiams ištarti man liežuvis jau nesisuko, krūtinėje stigo oro. Bet šioje kovoje kiekvienas mūsų turėjome dėti savo auką. Atsakyti Pocevičiui aš negalėjau, nors širdį man ir skaudėjo.

Palikau Pocevičių seklyčioje, o pats išėjau į kiemą. Jiedu čia, sodo pusėje, tašė rąstus. Kiekvieną metą, kaip sakiau, aš nusipirkdavau po *delenką* miško. Miškas jau buvo iškirstas ir suvežtas. Tą vasarą stačiau vienam Strolių ūkininkui — jis jau miręs — namus. Priėjau prie sūnaus ir pasakiau:

— Petrai, atjojo Pocevičius, jis nori su tavim pasikalbėti. Užeik į seklyčią.

Ką Pocevičius su Petru kalbėjo — nežinau. Aš, aišku, būčiau norėjęs patirti, ką jie aptarė ir kaip susitarė, bet savo smalsumą suvaldžiau. Mano tėvas, jau seniai miręs, sakydavo: "Kai darai ką blogo, nenorėk, kad ir draugas būtų liudininku." Nemaniau, kad tai būtų buvęs blogas dar-

bas, bet žinojau, kad lengvuoju visas reikalas nepraeis. Mes pradėjom žaisti ugnimi, gaisrui įsiliepsnojus, gali ir labai karšta būti. Rusiška meška mus mindžios ir kramtys, o tokiais atvejais tikrai neišsiplepa tiktai tie, kurie nežino. Kartais sugeba liežuvį prikąsti ir žinantieji, bet tokių yra labai nedaug. Neklausinėjau vaikų dar ir dėl kitos priežasties. Norėjau, kad ir jie suprastų šį svarbų nelygios kovos dėsnį. Nujaučiau, kad jie suprato: nė vienas jų man nė vienu žodžiu apie Pocevičiaus atsilankymą neužsiminė ir nieko neklausinėjo. Tai buvo sąmokslas be žodžių. Aš nusivokiau, ką Pocevičius su Petru aptarė; jis žinojo, kad šį tą žinau; nujautė, kad darbui pritariu, bet nei aš jų, nei jie manęs nieko neklausinėjo. Tuo tarpu kiekvienas mūsų, žodžio netardamas, vienas kitam padėdavom, kad tiktai druska būtų gerai užpilta.

Pocevičius, išjodamas, man tarė:

— Man reikalingas tavo Petras. Jei jis kur eis — nekliudyk; jei ilgiau užtruks — nebark. O Andrius tegu dirba prie namų. Mes apsieisim be jo, bet toli nuo ūkės tegu ir jis nesitraukia.

VYRAI IŠEJO Į MIŠKĄ

Nuo tos dienos Petras jau buvo ne darbininkas. Kada turėdavo laiko, tai plėšdavo už du, bet dažniausiai dienos jam tekdavo miške praleisti.

Pocevičius sudarė keturių jaunų vyrų būrį, davė jiems ginklus ir liepė atimti knygą iš revizoriaus. Kas jie buvo — nesakysiu. Tiek tepasakysiu, kad tai buvo Smilgių, Raišupio ir Varnabūdės smarkiausi vyrukai. Vienas karo metu mirė. Du iš jų dar tebėra gyvi ir gerai ūkininkauja. Caro jau nėra, prie jų kabintis jis negali, bet Kaune ir Marijampolėje dar yra daug caro bernų. Policija jau lietuviška, bet dar ne visi policininkai lietuviškai pramoko. Iš Kauno įsakinėja Stulginskis, bet pas mus įsakymus vykdo iš Vilniaus atsiųstas mergos vaikas. Kaune jie labai drąsiai kalba, bet Liubave jau niekas jų neklauso. Lietuva yra geras daiktas, bet reikalas dar nenusistovėjęs. Dar visko gali būti. Jei ne rusas, tai rusams tarnavęs ir dabar aukštą vietą užėmęs lietuvis gali prie jų pradėti kabinėtis. Atsarga gėdos nedaro. O kas liečia Petrą — tai jo jau tikrai nepasieks. Greičiausia, kad jo jau ir gyvo nebėra. Po karo negavau jokios žinios.

Nutarti revizoriaus knygą atimti yra lengvas dalykas, bet atimti ją yra daug sunkiau. Darban buvo įkinkyti patys drąsiausi ir smarkiausi mūsų apylinkės vyrukai, bet jiems nesisekė. Nesisekė todėl, kad niekur negalėdavo užtikti revizoriaus Andrejevo. Jau, jau, rodos, jį čiups, jam išeities negali būti, visi keliai saugojami, o jis kaip gyvatė prašliaužia pro tarpą ir pareina namo su knyga. Atrodo, tarytum jis būtų nujautęs statomas pinkles, taip vykusiai jų išvengdavo.

Kiekvieną dieną revizorius pasirinkdavo kitą miško vietą. Vieną dieną jis tikrindavo Margavos miškus, o kitą dieną liepdavo vesti į Ieštrakį; vieną dieną būdavo Mergašilyje, o kitą dieną liepdavo eiti į Kelmynę. Kartais ryte būdavo prie Varnabūdės, o po pietų liepdavo vesti jį net į Kopustynę. Pradėjęs revizuoti kurią biržę, rodos, turėdavo ją baigti, bet — ne. Kitą rytą Andrejevas liepdavo vesti jį kitur.

Eiguliai keliais atvejais paklausdavo revizoriaus, kur jis rengiasi eiti, bet nieko tikslaus nepatirdavo. Jie patys nenorėdavo kas rytas bereikalingai bėgioti. Žmogus nuo Mergašilio atskubėdavo į Ąžuolynę, tikėdamas parsivesti revizorių, o ten jis pa-

tirdavo, kad tą rytą revizorius išeis kitur. Kur jis eidavo — žinodavo tiktai tie eiguliai, su kuriais revizorius eidavo.

Vėliau revizorius jiems meluodavo. Pasakydavo, kad eis vienon vieton, o patraukdavo kitur. Vieną dieną užsimindavo, kad reikia tokias ir tokias vietas apžiūrėti, o kitą dieną eidavo priešingon pusėn. Kartais Andrejevas liepdavo eiguliams lydėti jį į tam tikrą vietą, o kartais eiguliams liepdavo eiti namo iš Ąžuolynės.

Vyrai norėjo užtikti jį miške. Geriausia būtų buvę rasti jį vieną arba su vienu eiguliu, bet taip nepasitaikydavo. Nuo ryto iki vakaro jie braidė po Marijampolės girias, bet negalėdavo revizoriaus užtikti. Teisybė, Marijampolės girios yra didelės. Šiaurėje jos įsilieja į Kazlų ir Pilviškių girias, pietuose jos pasiekia Palias, o rytuose eina iki Balbieriškio ir Nemuno. Bet mūsų totoriaus *obchodas* nebuvo toks jau didelis, nors ir jis buvo gerokai išmėtytas. Kalevičius turėjo 8 eigulius, kiekvieno eiguva buvo pusėtinai didelė.

Vėliau paaiškėjo, kad eigulis Gerulis buvo pasižadėjęs pasakyti, kur revizorių galima būtų užtikti, bet jo nurodymai buvo netikslūs. Vyrai ištisas dienas prasi-

valkiodavo nurodytose vietose, gyvos dvasios neužtikdami.

Pirmomis dienomis — nieko, jie nieko nesakydavo, bet vėliau pradėjo nerimauti. Maisto jie nesiimdavo, besitąsydami ir betykodami, išalkdavo, išvargdavo. Vaikščioti po miškus ir patiems ieškoti — buvo pavojinga. Miškan jie eidavo ginkluoti. Turėdavo būti atsargūs, nežinodavo su kuo susitiks. Dažniausiai jie nieko neužtikdavo, bet kartais užtikdavo ir nepažįstamų žmonių. Tekdavo nuo jų slapstytis, slėpti ginklus.

Kad pamiškės gyventojai nepastebėtų, miške turėdavo būti dar prieš švintant. Iš miško galėdavo išeiti tiktai sutemus.

Kiekvienas jaunuolis manė, kad už poros dienų revizoriaus knyga jau bus jų rankose. Tuo tarpu jie prabraidė ištisą savaitę, o revizoriaus nė iš tolo nematė. Nebuvo tikri, kad ir kitą savaitę jiems pavyks jį sučiupti. Sekmadienio rytą jie pasigavo Pocevičių ir sako jam:

— Ar tiktai Gerulis neapgaudinėja? Jis prižadėjo mums tikslių žinių duoti, bet neduoda. Du kartu nuėjom jo nurodyton vieton, bet revizoriaus neradom.

Pocevičius viską žinojo. Jis beveik kasdieu susitikdavo su Geruliu. Pocevičiui

pačiam buvo aišku, kad šitokiu būdu bus gana sunku pagauti Andrejevą.

— Jei tas rupūžė, Gerulis, šunuodegiauja revizoriui, tai jis pirmas gaus kulką į kaktą, — tarė vienas jaunuolis.

— Kantrybės, vyrai, — ramino juos Pocevičius. — Gerulis yra geras vyras, bet tikslios vietos tuo tarpu jam nepavyko patirti. Pasikarščiuoti lengva, bet mums reikia valdininkas nuduobti ir knyga atimti. Besikarščiuodami, mes nieko gero nepadarysime. Bereikalingas pasikarščiavimas gali viską pagadyti. Tuo tarpu mums darbas reikia vykusiai atlikti. Turim būti šaltakraujai. Rusijos revoliucionieriai tykoja po pusę metų, kol prisitaiko prie caro valdininko, o jūs norite į porą dienų viską atlikti. Skubiai niekas nesidaro. Be to, greitas darbas — kreivas vaikas. Jūs tai žinote.

Pocevičius įsakė jiems Gerulio neliesti. Jis pats prižadėjo dar kartą su juo pasikalbėti. Tuo tarpu pirmadienio rytą vyrai ir vėl išėjo į girias. Jie būtų sekę revizorių, bet darbą sukliudė paprastas gandas.

VEŽIMELIS SU ŠVYTUOKLE

Kaip tas gandas kilo ir kiek jis triukšmo padarė, tuojau pamatysite.

Jūs jau esate girdėję apie revoliucionierių sakytas kalbas caro laikais. Jas sakė kiekviename didesniame bažnytkaimyje ir miestelyje. Kalbas sakė ir mūsų apylinkėje — Igliaukoje, Iglišk ėlyje, Tarpučiuose, Mokoluose ir kitur. Sakė jas apie Gižus, Vilkaviškį, Pilviškius, Veiverius ir kitas vietas. Penktais metais per Marijos vardą revoliucionieriai atvažiavo ir Sasnavon. Sasnavoje tada buvo keturi žandarai, bet Jonas Grinius, Marijampolėje buvusio daktaro tikras brolis, draugų padedamas, suvarė visus žandarus į kiauliatvartį ir liepė tylėti. Jie tylėjo — ir buvo patenkinti.

Tuo tarpu Sasnavoje, prie paties šventoriaus, vos žmonėms pasipylus iš bažnyčios vienas studentas pasakė kalbą. Prie šventoriaus buvo pastatytas vežimas, ant vežimo buvo iškelta vėliava, šalia vėliavos atsistojo nepažįstamas studentas ir pradėjo drožti kalbą. Jis aiškiais ir gražiais lietuviškais žodžiais papasakojo klausantiems žmonėms apie carą, jo ministrus ir visą valdžią. Kalbėjo apie tai, kiek kainuoja caro dvaro išlaikymas, kiek caras įvairiais mokesčiais nulupa nuo žmonių ir kur tie pinigai nueina. Studentas pasakė, kad caro valdžia turėjo penkis tūkstančius milijonų rublių skolos. Tūkstantis sidabrinių

rublių sveria vieną pūdą ir 8 svarus. Visa caro užtraukta skola sveria daugiau negu 6 milijonus pūdų. Jei tą sidabrą norėtume sudėti į vagonus, kraunant po 500 pūdų į kiekvieną, tai reikėtų daugiau negu 13,000 vagonų. Sustačius tuos vagonus vieną paskui kitą, susidarytų linija nuo Kybartų iki Kauno, užimanti 80 varstų. Šie skaičiai pasiliko klausytojų atmintyje. Žmonės studentą greitai užmiršo, bet jo pasakyti žodžiai dar ir šiandien neišeina iš galvos.

Kada studentas kalbėjo, prie vėliavos stovėjęs vyras ją pradėjo sukinėti, kad visi galėtų matyti, kas joje įrašyta. Ten didelės raidės aiškiai sakė: "Šalin caro valdžia! Lai gyvuoja neprigulminga Lietuva!"

Žmonės apspito aplink vežimą ir atidžiai klausėsi kalbėtojo. Kalbą girdėjo visi į atlaidus suėjusieji. Net ir kunigai, kurie jau buvo suėję į kleboniją pietų, atidarinėjo langus ir klausėsi. Nė vienas jų nedrįso išeiti ir trukdyti kalbėtojui.

Baigęs kalbą, kalbėtojas nušoko nuo vežimo, sėdo ant greta stovėjusio dviračio ir plentu nuvažiavo Marijampolės link. Niekas, aišku, nedrįso jam kelio pastoti. Jis laisviausiai nuvažiavo ten, iš kur buvo atvažiavęs.

Į atlaidus buvo atėjęs Naujasodų Lapinskų, gyvenančių visai prie Varnabūdės, piemenėlis. Jis vadinasi Pranas Staniulis, bet tada jį Praneliu arba tiesiog Lapinskų piemenėliu vadindavo. Dabar jis jau suaugęs vyras, vedęs, sveiką šeimyną augina ir gražiai gyvena, bet tada buvo paprastas piemuo. Jis jau galėjo eiti 11 metus, bet gal ir to dar neturėjo. Prie vežimo žmonės grūdosi, norėjo iš arti pamatyti kalbėtoją, bet piemenukas sugebėjo patekti visai arti ir gerai į viską įsižiūrėti. Jam labai patikęs kalbėtojas, patikusi vėliava ir patikę revoliucionieriai.

Parėjęs iš Sasnavos, Pranelis ir vėl turėjo eiti prie gyvulių. Niekam jis savo įspūdžių nepasakojo, neturėjo su kuo išsikalbėti, o karvės — kasdieninės jo draugės — jo neklausinėjo. Pranelis, beslankiodamas pamiške ir pievomis, sugalvojo išdrožti vėliavą. Jis turėjo labai gerus nagus, peilis jo klausydavo. Jis drožinėdavo įvairiausias dūdeles, pindavo pintines, išpiaustydavo lazdas. Jis išdrožė ir Sasnavoje matytą vėliavą. Vėliau išdrožė du vyrus: kalbėtoją ir vėliavą saugojusį revoliucionierių. Piemenėlis pridrožė revoliucionierius prie vėliavos, viską sukalinėjo ir padarė gerą švytuoklę. Visą vasarą mi-

nėta švytuoklė pragulėjo pašiūrėje, o žiemą ji praleido po krekla.

Pavasarį, valant namus ir kiemą, švytuoklė buvo ištraukta iš pastogės ir numesta prie malkų. Pats Lapinskas tai padarė. Moterys išdžiuvusią švytuoklę būtų sukūrenusios, jei pavasarį Pranelis jos nebūtų pastebėjęs. Pavartė jis ją, pasižiūrėjo į vėliavą. Buvo bemetąs atgal į malkų krūvą, bet jam pagailo. Piemenukui atėjo mintis prikalti tą švytuoklę ant kalvės stogo. Jis taip ir padarė. Pasiėmė porą vinių, užlipo ant kreigos ir prikalė. Švytuoklė laisvai sukinėjosi ir vėjo kryptį rodė.

Pradžioje niekas nekreipė jokio dėmesio į tą švytuoklę. Vieni atidžiau pasižiūrėdavo ir pasakydavo, kad švytuoklė gerai padaryta, bet buvo ir tokių, kurie žodžio apie ją netardavo. Tiktai gerai įsižiūrėjusieji pastebėdavo, kad vėliava buvo tokia pati, kokią revoliucionieriai buvo iškėlę per Sasnavos atlaidus. Bet iš paties Lapinsko patyrę, jog tai yra piemens darbas, nutildavo. Visą pavasarį ta švytuoklė prasisuko niekieno nepastebėta.

Bet vieną rytą, važiuojant Raišupio Južintavičiui iš kalvės, susitikęs kaimynas klusterėjo, kas girdėti. Neturėdamas nieko naujo pasakyti, jis pokšterėjo:

— Prie Lapinsko kalvės revoliucionieriai kalbas sako.

Nusijuokė vienas, pasišaipė antras, ir nieko daugiau nesakė. Abu žinojo, kad pasakytas juokas. Bet šis juokas, matyt, jiems patiko. Kaip Južintavičius, taip ir jo kaimynas, kitų žmonių užklausti "kas girdėti?", pasakodavo apie revoliucionierių kalbas. Toliau nuo Varnabūdės gyvenantieji švytuoklės nematė ir Lapinskų piemens nepažino. Kada jiems atsakydavo, kad prie kalvės revoliucionieriai kalbas sako, jie susidomėdavo, pradėdavo teirautis, klausinėti. *Sposininkas* tada paleisdavo darban savo vaizduotę, nuriesdamas nebūtų dalykų apie iškeltą vėliavą, apie kalbėtoją ir revoliucionierių. Apdumtasis netrukus reikalą išaiškindavo, bet kitam jis pripasakodavo dar daugiau naujienų apie Lapinskų kalvę ir prie jos kalbančius "cicilikus".

Vieną dieną — atsimenu, tai buvo didelis turgus — Starapolę pasiekė žinia apie kalbas prie Lapinskų kalvės. Pirmiausia kažkam apie tas kalbas pasakė turgun atvažiavęs vienas Beržabūdės ūkininkas. Kiek vėliau tą patį pakartojo ir iš Obelinės atvažiavę vyrai. Žinia pasiekė Marijampolės žandarų vachmistro ausį. Atsira-

do net keli liudytojai, kurie girdėjo pasakojimus apie kalbas prie kalvės. Vachmistras Doroninas pradėjo organizuoti ekspediciją. Vienas vykti bijojo, kad revoliucionieriai neatsišaudytų ir jo žandarų neišvaikytų. Vachmistras, matyt, pranešė kazokams ir prašė pagalbos. Jam atrodė, kad yra proga sučiupti revoliucionierius. Galės į Suvalkus pranešti, galvojo, kad ir jam pavyko pagauti maištininkus. Iki šio meto pranešinėjo tiktai apie tvarkos ardymą, o dabar, vaizdavosi, galės ir keliais nusikaltėliais pasigirti.

Šimtas gerai ginkluotų kazokų tuojau pasileido kelionėn. Kad nekiltų joks įtarimas ir niekas negalėtų įspėti kalbėtojų, kazokai per miestą nejojo. Jie patraukė per Tabūną, pasiekė kareivines ir sustojo. Ant plento neišjojo, kad turgun važiuojantieji nesusidomėtų. Žandarai turėjo prajoti pro rinką, bet jie vienu kartu nejojo. Iš miesto išjojo trim būreliais. Ties kareivinėmis prie jų prisijungė kazokai, o iš ten visi plentu riščia pasileido į Sasnavą.

Jiems būtų buvę patogiausia Varnabūdę pasiekti per Sasnavą, bet taip jie nejojo. Apie 20 raitelių jojo plentu, o visi kiti pasuko į laukus ir pasileido tiesiai į pagirį. Jojo per laukus, sutrypė atolą, iškap-

stė bulves, o vienam ūkininkui niekais pavertė porą užuoganų vėlyvų miežių. Laukuose dirbusieji ūkininkai nežinojo, kas čia darosi, kur kazokai zovada per laukus nešasi.

Visas šimtas kazokų ir apie 40 žandarų apsupo Lapinskų ūkį. Šeima buvo laukuose, prie trobų kalinėjo tiktai pats Lapinskas. Kiemas buvo tuščias, žmonių niekur nesimatė, kalvė buvo uždaryta. Kazokai tuojau atidarė kluoną, tvartus, gyvenamus namus — visur tuščia. Joks pėdsakas nerodė, kad čia kas nors anksčiau būtų buvęs.

— Kur čia revoliucionieriai kalbas sakė? — vachmistras užklausė senio Lapinsko.

— Mes nieko nežinom, — atsakė Lapinskas. — Negirdėjom, kad kas nors čia kalbas būtų sakęs.

— Šį rytą čia socialistai kalbas sakė!

— Aš rytą praleidau kalvėje, bet nieko negirdėjau...

— Kaip galėjai negirdėti, jei jos buvo sakomos prie kalvės?!

— Turėjo jau jas pašnibždomis sakyti, jei aš negirdėjau. Mano klausa, rodos, dar nebloga.

— Niekų nepasakok apie klausą, bet sakyk, ką žinai apie šiandien čia buvusius

revoliucionierius, — riktelėjo vachmistras.

Lapinskas patraukė pečiais ir nežinojo, ką jam atsakyti. Tuo tarpu aplinkui jį apstojo apie 20 raitelių. Visi ginkluoti, kiekvienas rankose laikė kančių. Buvo ir tokių, kurie ginklus laikė rankose. Tik staigiai Lapinskui atėjo šviesi mintis į galvą. Jis tarė:

— Aš žinau, ką jūs turite galvoje!

— Jei revoliucionieriai prie tavo kalvės kalbas sakė, tai turi žinoti, — pridėjo žandaras.

— Aš jums parodysiu.

— Taip ir kalbėk. Nelauk, kad mes priverstume tave kalbėti!

Lapinskas nučjo prie kalvės ir parodė ranka į švytuoklę.

— Kur? — nustebęs suriko vachmistras.

— Tai vienintėliai "revoliucionieriai", kurie prie kalvės kalbas sako, — tarė Lapinskas.

— Kaip tai?

— Jus, ponai, kas nors apgavo, — aiškino Lapinskas. — Niekas čia jokių kalbų nesako. Žmonės pasijuokė, kad tai "revoliucionieriai", bet jūs matote, kad čia nieko nėra.

Vachmistras nusikeikė, o kazokus atvedęs karininkas pradėjo juoktis. Nusišaipė

ir aplinkui buvusieji kazokai bei žandarai. Kazokų šimtininkas tuojau pasiteiravo, kas ten prie tos švytuoklės buvo. Vienas kazokas tuojau atsitojo ant balno, užlipo ant stogo ir pasiekė kalvės kreigą. Jis prisliuogė prie galo, arčiau pasižiūrėjo į švytuoklę ir pasakojo žemėje esantiems apie drožinį.

— Tuojau nukelk jį! — įsakė žandarų vachmistras.

Kazokas nuplėšė prikaltą švytuoklę ir numetė ją žemėn. Viskas subraškėjo, o švytuoklė išsiskyrė. Jei ne raudona vėliava ir ne obalsiai, tai žandarai nieko blogo nebūtų įžiūrėję. Doroninas lietuviškai suprato, ir jis žinojo, ką reiškė "Šalin caro valdžia!"

Žandarų vachmistras tuojau suriko ant Lapinsko:

— Kas tai padarė?

— Mano piemuo, — atsakė senis.

— Kur jis yra?

— Pamiškėj, karves gano.

— Tuojau parvesk jį čia!

— Parvesiu, — tarė Lapinskas ir buvo beeinąs iš kiemo, bet vėliau vachmistras pasiuntė į pamiškę du raitelius. Jis bijojo, kad Lapinskas, bekviesdamas piemenį,

jam ko nors nepasakytų, nenurodytų, kaip atsakinėti.

—Tai tikras piemenų darbas, — tarė kazokų šimtininkas. Tiktai jis turėjo galvoje ne Lapinskų Pranelį, o žandarų vadovybę. Žandarai neišaiškino kas atsitiko, tuo tarpu reikalavo kazokų revoliucionieriams gaudyti. Žandarų vadovybė buvo tikrai piemeniška, ji patikėjo *baikininkams*. Metasi gaudyti revoliucionierių ten, kur jų visai nėra.

Netrukus raiti žandarai atsivedė prie kalvės nusigandusį Pranelį. Vos tiktai jis priartėjo, vachmistras, laikydamas suskaldytą jo švytuoklę, užklausė:

— Ar tu padarei šią vėliavą?

— Aš, — atsakė piemenėlis.

— Kas tau liepė tai daryti?

— Niekas man neliepė.

— Kas tau papasakojo tokį dalyką?

— Aš pats mačiau.

— Kur?

— Sasnavoje, prie šventoriaus.

— Kada?

— Praeitą metą, per atlaidus.

— Kas kalbėjo?

— Jaunas vyras pasakė ilgą kalbą, iššovė tris kartus į viršų ir nuvažiavo.

— Ar tu nežinai, kad tokių kalbų klau-

syti ir tokias vėliavas kelti yra uždrausta?

— Niekas tam kalbėtojui neuždraudė kalbėti...

— Je, bet kodėl tu šią švytuoklę išdrožei?

— Iš nuobodumo... Diena ilga, prie karvių nėra kas veikti.

— Kodėl ko kito nedrožinėjai?

— Dūdelės nusibodo, vasarą luobelės prikepę. Ta vėliava man patiko, tai ir drožinėjau...

— Patiko, a? Už tokį darbą gaspadorius tau kailį turėtų išvanoti, ot tada tai tau toki dalykai nebūtų patikę, — atrėžė vachmistras.

— Ostavte pastucha (Palikite ramybėje piemenį), — tarė kazokų šimtininkas, matydamas, kad vachmistras kimba prie piemens.

Žandarų vachmistras prie kalvės gana ilgai ginčijosi su kazokų šimtininku dėl viso reikalo. Vachmistras Doroninas norėjo neštis švytuoklę į Marijampolę. Jis norėjo viską prikergti prie nebaigtos Sasnavos bylos. Tai būtų buvęs įrodymas, kaip atrodę kalbėtojai ir kokią vėliavą jie buvo iškėlę. Valdžia pamatytų, ką kaimiečiai daro. Pagaliau, jis galėtų kuo nors pa-

jam ko nors nepasakytų, nenurodytų, kaip atsakinėti.

— Tai tikras piemenų darbas, — tarė kazokų šimtininkas. Tiktai jis turėjo galvoje ne Lapinskų Pranelį, o žandarų vadovybę. Žandarai neišaiškino kas atsitiko, tuo tarpu reikalavo kazokų revoliucionieriams gaudyti. Žandarų vadovybė buvo tikrai piemeniška, ji patikėjo *baikininkams*. Metasi gaudyti revoliucionierių ten, kur jų visai nėra.

Netrukus raiti žandarai atsivedė prie kalvės nusigandusį Pranelį. Vos tiktai jis priartėjo, vachmistras, laikydamas suskaldytą jo švytuoklę, užklausė:

— Ar tu padarei šią vėliavą?

— Aš, — atsakė piemenėlis.

— Kas tau liepė tai daryti?

— Niekas man neliepė.

— Kas tau papasakojo tokį dalyką?

— Aš pats mačiau.

— Kur?

— Sasnavoje, prie šventoriaus.

— Kada?

— Praeitą metą, per atlaidus.

— Kas kalbėjo?

— Jaunas vyras pasakė ilgą kalbą, iššovė tris kartus į viršų ir nuvažiavo.

— Ar tu nežinai, kad tokių kalbų klau-

syti ir tokias vėliavas kelti yra uždrausta?

— Niekas tam kalbėtojui neuždraudė kalbėti...

— Je, bet kodėl tu šią švytuoklę išdrožei?

— Iš nuobodumo... Diena ilga, prie karvių nėra kas veikti.

— Kodėl ko kito nedrožinėjai?

— Dūdelės nusibodo, vasarą luobelės prikepę. Ta vėliava man patiko, tai ir drožinėjau...

— Patiko, a? Už tokį darbą gaspadorius tau kailį turėtų išvanoti, ot tada tai tau toki dalykai nebūtų patikę, — atrėžė vachmistras.

— Ostavte pastucha (Palikite ramybėje piemenį), — tarė kazokų šimtininkas, matydamas, kad vachmistras kimba prie piemens.

Žandarų vachmistras prie kalvės gana ilgai ginčijosi su kazokų šimtininku dėl viso reikalo. Vachmistras Doroninas norėjo neštis švytuoklę į Marijampolę. Jis norėjo viską prikergti prie nebaigtos Sasnavos bylos. Tai būtų buvęs įrodymas, kaip atrodę kalbėtojai ir kokią vėliavą jie buvo iškėlę. Valdžia pamatytų, ką kaimiečiai daro. Pagaliau, jis galėtų kuo nors pa-

teisinti žygį į Varnabūdę. Ką jis dabar sakysiąs?

— Meskite visa tai, — tarė jam kazokų šimtininkas. — Juk aiškiai matyt, jog tai yra piemens darbas. Tamsta čia buvai apgautas, daugiau nieko. Jei veši šiuos niekus į Marijampolę ir bandysi juos siuntinėti savo viršininkams ar teismui, tai parodysi, kad rimtų dalykų neatskiri nuo piemens darbo. Piemenų niekas nebaudžia, t. y., piemenis baudžia skerdžius, ne valdžia. Ar tamsta to nežinai?

Vachmistras Doroninas nieko šimtininkui neatsakė. Jis tiktai pasižiūrėjo į piemenį, iškėlė rankoje laikytą švytuoklę ir trenkė žemėn. Pranelio drožta švytuoklė, vėliava ir revoliucionieriai sutreškėjo ir sulūžo. Vachmistras iškėlė ranką su bizūnu — tai buvo ženklas išjoti — ir, nieko niekam netaręs, Lapinskui nė sudie nepasakęs — išjojo į Sasnavą. Pirma išsirikiavo kazokai, o vėliau sekė žandarai. Žmonės jau pradėjo iš turgaus važiuoti, o žandarai su kazokais, "išgaudę kalbėjusius revoliucionierius", tuo pačiu plentu grįžo namo.

PIEMENĖLIO VAIZDUOTĖ

Pranelis buvo keistas vaikėzas. Vasaras jis praleisdavo su galvijais, o žiemomis

jau mokėsi. Jis turėjo labai gabius pirštus. Iš bet kokio medžio gabalo galėdavo gražiausią dalyką išdrožti. Jis turėjo išdrožęs kiekvieną savo kaimenės karvę, išsipiaustęs įvairiausių arklių. Lazdų, dūdelių, pintinių ir trimitų būdavo pilni visi užkampiai. Niekas nekreipdavo į juos jokio dėmesio. Mažai kas tekreipė dėmesio ir į jo švytuoklę. Tiktai žandarams ir kazokams išjojus, Lapinskas nusišluostė prakaitą nuo kaktos ir užklausė:

— Kuriam galui tu užkėlei tą švytuoklę ant kalvės?

— Kad vėją rodytų! — atsakė piemuo.

— Bet kam prikabinai vėliavą su tais žodžiais?

— Kad vėjas juos neštų.

— Kur?

— Visur, po visą kraštą, po kaimus ir miestelius...

Lapinskas smarkiai apibarė vaiką, liepė panašių *šposų* nekrėsti.

Pranelis nieko neatsakė. Jam patiko, kad net žandarai atjojo jo švytuoklės pasižiūrėti. O revoliucionieriai jam seniai buvo galvoje. Jis, pasirodo, buvo perskaitęs kelias Tilžėje ir Vilniuje išleistas lietuviškas knygutes. Dalimi mokykloje, dalimi pats per save jis buvo pramokęs ge-

rai skaityti. Į kalvę užvažiuodavo gana daug žmonių. Vienas kitas atveždavo užsienyje spausdintų knygučių. Žiūrėdavo į jas pats Lapinskas, bet pasičiupdavo ir Pranelis. Neturėdamas ką veikti laukuose, skaitinėdavo jas. Iš tų knygučių buvo išmokęs keletą sakinių, kuriuos, progai pasitaikius, pakartodavo. Ar jis tuos sakinius suprato, negalėčiau pasakyti. Lapinskų šeima manydavo, kad jis nežino, ką pasakoja, bet buvo ir tokių, kurie sakydavo, kad Pranelis knygutes geriau supranta negu suaugusieji. Vėliau iš jo, kaip sakiau, išaugo labai rimtas vyras.

Kazokų ir žandarų pasirodymas Varnabūdėje sukėlė daug ir įvairių kalbų. Pradžioje manyta, kad kalvis Lapinskas pateko didelėn nelaimėn. Žmonės matė raitelius, apstojusius jo namus, bet nežinojo, ko jie ten nori. Kaimynai bijojo artėti prie jo ūkės, o artimųjų patys žandarai neleido.

Tiktai vėliau, kai paaiškėjo, kuriam tikslui kazokai buvo atjoję ir ko jie klausinėjo, kaimynams buvo gardžiausio juoko. Pats Lapinskas kelis kartus turėjo viską papasakoti kaimynams. Tolimesnių kaimų ūkininkai tyčia užsukdavo į kalvę, kad išgirstų iš paties Lapinsko žandarų vach-

mistro klausinėjimą ir kazokų karininko nuomonę.

VYRUKAI NETEKO KANTRYBĖS

Kazokų ir žandarų pasirodymas turėjo įtakos ir į miške besibastančius keturis vyrus. Kaip tik tą dieną jie buvo netoli Varnabūdės. Jiems atrodė, kad revizorius turi būti minėtame miško pakraštyje. Bet vietoje revizoriaus, jie pamatė keturių kazokų būrį.

Vyrukams, kazokų nepastebėtiems, pavyko pasprukti miško gilumon. Jie buvo pasiruošę pulti revizorių, bet nesirengė pulti kareivių. Jie nežinojo, kas čia darėsi. Buvo neaišku, ką tie kazokai darė pamiškėje? Vieni pasiliko miško tankynėje, o kiti du išėjo į pakraštį, kad galėtų išaiškinti, kas atsitiko. Ginklus jie paliko miške.

Išėję į patį miško pakraštį, jie pastebėjo, kad apylinkėje yra ir daugiau kazokų. Vieną būrelį matė prie Sasnavos kelio, einančio į mišką. Kiti keturi raiteliai stovėjo ties Stepanos ūkiu.

Jie nežinojo, kas darėsi, bet matė, kad kas nors ne tvarkoje. Jiems atrodė, kad kazokai atjojo jų gaudyti. Kilo mintis, kad kas nors galėjo pakišti liežuvį. Pirmon

eilėn jie įtarė eigulį Gerulį. Be Pocevičiaus, apie revizoriaus ieškojimą žinojo tiktai Gerulis. Pocevičiu visi pilniausiai pasitikėjo. Gerulis kelis kartus buvo prižadėjęs juos tiksliai informuoti, bet nieko nepranešė, kiekvieną kartą vis neaiškiai ir neįtikinančiai atsikalbinėjo.

Vieni siūlė mesti visą reikalą. Kiti sakė, kad reikia palaukti ir tiksliai išaiškinti. Kilo klausimas, kas daryti, jei kazokai puls. Kiekvienas buvo pasiryžęs gintis, nepasiduoti, bet — kas toliau? Svarbiausias klausimas — kas kazokus atsiuntė? Visi keturi buvo įsitikinę, kad kazokai su žandarais atjojo pamiškėn jų ieškoti. Jiems atrodė, kad policija žino apie jų planą. Prie to dar prisidėjo nuovargis, nemiga, alkis.

Žodžiu, grupė jau anksčiau buvo išvargusi. Kazokų pasirodymas visiškai numušė jų nuotaiką. Tą pačią dieną jie nutarė eiti namo. Taip ir padarė.

Kitą dieną jie išaiškino, kuriam tikslui kazokai buvo atjoję, bet į mišką eiti nenorėjo. Jų nuotaika jau buvo sugadyta, pasitikėjimas palaužtas. Svarbiausia, jie nematė būdo revizoriui pagauti. Ieškoti, kaip akla višta grūdo ieško, jie nenorėjo.

Tiksliai pasakyti, kur bus revizorius, niekas negalėjo.

Pocevičius dar bandė juos suvesti ir vėl miškan pasiųsti, bet jam nevyko. Miške jie praleido pusantros savaitės ir nieko nepadarė. Vėl eiti, neturint nieko tikslesnio, nenorėjo. Be to, jie ir tarp savęs susipyko.

REVIZORIUS EINA Į MARGELIUS

Tuo tarpu diena po dienos bėgo. Žinote, laiko virvute nepariši. Jis nesustoja. Nesustojo ir Andrejevo mėlynas paišelis. Kasdien jis vis naujas baudas skyrė. Kiek naujų kelmų jis miške suranda, tiek naujų kortelių išrašo. Dalį jų persiunčia ir liepia išdalyti, o kitas tikisi vėliau išsiuntinėti.

Gyventojai nežinojo, kas daryti. Vienas kitas jau nubėgo ir savo dešimtrublę sumokėjo, bet didelė jų dauguma — galima sakyti, beveik visi — nemokėjo. Niekad panašaus dalyko nebuvo. Niekad nereikėjo mokėti už nepadarytus nusikaltimus. Vieni kalbėjo apie reikalą užvesti bylą teisme, kiti manė, kad reikia apskųsti revizorių Andrejevą, o treti eji — šiaip sau lūkuriavo, laukė stebuklo. Labiausiai, žinoma, nerimavo Pocevičius. Jis

ir vienur bėginėjo, ir kitur važiavo; su vienais kalbėjosi, su kitais tarėsi, bet skambučio katinui parišti nepajėgė. Su vyrukais jis kelis kartus buvo suėjęs, bet nieko iš jų nepešė.

Vieną rytą, saulei jau pusėtinai pakilus, iš Ąžuolinės išbėgo eigulis Gerulis. Paskubomis, per mano kiemą, takeliu, jis pasileido tiesiai į Varnabūdę. Abu mano vaikai už sodo pjovė šieną, tai buvo antras atolas. Eigulis, rodos, nesustojo, bet Petrui jis suspėjo tarti šiuos žodžius:

— Šiandien ryte eisime į Margelius... Už pusvalandžio būsime ten...

Andrius toliau pradalgį varė. Jis nieko negirdėjo, bet Petras tuojau suprato šių žodžių reikšmę. Jis metė dalgį ant sumuštos žolės, sėdo ant arklio ir nujojo į Raišupį. Niekas jo nematė, kai jojo pro sodą, papieviu, o vėliau upeliuko vaga. Už kokios penkiolikos minučių, o gal dar greičiau, jis jau parsinešė vieną savo draugą. O dar už penkių minučių jiedu, persirengę, jau buvo miške.

Aš pats sukinėjausi prie tvarto, kažką tašiau skiedryne ir visai nemačiau kada jis į Raišupį sulakstė. Netenka stebėtis, kad ir kiti jų nematė. Juodu pastebėjau tiktai tada, kai jau pro Andrių, ties mie-

žiais, slėneliu per rugių lauką į girią žingsniavo.

Beveik tuo pačiu metu iš *obješčiko* kiemo išėjo revizorius Andrejevas, eiguliai Gerulis su Juška, ir dar du vyrai. Tai buvo Pajesio ir Palių eiguliai.

Aš jau nujaučiau, kad čia kas nors atsitiks. Man pasidarė šilta, bet akis sumerkiau, išmuštą prakaitą nušluosčiau ir toliau tašinėjau.

ŠŪVIAI SUARDĖ DIENOS RAMYBĘ

Buvo nepaprastai ramus vasaros rytas. Nebuvo jokio vėjelio. Medžiai stovėjo kaip paveiksle, tarytum negyvi. Jei ne žali lapai ir pro juos žiburiuoją obuoliai, gyvybės juose neįžiūrėtum. Tiktai prie vartų stovėjusio beržo nukarusios pynės šiek tiek lingavo, o šiaip — visur ramu.

Saulė jau buvo gerokai pakilusi nuo miško viršūnių. Jau ji baigė vyti mūsų pakraštyje esančius medžių šešėlius, o kai šie šešėliai dingsta, su jais ir rasa prapuola. Aiškiai matėsi, kad bus karšta vasaros diena. Jau ir tada buvo šilta. Saulės spinduliai glostė, bet dar ne kirto.

Daugumas vyrų buvo laukuose. Buvo pati šienapiūtė. O moterys ruošėsi apie namus. Maniškės pečius taip pat jau kū-

renosi, nors dūmų ir nesimatė. Žinote, šiltą vasaros dieną dūmai išeina iš kamino ir prapuola, ne taip, kaip rudenį ar žiemą.

Pasakiau, kad buvo ramus rytas, bet iš tikrųjų jis toks ramus nebuvo. Kada prisiklausydavai, tai tų paukščių čirškimas ir giedojimas visą laiką skambėjo. Špokai rėkė čia pat sode, jiems į koją mušė ir čirškėjo žvirbliai. Aukštyn iškilęs veversys savo giesmę norėjo atgiedoti, baloje braidanti pempė spygavo, o iš girios kartais pasigirsdavo kranklio balsas. Ant kluono stogo tupįs gandras taip pat kartais užklegėdavo. Be to, musės ir muselės, įvairūs vabalai ir peteliškės tik zyzė ir ūžė.

Įsiklausius, visas pagirys ūžė tarytum avilys. Bet prie šito užesio mes pripratę, kasdien jis ūžia, jo tarytum ir negirdime. Giria kasdien taip pat ūžia, bet girios balsą mes pažįstame. Jis yra jau tiek metų ūžęs, kad mūsų ausyse turi net kelius praūžęs. Lygiai kaip ir paukščių bei vabzdžių čirškesys. Pro vieną ausį jis ateina, pro kitą išeina. Bet jei kas nors tą girios ūžėsį sutrukdo kad ir mažu balseliu, mes jį tuojau užgirstame.

Pro vieną rėtinės šoną pasižiūrėjau į

laukus — Andrius varo pradalgį po pradalgio. Vieną išvarys, pasipustys dalgį ir vėl kerta. Pro kitą šoną ir pro tvorą akį mečiau į totoriaus kiemą — jis taip pat tašinėjo kažką prie pasvirnės. Jo žmona prie gonkų šiūravo kažkokį indą.

Aš neva tašinėjau, bet iš tikrųjų visą laiką ausis įtempęs klausiau girios balso. Ilgai laukti neteko. Jis pasigirdo daug greičiau, negu aš tikėjausi. Staigiai tik bumtelėjo, tarytum kas akmenį būtų įmetęs į sausos statinės dugną.

— Bū-ū-ūm! —taip ir nuėjo visa pamiškė. Nespėjo garsas nus pasiekti, jį pasigavo medžių viršūnės ir pašlaitės. Miškas, mėtydamas jį nuo vienos biržės prie kitos, ritino tolyn, kas kartą atsiliepdamas vis kitonišku, toliau skrendančiu ir žemesniu balsu.

Už kokios minutės ar dviejų — sutrenkė antrą kartą. Šį kartą man atrodė, kad balsas buvo dar stipresnis. Aišku, tai buvo dvivamzdis. Josios garsas man atrodė pažįstamas. Netrukus prapliupo revolverių šūviai, pasigirdo riksmai, šūkavimai. Girdėjosi vyrų balsai, bet buvo sunku suprasti, ko jie norėjo. Pradžioje pamaniau, kad kas pagalbos šauktųsi, bet vėliau, ge-

rai įsiklausęs, supratau, jog tai buvo grasinantieji balsai.

Man rūpėjo patirti, ką obješčikas darys. Žengiau porą žingsnių prie rėtinės krašto ir vėl žiūriu pro tvorą. Užgirdęs šūvius, jis, matyt, metė kirvį prie pasvirnės ir norėjo eiti pažiūrėti. Bet staigiai stabtelėjo, ranka pabraukė ūsus į vieną pusę, į kitą, ir vėl grįžo prie daromų ėdžių. Grįžęs, ir vėl stabtelėjo, pasiklausė revolverių šūvių, pasiklausė šūkavimų, o kai šie aprimo, tai jis ir toliau tašinėjo.

Gudrus, pamaniau, senas vilkas. Žino, kad nereikia nosies kišti ten, kur kulkos lekia. Jis tuojau suprato, kad Marijampolė — ne Stakliškės. Ten ūkininkai ant krūtinės pakabintos eigulio *blekės* bijo, o čia ir nuo revolverio nebėga. O gal jis prisiminė vyrukų patarimą: ką matei, nematyk; ką girdėjai, negirdėk.

Nejudėjau ir aš nuo skiedryno, nors man ir labai rūpėjo patirti, kas miške rėkavo ir kurion pusėn kulkos lėkė.

KAS MIŠKE ATSITIKO?

Netrukus patyriau, kas miške atsitiko. Liudytojų buvo daug, kai kurie jų labai noriai viską pasakojo. Pirmiausia kelis žodžius man tarė *obješčikas* Kalevičius. Ga-

na vykusiai viską papasakojo eiguliai Gerulis su Juška. Trumpai apie reikalą girdėjau ir iš Pajesio eigulių, o nelabai seniai, tik prieš Antrąjį Pasaulio Karą, viską man smulkiai išpasakojo Raišupio vyrukas, arkliu į Žemuogynę paskubomis atjojęs. Nė vieno žodžio negirdėjau iš to, kuris gaiduką spaudė. Dabar nė nesitikiu ką nors iš jo išgirsti. Man savigarba neleido jo klausinėti, o jis laikėsi išmintingų ir patyrusių žmonių taisyklės: rimto dalyko neplepėk, kam nereikia. Iš vienos pusės, man knietėjo patirti, bet iš antros, buvau patenkintas, kad Petras ne boba, liežuvį moka už dantų laikyti.

Liudytojų buvo daug, visi matė tą patį įvykį, bet beveik kiekvienam kitaip atrodė. Gerulis su Juška tvirtino, kad "du gražiai apsirengę vyrai iš *strielbų* šaudė, o kiti — jų galėjo būti apie aštuonetas — pylė iš revolverių ir vijosi revizorių bei eigulius". Eigulis Juška sako, kad "baikų su jais krėsti negali". Jis girias, kad norėjęs stabtelėti ir bent į vieną ar du gerai įsižiūrėti, kad galėtų pažinti, bet tuojau į jį buvęs paleistas šūvis. Viena kulka nudrėskusi kairės rankos kumštį ir palietusi mažą pirštuką, o kita sulindusi į šlaunį. Be to, jo bato aulas buvęs prakirstas dvie-

jose vietose, ir šratus jis vėliau aute radęs.

Palių eiguliai tvirtina, kad vyrų skaičius buvęs žymiai didesnis. Minėti vyrai vijęsi ne tiktai revizorių, bet ir juos pačius. Jie tvirtina, kad kulkos pro jų ausis zvimbusios. Nieko jie padaryti negalėję, nes buvo užklupti netikėtai ir neturėję laiko ginklų paimti į rankas. Jie džiaugiasi laimingai paspukę nuo revoliucionierių.

Dar kitaip viskas atrodė revizoriui Andrejevui. Jam taip pat pasirodė, kad prie tako į Margelius buvę šeši ar aštuoni ginkluoti vyrai, bet jis mano, kad ir eiguliai jiems padėję. Jis nieku nepasitikėjo, net ir artimiausiais savo bendradarbiais.

Žodžiu, kiekvienas kitaip viską matė. Man atrodo, kad visas įvykis buvo daug paprastesnis. Baimės apimtų žmonių akys yra didelės, jos mato žymiai daugiau, negu iš tikrųjų yra.

KAIP REVIZORIŲ PAVAIŠINO

Abu vyrukai, kiek patyriau, neturėjo laiko pasirinkti tinkamos vietos. Vos jie pasiekė į Margelius einantį taką, užgirdo mišku einančių eigulių kalbas. O kada įžiūrėjo pačius eigulius, teko kristi po pirmais ties taku esančiais jaunų eglaičių

krūmokšniais. Jie sukrito kaip tik toje vietoje, kur iš Ąžuolinės einąs takelis suka tiesiai į biržės pakraštyje išmintą didesnį taką. Sukrito visai nepasitarę. Jiems reikėjo kristi žemėn, kad nepastebėtų.

Jiedu turėjo *dubeltauką* ir du revolverius. Nukritę žemėn, abu pasiruošė savo ginklus.

Tuojau ties jais atsirado miško sargai. Pirmiausia žingsniavo eiguliai Gerulis ir Juška. Vėliau ėjo revizorius Andrejevas. Gerulis nešė ciekį, o Juška turėjo medžioklinį šautuvą. Kokių dešimties ar dvylikos žingsnių atstumoje, atsilikę nuo revizoriaus, ėjo kiti du eiguliai.

Revizorius kairėje rankoje nešėsi knygą, o dešiniosios nykštį buvo užkišęs už diržo. Ranka buvo visai prie revolverio, bet pirštuose jis laikė lapuotą alksnio ar ievos šakutę. Kada jis pradėjo suktis į Margelių taką, į jį buvo paleistas pirmas šūvis. Šūvis buvo taikytas ne į galvą ir ne į krūtinę, bet į ranką, kurioje buvo surašytos baudos.

Andrejevas tuojau metėsi į šoną nuo takelio, kiek susvirduliavo ir pradėjo tūptis, tarytum nepajėgtų ant kojų laikytis. Prieš jį ėjusieji du eiguliai suspigo ir pasileido bėgti pirmyn, kad įlįstų į tankesnių mede-

lių kuokštą, o atsilikėliai pradėjo bėgti atgal.

Po pirmo šūvio ir eigulių suspigimo, buvo mažutis tylos laikotarpis. Andrejevas, matyt, manydamas, kad pavojus praėjęs, staigiai pakilo ir pasileido bėgti tolyn. Nespėjo jis poros žingsnių žengti, pasigirdo antras šūvis. Atrodė, kad šūvis pataikė tiesiai į knygą, nes ji pakilo į viršų, atsidarė ir išsiskėtė. Andrejevas gavo ir antrą smūgį, bet šį kartą jau netūpė. Jis pasilenkė ir leidosi bėgti lauko linkui.

Tuojau pasigirdo revolverio šūvis. Jį pasekė ir antras, ir trečias. Kulkos pradėjo zvimbti pro medžių šakas, aidas nešioti garsus po visą mišką. Kada eiguliai išlakstė, abu vyrukai pradėjo šūkauti. Petras rėkė rusiškai, o raišupietis — lietuviškai. Petras šaukė: "Deržite sukina syna!" "Deržite svolocha!", o raišupietis rėkė: "Pilk rupūžėms!"

Jiedu paleis po šūvį iš revolverių ir, pasimainydami, rėkia. Kad nepažintų, tai pakeisdavo balsus. Suriks porą žodžių, o vėliau šaukia ne savais balsais. Netrukus iššauna dar vieną kulką ir vėl šaukia.

Eiguliai turėjo ginklų. Jei pas juos būtų buvęs bent aguonos grūdas noro gintis, jie labai lengvai būtų galėję apsupti vyrukus.

Nesakau, kad būtų galėję juos suimti, bet bent sužeisti tikrai būtų galėję. Jie būtų galėję neišleisti jų iš akių ir patirti, kas jie toki yra. Bet eiguliams revizorius tiek rūpėjo, kiek pernykštis sniegas. Juo greičiau saulė jį ištarpins ir dings, tuo geriau. Kiekvieną eigulį jis buvo iškoliojęs ir apibaręs. Kiekvienas buvo tikras, kad prieš jį bus parašytas skundas.

Be to, gintis — reiškia, rizikuoti. Juk kiekvienam savi marškiniai yra šiltesni. Ginti — ką? Kiekvienas jų žinojo, ką revizorius darė. Nė vienas nepateisino jo būdo baudoms skirti. Todėl ir netenka stebėtis, kad jie "pamatė tokį didelį būrį revoliucionierių" ir taip greitai išlakstė.

EIGULIAI PARVEDĖ REVIZORIŲ

„Apie įvykius miške aš patyriau tiktai vėliau. Bet tą rytą aš nieko nežinojau. Skiedryne tašiau kuolą nieko dėtas ir laukiau įvykių eigos.

Nežinau, kokiu būdu, kaip ir iš kur prie Andriaus atsirado ir Petras. Jis jau turėjo dalgį rankose ir varė pradalgį tuojau po savo brolio. Mečiau žvilgsnį į sodą. Pro jo galą risčia nulėkė raišupietis. Kada jis pieva visai pro mane praėjo — nepastebėjau.

Vėliau išaiškinau, kad abu vyrukai paleido šūvius, paėmė revizoriaus išmestą knygą, pabėgo iš miško, paslėpė šautuvus ir revolverius, paslėpė knygą, persirengė ir stojo darban.

Aš nesijudinau iš vietos, skiedryne ir toliau tašinėjau. Nejudėjo ir *obješčikas*.

Tiktai kada Petras per visą pievą išvarė du pradalgius ir pradėjo trečiąjį, pamiškėje, ties Ąžuolyne, pasirodė du eiguliai. Bebėgdami nuo kulkų ir revoliucionierių, jie buvo perbėgę pas *obješčiką* vedantį takelį, išėjo iš miško žymiai toliau į pietus.

Eiguliai jau buvo beveik priartėję prie *obješčiko* pasodos, kai iš miško išėjo revizorius. Andrejevas dar didesnį ratą, matyt, buvo padaręs, nes išėjo žymiai toliau negu eiguliai. Vyras ėjo be kepurės, tiesiai per laukus. *Rubašką* ir marškinius jis buvo atsisagstęs. Kairioji ranka buvo padėta į praseglus marškinius. Kaip ranka, taip ir marškiniai buvo kruvini. Dešine ranka revizorius prilaikydavo kairiąją alkūnę.

Išėjęs iš miško, revizorius pamosikavo dešiniąja. Eiguliai suprato, kad jis šaukėsi pagalbos. Jiedu pasileido per laukus, kad pasitiktų žado neturintį ruselį. Nespėjo jie priartėti, tuojau pastebėjo, kad drą-

suolis jau paliktas miške, kartu su gražiai aplankstyta kepure. Prieš akis jie matė pabalusį, išsigandusį, nuolat besidairantį jauną vyruką. Revizorius pasiskundė šonu ir nugara, ten jam, girdi, pataikytos kelios kulkos. Nuo alkūnės varvėjo kraujas, riešelis buvo krauju apkepęs. Vos revizorius žengė kelis žingsnius, eiguliai tuojau suprato, kad vienas batas buvo pilnas kraujo, jis žliuksėjo. Revizorius paprašė, kad eiguliai padėtų jam pasiekti *obješčiko* namus. Vesti eiguliai jo negalėjo, nes kiekviena paliesta vieta jam skaudėjo, bet rusas norėjo, kad eiguliai nuo jo nepasitrauktų. Jis vis dar bijojo, kad iš miško neišlėktų revoliucionieriai ir nepribaigtų. Dešinėje rankoje jis visą laiką laikė revolverį.

Vargais negalais revizorius, dviejų eigulių lydimas ir padedamas, pasiekė *obješčiko* pasodą. Totorius, viską metęs prie pasvirnės, tuojau nuskubėjo prie vartų. Jis atrodė nustebęs netikėtu eigulių ir revizoriaus grįžimu. Jį dar labiau nustebino revizoriaus išvaizda, kruvina jo ranka.

Prie durų pasimaišiusiai žmonai jis tuojau liepė išnešti plačią pintinę kėdę, kad revizorius galėtų atsisėsti. Bet revizorius pareikalavo tuojau vesti jį į vidų. Jis visą

laiką dairėsi, lauke nerimavo. Jam atrodė, kad vyrai gali išeiti iš miško ir dar kartą jį užpulti. Viduje jis jautėsi kiek saugiau.

Eiguliai, *obješčiko* padedami, įvedė Andrejevą į vidų. Jam jau buvo sunku užkelti kairiąją koją ant slenksčio. Jis bandė pirma kelti dešiniąją, bet ant kairiosios jau nepajėgė lygsvaros išlaikyti. Teko revizorių prilaikyti ir padėti. Totorius, laikydamas Andrejevą už dešinės rankos, per slenkstį eidamas tarė lauke spoksojančiai žmonai:

— Vandens! Tuojau pašildyk puodą vandens!

Vanduo buvo reikalingas žaizdoms nuplauti.

TOTORIUS PRAŠO PAGALBOS

Už poros minučių totorius ir vėl iščjo laukan. Šį kartą jis traukė tiesiai į mano ūkę. Jis nėjo prie kiemo gale esančio takelio ir vartelių, bet pričjo prie tvoros, ranka man mostelčjo ir sako:

— Geguži, duok arklius, revizorių reikia vežti pas gydytoją.

— Kas atsitiko? — užklausiau.

— Sunkiai sužeistas. Visas kulkų sukapotas. Miške ginkluoti vyrai juos užpuolė.

— Ar pora reikalinga? — klusterėjau.

— Kinkyk porą ir duok vežimą. Būk toks geras, pagelbėk.

— Tuojau liepsiu vaikams pakinkyti, — tariau ir nuėjau į sodo pakraštį.

Šūkterėjau Petrą, liepiau pakinkyti porą arklių, įmesti brikelin šiaudų, pataisyti sėdynę ir užvažiuoti į *obješčiko* kiemą, o pats tuojau perlipau per išpiautą tvorelės vietą ir užėjau pasižiūrėti, kas atsitiko.

Nespėjau aš susibelsti ant gonkų ir peržengti slenkstį, pastebėjau, kad seklyčios viduje kilo sumišimas. *Obješčikas* Kalevičius, jo žmona ir eiguliai pradėjo drausti revizorių, liepdami jam aprimti ir nedaryti kvailystės. Pasirodo, kad jis, užgirdęs mano žingsnius, pamanė, kad vyrai jau atėjo iš miško ir eina tiesiai į vidų. *Obješčiko* žmona Andrejevui valė žaizdas, mirkė sukrekėjusį kraują. Jis staigiai stūmė viską į šalį, griebėsi revolverio ir buvo bešaunąs tiesiai į duris. Jei Kalevičius laiku būtų nepastebėjęs ir neatsistojęs tarp ruso ir manęs, revizorius būtų šovęs į mane.

— Tai Gegužis, mūsų kaimynas ir draugas, — tarė *obješčikas*. — Jis duoda savo arklius pas gydytoją važiuoti. Jis atvyko mums pagelbėti...

— Mūsų naman niekas nedrįs įžengti, — įsimaišė totoriaus žmona. — Čia gali būti ramus.

— Šitoje apylinkėje revoliucionierių nėra, — toliau aiškino totorius. — Visus kaimynus aš pažįstu. Jie geri žmonės. Jiems rūpi tiktai ūkis. Jie yra ramūs gyventojai...

Revizorius aprimo, nors ginklo iš rankų nepaleido.

Viduje vaizdas buvo nepavydėtinas. Totorius su dviem eiguliais jau buvo numovę revizoriui batus ir kelnes. Jaunas ruskelis, persikreipęs, sėdėjo ant žemos kedės. Visa jo sėdynė buvo nuoga. Greta, pritūpusi, buvo *obješčiko* žmona. Didelį bliūdą ji buvo pastačiusi po kėde. Rankoje turėjo baltą skudurėlį, kurį vilgė drungnan vandenin ir valė prikepusį kraują. Senė buvo labai atsargi, didesnių žaizdų nelietė. Bet vos ji paliesdavo skaudesnę vietą, tai revizorius taip ir pašokdavo į viršų. Kiekvienas pasijudinimas jam sukeldavo naujų skausmų.

Druskos tau mažai užpylė, pamaniau, kai pamačiau revizorių, besišvaistantį revolveriu. Bet pasižiūrėjęs į jo šlaunį, nusagstytą prinokusiom šermukšnėm, į sukraipytą ir pageltusį jo veidą, pamatęs

kraujo klaną asloje ir tuojau paraudonavusį bliūdą vandens, įsitikinau, kad šios porcijos jam užteko. Širdies gilumoje man norėjosi jo paklausti, ar jis vis dar norėtų susitikti su revoliucionieriais. Savo laiku jis *obješčikui* pasakojo, kad jam norėtųsi su jais susitikti. Susitikęs, didelės drąsos jis neparodė. Miške nė vieno šūvio neiššovė, kepurę pametė, knygą paleido ir pabėgo. Ant suolo gulėjusios kelnės buvo prastu liudininku apie tvarkos įvesti atvažiavusio žmogaus drąsą. Reikia neužmiršti, kad jis susitiko ne su patyrusiais revoliucionieriais, kurie jau keliuose susirėmimuose buvo dalyvavę, bet su paprastų Suvalkijos ūkininkų vaikais!

Labiausiai, matyt, buvo nukentėjusi jo ranka. Per riešelį jis jos pajudinti negalėjo. Kraujas veržėsi iš kelių vietų, ji jau tinti pradėjo.

REVIZORIŲ TEKO IŠNEŠTI

Tuojau *obješčiko* kieman užvažiavo Petras. Kieme jis apsisuko, privažiavo tiesiai ties gonkomis ir sustojo. Petras buvo basas, baltom kelnėm, baltais marškiniais. Jis buvo užsimovęs didelę šiaudinę skrybėlę su nulinkusiais bryliais.

— Vežimas jau čia, galima važiuoti, — tariau.

Revizorius bandė atsistoti, bet nepajėgė. Viena jo koja visai *sušlyvėjo*. Jis negalėjo judintis. Kai judino vieną kūno dalį, visur skaudėjo. Eiguliai su *obješčiku* bandė užmauti jam kelnes, bet nepajėgė.

Pamačiau, kad be mano pagalbos neapsieis. Liepiau Petrui parišti arklius ir įžengti į vidų. Mudu su Petru sukryžiavom rankas, gerai jas suspaudėm ir paėmėm revizorių iš apačios. Jis sustenėjo, suvaitojo, bet vėliau aptilo. Kada mudu jį iškėlėm, *obješčikas* atidarė priemenės duris ir padėjo mums peržengti per slenkstį. Eiguliai prilaikė, benešant jį iš namų ir besileidžiant gonkomis.

Vežiman būtų buvę sunkiau jį įkelti, bet kaip tik tuo metu kieman įžengė kiti du eiguliai. Nieko jie nesakė revizoriui, nieko revizorius nesakė jiems. Gerulis, pamatęs, kad mums sunkiai eina revizorių įkelti į vežimą, tuojau užšoko viršun ir paėmė tyvuliuojančias revizoriaus kojas. Vėliau, kada mudu su Petru iškėlėm sužeistąjį ligi drangų, Gerulis paėmė jį už pažastų ir lengvai nuleido į šiaudus.

Eigulis Juška taip pat bandė pagelbėti, bet mažai ką galėjo. Jo ranka buvo perrišta. Matyt, kad šaudymo metu koks šruotas ir jam pataikė. Miške jis atsiplėšė

kraštą marškinių ir apsirišo sužeistą ranką.

PASPAUDĖ RANKĄ IR PADĖKOJO

Įkėlus revizorių vežiman, laiko gaišinti nevertėjo. Aiškiai matėsi, kad tiktai greita gydytojo pagalba gali išgelbėti jo gyvybę. Totorius norėjo, kad aš važiuočiau arba Petrą leisčiau, bet nė aš norėjau važiuoti, nė vaiko leisti. Aš jam pasakiau:

— Arklius daviau, bet važiuoti negaliu. Pats žinai, kad dabar pati šienapiūtė.

— Teisybė, — tarė *obješčikas* ir pasižiūrėjo į eigulius. Jis tuojau atrišo nuo gcnkų šulelio vadeles ir padavė dar iš vežimo neiššokusiam Geruliui.

— Te, — įsakė *obješčikas,* — imk vadeles ir važiuok tiesiai į Marijampolės ligoninę. Juo greičiau ten nuvažiuosi, tuo bus geriau. Tu žinai, kas atsitiko, tai ir papasakoti galėsi.

Marijampolėn Gerulis važiuoti nenorėjo, bet turėjo klausyti įsakymo.

Tuo tarpu vyrai aptaisė sužeistąjį. Kad jis geriau jaustųsi, brikelin buvo įmestas patalas ir pagalvė. Senė išnešė laukan gūnią, kad galėtų revizorių uždengti. *Obješčiko* priemenėje Petras surado botagėlį ir padavė Geruliui. Arkliai buvo geri, muš-

ti jų nereikėjo, bet pagasdinti kartais reikia.

Kada jau viskas buvo paruošta kelionei, Andrejevas iškėlė ranką, padavė man ir tarė:

— Spasibo, bratec! (Dėkui, broli.)

— Sčastlivogo puti (Laimingos kelionės), — aš jam atsakiau.

Padavė jis ranką ir Petrui. Jam taip pat padėkojo, bet Petras nieko neatsakė, jis, mat, rusiškai "nesuprato".

— Vašei skoroj pomošči ja nikogda nezabudu (Skubios jūsų pagalbos niekuomet neužmiršiu), — tarė jis mudviem.

Jei žinotum, kuri ranka tau druskos pabarstė, tai jos nespaustum, pagalvojau. Man norėjosi, kad tas jaunuolis pagytų. Man norėjosi pasakyti jam, kad jis, pasitaisęs, važiuotų sau namo ir ramiai gyventų. "Rusija yra didelė, miškų joje neaprėpiami plotai. Kuriam galui tau čia važiuoti į Lietuvą ir neduoti ramybės lietuviams? Mes Rusijon nevažiuojam, prie Rusijos gyventojų nesikabinėjam, tai ko jūs čia ieškote?" Bet nieko jam nesakiau. Jei būčiau pradėjęs, tai būčiau pasakęs ir už ką jis pašautas. Manau, kad jis pats jau žinojo.

Geruliui pats revizorius liepė lėkti, kiek

tiktai arkliai pajėgia. Jis, matyt, vis dar bijojo, kad revoliucionieriai pakeliuje dar kartą neužpultų ir nepribaigtų. Andrejevo baimei, žinoma, nebuvo jokio pagrindo. Lietuviai nėra žiaurūs žmonės. Revoliucionieriai ar ne revoliucionieriai, kito žmogaus kančios malonumo jiems neteikia. Bėgančiam priešui lietuvis visuomet linki geros kelionės. Juo jis greičiau bėga, tuo tas linkėjimas yra nuoširdesnis.

Gerulis, atsisėdęs ant brikelio diržų, dar kartą pasižiūrėjo į patale gulintį Andrejevą, patraukė vadeles ir išvažiavo iš kiemo. Užsukus ant kelio, arkliai ėjo žingsniu, bet vėliau, pravažiavus Ąžuolinės laukus, matėme, kad Gerulis juos paleido riščia.

NUJAUTĖ, KAD GERUOJU NEPASIBAIGS

Išvežus revizorių, kieme likome trys eiguliai, *obješčikas* ir aš pasikalbėti. Petras uždarė totoriaus vartus ir vėl nuėjo į sodą. Totorienė nubėgo vidun pečiaus prižiūrėti ir sujauktų kambarių aptvarkyti.

Obješčikui buvo įdomu iš eigulių patirti, kas atsitiko. Trumpai viską jam jau buvo nupasakojęs pats revizorius, bet pilno vaizdo jis neturėjo. Revizorius daugiau

skundėsi diegliais ir skausmais negu pasakojo. Šį tą papasakojo Pajesio ir Palių eiguliai, bet buvo įdomu patirti daugiau žinių ir iš Juškos. Jis buvo žymiai arčiau Andrejevo, kai šaudymas prasidėjo. Jam ir ranką sužeidė.

Pasirodo, kad jiedu su Geruliu, užgirdę pirmąjį šūvį, pasileido gilyn į mišką. Jiedu sustojo tiktai dvi biržes perbėgę ir į tankynę įlindę. Juška pasakojo, kad jis atsisukęs ir pasižiūrėjęs į šautuvus atkišusius vyrus, bet man atrodė, kad jis žiūrėjęs tiktai į bėgantį Gerulį, kad neatsiliktų.

Totorius jo užklausė, kodėl jis nešovęs. Juška jam atsakė:

— Mes buvome užklupti netikėtai. Mano šautuvas buvo pakabintas ant nugaros. Kai kulkos pro ausis zvimbia, negi stosi šautuvo nusikabinėti? Bėgom. Jeigu jų skaičius būtų buvęs mažesnis, tai vėliau būtume galėję juos pulti. Bet kas drįs juos liesti? Jie turėjo gerus ginklus...

Juška kiek sustojo, o vėliau dar pridėjo:

— Revizorius turėjo gerą revolverį, ar jis bent vieną šūvį paleido?

Juška buvo įsitikinęs, kad tiktai bėgimas išgelbėjęs revizorių ir eigulius. Jeigu jie būtų bandę priešintis, tai visus juos,

kaip sutrūnijusius medžius ten būtų išguldę. "Revoliucionieriai buvo pasiruošę, jie turėjo gerus ginklus, buvo iš anksto pasirinkę geras vietas. Jų būvo didelis būrys. Ir kas svarbiausia — jie buvo pasiryžę". Nei jie buvo pasiruošę, nei jų būrys buvo toks didelis, kaip eiguliams atrodė. Bet jie buvo pasiryžę, tai teisybė. Pasiryžimas, kaip matome, daugiau reiškia, negu ginklai ir priešo skaičius.

Juška buvo visas kruvinas. Kelnės, žiponas ir marškiniai nudažyti rudais šlakais. Sako, kad jis visai nejautęs kada buvo sužeistas. Tiktai vėliau, jau perbėgus porą biržių, jis pastebėjo kruviną žiponą. Tuo pačiu metu Gerulis jo paklausęs, kur jis sukruvinęs savo veidą. Pradžioje jis manęs, kad bebėgant eglaitės šaka jam nudrėskusi veidą ar kaklą. Gana ilgai jis negalėjęs išaiškinti, iš kur kraujas tekąs. Tiktai vėliau pamatė, kad šruotas prakirto delno šone esantį minkštimą. Miške nebuvę kuo aprišti. Nė vienas jų jokio skuduro neturėjęs. Gerulis, matydamas, kad kraujas pats nesustos, atplėšė apatinę marškinių palos dalį ir aprišo. Bet kraujas ir pro apraišalą prasisunkė.

Savo įspūdžius papasakojo ir kiti eigu-

liai. Totorius juos dar apklausinėjo, o vėliau tarė:

— Kada pamačiau, kad jis baudas skiria kaltiems ir nekaltiems, nujaučiau, kad reikalas geruoju nepasibaigs. Aš jam pasakiau, kad taip negalima daryti, bet manęs nepaklausė.

Visi eiguliai pripažino, kad dauguma baudų buvo uždėta neteisingai, be jokio pagrindo. Žmonės, kurie iš miško šapelio niekad nepasiima, buvo nubausti viena, dviem, o kartais net trim baudom. Eiguliai tuojau pradėjo skųstis, kad jų darbas esąs labai biaurus ir nedėkingas, kad atlyginimas ne kaszin koks, o pavojus gresiąs gana didelis, kad revizorius juos bereikalingai koliojęs ir žmones prieš visus nuteikęs.

Obješčikas pasiklausė eigulių ir tarė:

— Revizija dabar nutraukta, gal būt ji ir visai baigta. Skubėkite namo, saugokite miškus ir eikite savo pareigas, kaip jas iki šio meto ėjote, kol gausite naujus įsakymus. Reikia manyti, kad šis reikalas taip greitai nesibaigs, netrukus prasidės tardymai. Žiūrėkite, tardytojams sakykite teisybę, ką matėte ir ką girdėjote.

Mes pasikeitėm dar keliomis mintimis ir išsiskirstėm.

PETRAS ATNEŠA KNYGĄ

Žinia apie revizoriaus sužeidimą žaibo greitumu aplėkė visą mūsų apylinkę. Margeliuose paleistus šūvius girdėjo labai mažas pamiškės gyventojų skaičius. Daugelio dėmesį atkreipė Marijampolėn skubiai važiavęs Gerulis. Bet žinią išnešiojo išsiskirstę eiguliai. Ąžuolinėn niekas nėjo. Vienas kitas kaimynas buvo užsukęs į Žemuoginę. Manęs jie neklausinėjo, žinias stengėsi patirti iš vaikų.

Pavakare, kai visi aprimo ir vėl grįžo prie savo darbų, o aš taisiau šalinę šviežiam šienui, Petras atėjo pakluonėn ir sako:

— Štai revizoriaus knyga.

Knyga buvo sutepta. Abu viršeliai kruvini. Pradėjus kraujui tekėti iš sužeistos rankos, pro pirštus, kuriais knyga buvo laikoma, kraujas srovele, matyt, nutekėjo ant viršelių. Revizorius bėgo, knygą judino, tai tą kraują ištaškė. Vienas knygos galas buvo net pajuodęs nuo kraujo. Kraujuoti buvo ir kai kurie puslapiai. Pradžioje, tuojau išbėgus iš miško, knyga buvo įkišta į šieno kupetą. Vėliau ji gulėjo sumuštam pradalgyje, šalia sodo. Vietomis prie jos buvo priskretusi žemė.

Petras atskleidė ją. Mudu pasižiūrėjom.

Kiek ten visko joje prirašyta! Kiek ten pavardžių, kiek ten *cifrų!* Pasirodo, kad knyga buvo iš dvejopų lapų. Vienas jos lapas buvo rusvas, o antras — baltas. Visi lapai vienodai išliniuoti. Ant rusvojo išrašo baudą ir ūkininkui pasiunčia, o ant baltojo sau viską užsirašo. Apie trečdalis rausvųjų knygos lapų buvo išplėšta, bet kita tiek dar tebestovėjo knygoje. Buvo gerokas skaičius dar visai nerašytų lapų. Knygos gale buvo paties revizoriaus ranka rašytas ilgas visų apylinkės ūkininkų sąrašas.

— Šią knygą reikia gerai paslėpti, — sakau Petrui.

— Kur? — jis manęs užklausė.

Man kilo mintis paslėpti ją stoge.

— Lipk pakreigėn ir įkišk į kluono stogą, — pasakiau sūnui.

Petras taip ir padarė. Mano kluono stogas tada dar buvo šiaudinis. Aš sukinėjausi aplinkui kluoną, o jis užlipo beveik į pačią pakreigę, atsistojo ant balkelio, praskėtė šiaudus, knygą įkišo ir vėl viską gražiai išlygino. Iš apačios nieko nesimatė. Niekam negalėjo ateiti į galvą mintis, kad revizoriaus knyga būtų pakreigėn pakišta.

GERULIS NEGRĮŽO, ARKLIŲ NEPARVEDĖ

Vakare visi aprimo, bet man rūpėjo arkliai. Blogiausiu atveju, pavakare Gerulis jau turėjo būti namie. Bet jis negrįžo nei pavakare, nei vakare. Jis buvo rimtas ir patikimas žmogus, žinojau, kad arklių jis nepaliks. Jei kas būtų atsitikę, tai jis, grįždamas namo, būtų pas mane užsukęs ir pasakęs. Tuo tarpu iš Marijampolės nebuvo jokios žinios.

Iš Marijampolės, aišku, mes nieko gero nelaukėm. Žinojom, kad visas reikalas lengvai nepasibaigs. Galėjo ir Gerulį sustabdyti, jį apklausinėti, bet nemanėm, kad jį sulaikytų. Niekam į galvą neatėjo mintis, kad eigulis būtų įtariamas.

Naktį neramiai praleidau. Maniau, kad jis bet kurią valandą užvažiuos kieman. Negrįžo jis naktį, nepasirodė ir ryte. Apie pusiaurytį pasitariau su totoriu. Gerulio elgesys jam taip pat atrodė keistas. Jis nemanė, kad pats Gerulis kokį *šposą* būtų iškirtęs su arkliais, bet nežinojo, kur jie galėjo dingti. Jis patarė man važiuoti į Marijampolę ir išaiškinti. Užkandau ir tuojau išvykau.

Miesto centro dar nepasiekiau, bet jau patyriau, kad mano arkliai yra policijos

žinioje. Tai aš tiesiai ir nuėjau į žandarų kanceliariją. Ten radau tebesėdintį Gerulį. Jis buvo išvargęs, visą naktį nemiegojęs. Prie jo sėdėjo du žandarai: vienas klausinėjo, o antrasis kažką užrašinėjo.

— Kur mano arkliai? — tuojau paklausiau Gerulį.

— Koki arkliai? — įsimaišė žandaras.

— Arkliai, kuriais revizorius Andrejevas buvo atvežtas į Marijampolę, — paaiškinau.

Žandarai pasakė, kad arkliai yra tvarkoje, sveiki. Jie patys užvedė arklius į gretimą kiemą ir davė jiems šieno. Man pasakė, kad arkliai neprapuls, tuo tarpu liepė prisėsti. Paklausė vardo, pavardės, iš kur esu, ir liepė palaukti. Netrukus vienas prisėdo prie manęs ir pradėjo klausinėti, kas atsitiko, ką aš žinau apie visą įvykį. Jiems pasakiau, ką girdėjau iš eigulių, kaip mane pašaukė *obješčikas*, kaip daviau arklius sužeistam revizoriui ligoninėn vežti ir kaip mudu su sūnum Andrejevą įkėlėm į vežimą. Viską užrašė ir vėl liepė laukti.

Palaukęs pusvalandį, pradėjau nerimauti. Šienapiūtė, lauko darbai, sakau, leiskite namo. Mane šiek tiek apramina, bet vis dar sulaiko. Vėliau priėjo kiti žandarai,

jie ir vėl pradėjo klausinėti. Jiems rūpėjo patirti, kas galėjo užpulti revizorių; ką aš įtariu. Jiems aiškiai pasakiau, kad šitų dalykų nežinau, kad pats revizorius galėtų geriausiai žinoti. Mane klausinėjo apie *obješčiką*. Vėliau norėjo patirti mano nuomonę apie Gerulį. Jiems pasakiau, kad Gerulis yra rimtas vyras. Galų gale priminiau, kad dabar neramūs laikai ir užpuolikai galėję iš kitur ateiti. Mūsų girios eina iki Kazlų, Prienų ir Balbieriškio. Mūsų apylinkėse tikrai tokių užpuolikų negali būti, sakau, nes visus asmeniškai pažįstu.

Žandarai mane pralaikė iki pavakarių. Tiktai apie penktą valandą paleido mane ir Gerulį. Mudviem jie ir arklius atidavė.

ANDREJEVAS APSKUNDĖ GERULĮ

Pasirodo, kad revizorius apskundė eigulį Gerulį. Jis jau anksčiau geros akies ant jo neturėjo, o dabar panaudojo pirmą progą ir jį apskundė.

Iš Ąžuolinės iki Kirmelynės, gali sakyti, arkliai bėgo smarkia riščia. Revizorius bijojo ir liepė lėkti. Bet vėliau jis pats sustabdė arklius. Jį pradėjo kankinti skausmai, troškulys. Kiekvienas didesnis sutrenkimas jį nudiegdavo. Geruliui jis liepė va-

žiuoti labai atsargiai, o jei ratai vis dėlto įsmukdavo į kokią kelduobę, tai jis tuojau koliodavo Gerulį, niekino jį visokiais žodžiais.

Privažiavus prie Tabūno, kareiviai sulaikė vežimą. Gerulis pasakė, kad veža sužeistą žmogų ir nori greičiau patekti į ligoninę. Sargai vis tiek nepraleido. Jie tuojau pakvietė karininką.

Prie vežimo atsiradęs karininkas tuojau pradėjo klausinėti patį Andrejevą. Šis papasakojo, kuriam tikslui iš Suvalkų buvo pasiųstas į Ąžuolinę, ką jis ten rado ir ką darė. Pasakė, kad miške ginkluotų vyrų buvo užpultas ir pašautas. Prie vežimo atsirado daugiau karininkų, jie kėlė įvairiausių klausimų. Vienas jų paklausė, kas galėjo pašauti. Revizorius pakėlė ranką, pirštu parodė į Gerulį ir tarė:

— On menia podstrelil (Jis mane pašovė).

Kodėl jis taip pasielgė, taip ir neaišku. Gal jis, skausmų kankinamas, kliedėti pradėjo. Bet greičiausiai norėjo panaudoti progą ir įgelti Geruliui. Jo, kaip sakiau, revizorius iš pirmos dienos nekentė. Gal nujautė, kad Gerulis draugiškai sugyveno su vietos žmonėmis.

Vos tik jis ištarė tuos žodžius, karinin-

kai tuojau išmetė Gerulį iš vežimo. Vienas jų pasiėmė porą kareivių, sėdo į vežimą ir išvažiavo ligoninėn. Kiti Gerulį nusivedė į pulko raštinę ir pradėjo klausinėti. Gerulis jiems aiškinosi, kad ne jis nušovęs. "Jei būčiau norėjęs jį nušauti, tai ligoninėn nebūčiau vežęs," pasakojo kareiviams eigulis. Matyt, kad jam pavyko įtikinti karininkus. Jie dar paklausinėjo Gerulį, o vėliau nuvedė Marijampolėn ir perdavė žandarams. Žandarai visą dieną ir visą naktį klausinėjo Gerulį.

— Tu buvai kartu su revizorium, kai užpuolimas prasidėjo, kodėl bėgai? — klausia jo vienas tardytojas.

— Ką aš galėjau daryti? — paklausė Gerulis.

— Kodėl nesigynei?

— Jų buvo daug, o mes tik keli. Jie turėjo gerus ginklus, o aš nieko neturėjau. Argi tuščiom rankom galima priešintis prieš ginkluotus?

— Bet jūs turėjote ginklų, — kibo prie jo žandaras.

— Revizorius turėjo gerą revolverį, bet jis nė vieno šūvio nepaleido. Neatsišaudė ir kiti, nes nebuvo kada. Mes buvome gerai ginkluotų vyrų užpulti. Be revizoriaus, užpuolimo metu buvo sužeistas ir dar vie-

nas eigulis. Pats revizorius pirmas bėgo, nejaugi jūs norite, kad aš ten stovėčiau ir tuščia kumštimi jiems grasinčiau?

Geruliui pavyko atsikalbėti ir išsisukti. Jis laikėsi vyriškai. Žandarai įsitikino, kad eigulis negalėjo šauti į revizorių, jis su savim ginklo neturėjo, *ciekį* nešė. Žandarai paleido eigulį.

Pavakare mudu kartu parvažiavome namo.

KAZOKAI ATJOJA

Visi žinojom, kad reikalas taip lengvai nepasibaigs. Mus stebino, kad taip ilgai niekas iš Marijampolės nepasirodė. Mes, žinoma, laukėm blogiausio — kazokų. Anksčiau caras siųsdavo *karatelnus otriadus* (baudžiamuosius būrius) žmonių bausti. Kur gyventojai įsismagina ir pradeda caro valdžios atstovus daužyti, tai pasiunčia tokį *otriadą,* kuris bizūnuoja į kairę ir į dešinę. *Otriadas* kirsdavo kaltam ir nekaltam. Bet paskutiniu metu *otriadai* jau buvo atšaukti. Sako, kad užsienis labai daug prieš juos rašė. Caras valdo žmones laukiniais būdais, sakė, nemoka kaltininkų surasti.

Ilgai laukti mums neteko. Sekančios dienos rytą, prieš pačius pusryčius, nuo Ąžuolinės tiesiai pas mane jojo didžiausias ka-

zokų būrys. Iš viso buvo 50 raitelių. Vieni jų užjojo į totoriaus kiemą, o kiti užsuko į manąjį, tretieji sušoko į sodą ir daržus.

Mano žmona, pamačiusi kazokus, išsigando. Vaikų tą rytą namie nebuvo. Kaimynui stačiau namus, jie buvo išėję prie statybos. Žmona ir mergos prašo, kad sustabdyčiau kazokus. Iš pasakojimų mes jau žinojom, kad kazokai viską naikina ir vagia. Ten, kur jie koją įkelia, lentynas tuščias palieka, kuparus sudaužo ir nešasi, ką tiktai nutveria. Jei nuošaliau moterį sučiumpa, tai ta visą amželį rauda. "Daryk viską, kad neįleistų jų į vidų." Na, ką aš galiu daryti? Apie jokias teises kalbėti negalėjau. Caro laikais, kieno galia buvo, to ir valia. Nutariau prašyti, bandyti suminkštinti *aficierių* širdį.

Moterys liko virtuvėje, o aš, be kepurės ir tuščiom rankom, išėjau pasitikti kazokų. Vos peržengiau slenkstį, pamačiau prie durų artėjančius keturis žandarus. Nuo arklio nušoko ir kazokų karininkas.

— Zdravstvuite, Gegužis (Sveikas gyvas, Geguži), — man sako žandarų vachmistras.

— Sveiki gyvi, sveiki gyvi, — atsakiau aš jiems rusiškai.

— Vy menia vspominajete? (Ar jūs mane prisimenate?)

— Kur neprisiminsi, — atsakiau. — Alytiškės girioje kartu medžiojome.

— Tak točno (Tikrai taip), — pridėjo vachmistras.

Man buvo jaukiau, kai pamačiau, kad atvykusių tarpe yra bent vienas pažįstamas. Tai buvo Gordiejevas, senas Marijampolės žandaras. Sako, kad jis buvo vachmistro pavaduotojas, bet visi jį vachmistru vadindavo. Prieš kokią 20 metų jį buvau susitikęs Buktos medžioklėse. Buktos ponas kiekvieną metą suruošdavo stirnų medžioklę. Jis sukviesdavo apylinkės medžiotojus, teisėjus, žandarus ir kitus *činovnikus*. Minėton medžioklėn buvo atvažiavęs ir žandaras Gordiejevas. Tada jis buvo dar jaunutis, kokių 25-6 metų vyras. Kai jis atjojo į Žemuoginę, tai artėjo prie 50-ties, bet mane jis vis dėlto pažino.

— Gospodin Gordiejev, — sakau aš jam, — daryk, ką nori, bet neleisk kazokų į namus. Aš pats tau visas duris atidarysiu, viską parodysiu, bet, susimildamas, neleisk kazokams peržengti slenksčio.

Kazokų viršininkas nusišypsojo, bet nieko nesakė, o vachmistras Gordiejevas paklausė:

— Kodėl tu kazokų bijai?

— Man jie nieko nepadarė, skųstis neturiu kuo, bet prašau kazokų neįleisti į mano namus, susimildamas...

Vachmistras visai prie durų stabtelėjo ir tarė:

— Gerai. Ar turi šieno?

— šieno jie gali gauti kiek tiktai nori. Kluonas atdaras. Jie gali imti šieno, kiek tiktai jų arkliai suės.

Gordiejevas liepė parišti arklius ir pasiuntė kelis į kluoną, kad atneštų arkliams šieno. Totoriaus kieme buvo šulinys. Kazokai patys susirado kibirą ir pradėjo girdyti savo arklius.

ŽANDARAI NUSIEMĖ KEPURES

Pralaužus pirmuosius ledus, aš jau šiek tiek apsiraminau. Buvau net drąsesnis, kai pamačiau, kad kazokams neleis siautėti mano ūkėje. Tuojau aš visus žandarus ir kazokų viršininką pasikviečiau į seklyčią. Seklyčia mano buvo šviesi, švari, žmona visuomet ją prižiūrėdavo.

Slenkstį peržengę ir prie stalo priėję žandarai nusiėmė kepures. Tatai mane nustebino, nes paprastai namun įžengę žandarai kepurių nenusiima. Tiktai vėliau aš supratau, kodėl jie taip pasielgė. Mano

Petras baigė keturias Marijampolės gimnazijos *klesas*. Mokslo metų pabaigoje Marijampolės rinkoje už griveną jis nusipirko carienės paveikslą. Tas paveikslas kelis metus pragulėje *kuparukyje*, kartu su knygomis. Prieš porą dienų Petras ištraukė carienės paveikslą iš *kuparuko*, įdėjo į rėmus ir pakabino seklyčioje. Svarbiausioje užustalės vietoje kabojo Švento Jurgio paveikslas, kardu kertąs *smaką*, o greta jo, truputį žemiau, kabojo carienė. Mintis pakabinti paveikslą buvo gera, žandarai ir kazokų *aficierius* pamanė, kad įžengė gero pavaldinio naman.

Tuo tarpu aš, praeidamas pro šėpukę, pakabintą ant sienos, išėmiau bonką degtinės. Žandarams liepiau sėsti prie stalo, o pats šūkterėjau žmoną, kad papiaustytų lašinių ir atneštų duonos. Ji tuojau atsirado su lašiniais. Netrukus atnešė duoną ir apdžiovintą sūrį, ant stalo išstatinėjo stiklines.

— Kad tu esi geras žmogus, seniai žinojau, bet kad esi vaišingas, tik dabar pamačiau, — tarė vachmistras Gordiejevas, atsisėdęs prie stalo.

— Atvykote juk iš Marijampolės, tai ištroškote, — sakau. — Dabar vasara, patys karščiai.

— Šilta, bet tuo tarpu dar nekaitina, dar ne vidudienis.

— Išmesite dabar, tai vėliau troškulys nekankins, — pridėjau.

— Gerklę visuomet galima suvilgyti, — sutiko vachmistras.

Kada kiekvienas išmetė po stiklą degtinės ir, dažydami lašinius į druską ar maltus pipirus, užkandžiavo, aš ir vėl pripyliau po kitą stiklą. Gordiejevas kąsnį nuryjo, ūsus nusišluostė ir tarė:

— Norėjau pasakyti, kad mes žinom, jog buvai vienas pirmųjų, atėjusių pagalbon sužeistam revizoriui Klementijui Andrejevui. Mes žinome, kad nesi revoliucionierius ir kad visą laiką buvai geras pavaldinys. Dėl tavęs nėra jokio įtarimo. Bet žinai, gyvename neramiais laikais. Tvarkos ardytojai caro valdininkus puola ir neleidžia jiems atlikti pareigų. Kas nors juos siunčia, kas nors juos puola, kur nors jie slapstosi. Ar negalėtum pasakyti, kas jie toki yra? Ar nieko neįtari?

— Jūs žinote, kad tie neramumai — tai didžiausioji mūsų nelaimė, — atsakiau aš jam. — Ūkininkai, ypač stambesnieji, apie juos ir klausyti nieko nenori. Mes visi žinome, kiek jie neramumų pridaro, kiek jie nuostolių kraštui atneša. Jie puola ca-

ro pastatytus valdininkus, bet jie ramumo neduoda ir ūkininkams. Vienur jie užeina ir tiktai valgyti paprašo, o kitur iš ūkininko atima visas jo santaupas, dar kartais jį sumuša. Visi esame jais pasipiktinę. Bet apie juos beveik nieko negalime pasakyti. Tiek težinome, kad jie yra ne iš mūsų krašto. Savuosius mes pažįstame. Esame beveik tikri, kad mūsų apylinkės vyrai tokių dalykų nedrįs imtis. Mes juos gerai pažįstame ir žinome, kad tokiam darbui jie netinka. Pas mus visi vienas kitą pažįsta, visi esame ramūs ir tvarkingi ūkininkai. Užpuolikai turi būti kur nors nuo Kauno, iš ten visos nelaimės po kraštą plinta...

Paraginau rusus išmesti dar vieną stiklą. Jie, žinoma, neatsisakė. Pamačiau, kad bonka tuštėja, tai pakilęs antrą atnešiau. Ji jau buvo pragerta, bet beveik apypilnė. Pradėjau jiems ir po trečią pilti.

Vachmistras, išmetęs antrąjį, tarė:

— Tai manai, kad užpuolikai buvo iš kitur atvykę?

— Esu tikras, kad jie iš kitur. Mes čia jų neturime. Jie atsibaladoja nuo Veiverių, nuo Panemunės, o gal giriomis ir iš pačio Kauno ateina. Ateina, atlieka savo juodą darbą, o vėliau tomis pačiomis gi-

riomis jie grįžta atgal. Pas mus visi yra ramūs.

Tuo tarpu lauke arkliai pradėjo žvygauti, spardytis. Saulė kilo, zyliai ir musės pradėjo juos kirsti.

Vachmistras pasižiūrėjo pro langą ir tarė:

— Mes žinom, kad tu miško niekad nevagi. Mišką tu *delenkom* perki, tai vogti nereikia. Tau revizorius, aišku, ir jokios baudos neuždėjo. Tavęs mes neliesime, bet kaimynus turėsime patikrinti.

— Jūsų valia, — atsakiau. — Stengiuosi garbingu darbu duoną uždirbti, bet jei norite kratyti, jums durys yra atdaros...

— Ne, ne; tavęs mes nekrėsime, — tarė vachmistras ir pradėjo judintis iš užstalės.

Gordiejevas daugiau jau negėrė, bet kiti, jau stati, išmetė pripiltus stiklus. Vieni jų čiupo lašinius su duona, o kiti pasiėmė po gerą gabalą sūrio. Gordiejevui, matyt, tarp dantų įstrigo lašinių plėvelė ar kas. Nagu jis krapštinėjo dantis ir negalėjo iškrapštyti. Jis padėkojo už užkandį ir išėjo. Jau kieme, kai kiti nuėjo prie arklių, Gordiejevas stabtelėjo ir paklausė:

— Kiek turi vaikų?

— Du, — atsakiau.

— O kiek jiems metų?

— Vienam 13, o kitam 15.

Galų gale kažką iškrapštęs iš dantų, tais pačiais dantimi jis viską paėmė nuo nago, pakramtė ir išspiovė. Porą kartų jis dar pro šalį patraukė orą, kuris prašvilpė pro trūkusį ar skylėtą dantį, o vėliau vachmistras man tarė:

— Aš žinau, kad tu turi šautuvą. Žiūrėk, neduok vaikams juo žaisti.

— Tokių dalykų vaikams aš nedaviau ir neduodu, — atsakiau. O vėliau dar pridėjau seną patarlę: — Pinigas ir šautuvas turi būti tiktai saugiose rankose.

Tuo mes ir atsisveikinome.

Iš paskutinio klausimo pamačiau, kad Gordiejevas man būtų galėjęs daug blogo padaryti, bet nenorėjo. Matyt, kad jis buvo geras žmogus.

IŠKRĖTĖ VALIUKEVIČIUS

Iš manęs kazokai ir žandarai nujojo tiesiai pas Valiukevičius. Jų ūkis buvo prie miško, dviejų varsnų atstumoje nuo užpuolimo vietos. Ūkininkas iš Valiukevičiaus buvo prastas, vos galus su galais suvesdavo. Rugius jis piaudavo su paskutiniu duonos kepalu. Turėjo skubiai kulti naujuosius, kad galėtų šviežios duonos pasikepti. Jis buvo ir neapdairus.

Nelaimei, kazokai rado šratų pas Valiukevičių. Tie šratai buvo žvirbliniai, visai maži. Jie niekur nebuvo paslėpti. Žandaras atidarė stalčių, pravėrė vieną dėžutę, žiūri — šratai. Šratų be leidimo niekas negalėjo laikyti. Jei turi šratų, tai turi turėti ir šautuvą. Jei turi šautuvą, tai galėjo ir užpuolime dalyvauti. Jis gyvena pačioje pamiškėje.

Tuojau vachmistras liepė visą šeimą suvaryti į vieną kambarį, o kazokams įsakė nuodugniai iškrėsti visus namus.

Kazokai viską aukštyn kojom apvertė. Valiukevičius tik ką buvo parsivežęs vežimą šieno ir išvertęs į šalinę. Kazokai išvertė laukan šieną, apėjo visą kluoną, išbadė stogą. Apėjo malkinyčią, viską joje išvertė, stogą nudraskė. Panašiai pasielgė ir tvarte. Žandarai norėjo knistis po tvarto pamatais. Jiems atrodė, kad kas nors ten galėjo būti paslėpta. Svirnelis, seklyčia, priemenė, kamara ir namų aukštai buvo išvartyti iki pamatų.

Kazokai nieko nerado. Vėliau kai kurių dalykų nerado ir Valiukevičiai. Kazokai kišo į kišenius, ką tiktai galėjo. Iš kamino dingo pusė palties lašinių. Mergos nerado kelių austų ir siuvinėtų rankšluosčių, gražiai išbaltintų užtiesalų. Iš kamaros buvo

išnešti visi sūriai, iš pintinės nukabintas skilandis. Žodžiu, viską, ką tiktai galėjo pasiimti, pasiėmė. Vienus daiktus į kišenius susigrūdo, o kitus prie balnų prisirišo.

Patį Valiukevičių kazokai apstumdė, jį net mušti rengėsi. Iš žmonos ir dukters jie juokėsi ir tyčiojosi. Kazokai liepė Valiukevičiui gulti ant *uslano*. Jis atsisėdo ir pavirto ant šono, bet vienas kazokų liepė gulti kniūbščiam. Kiti jau buvo bešvaistą kančius ir besirengią pilti. Jie norėjo, kad ūkininkas pasakytų, kur yra parakas ir šautuvas. "Jei yra šratų, tai turi būti ir parako," — jie kalbėjo. Jei ne žandarų vachmistras, tai Valiukevičių kazokai būtų sumušę. Kazokų karininką Gordiejevas užklausė:

— Ar viską iškrėtėt?

— Viską, — jam atsakė.

— Gerai krėtėt?

— Krata buvo nuodugni.

— Nieko neradot?

— Nieko įtartino.

— Na, tai mušt negalima, — tarė vachmistras. — Jis yra žioplas žmogus, įstatymų nežino, bet gal nėra blogas.

Kazokai dar paklausinėjo Valiukevičių, ką jis žino apie užpuolimą ant revizoriaus, ką jis tą dieną miške matė. Kai jis pasa-

kė, kad tą dieną nieko negirdėjo ir nieko nematė, tai jį dar žiopliu išvadino ir liepė keltis.

Iš Valiukevičiaus kazokai grįžo į Žemuoginę ir pro mūsų ūkius patraukė į šiaurę.

Iš mūsų jie nujojo tiesiai į Varnabūdę. Pradėjo nuo pačios pamiškės. Pirmiausia jie užsuko pas Ragucką. Jis buvo stiprus ūkininkas. Jo žemė buvo gera, mokėjo gerai ūkę prižiūrėti. Kazokai apklausinėjo patį Ragucką, iškrėtė jo namus, bet nieko nerado.

Iš Ragucko jie užsuko pas Masaitį. Masaičiai, taip pat yra geri ūkininkai. Ir pas jį viską krėtė. Masaitis drebėjo, kaip apušės lapas. Jam atrodė, kad kazokai jo gyvo nepaliks. Jis pats, mat, savo laiku vaikščiojo į Ąžuolinę ir kalbėjosi su revizorium. Bet ir pas jį nieko nerado.

Vėliau kazokai sustojo dar pas kelis ūkininkus, juos iškrėtė. Jie ieškojo ginklų. Jei būtų radę kokios uždraustos literatūros, taip pat būtų prisikabinę, bet nė pas vieną nieko nerado.

Galų gale jie pasiekė ir Stepaną. Tai buvo pats stipriausias Varnabūdės ūkininkas. Pas mus stambesnius ūkininkus vadina storkakliais. Stepana buvo vienin-

tėlis, kuris turėjo tikrai storą kaklą. Kitų ūkininkų kaklai nebuvo toki stori. Jie nieku nesiskyrė nuo kitų gyventojų kaklų. Pats Stepana buvo diktas vyras, o jo pati buvo dar diktesnė.

Sasnavoje Stepana buvo pagarsėjęs bedieviu. Bet mes visi buvome tokie bedieviai. Bažnyčion jis neidavo, bet nėjo ne dėl Dievo. Stepana neturėjo geros akies ant kun. Draugelio. Teisingiau pasakius, kun. Draugelis neturėjo geros akies ant Stepanos. Kaip ir už ką jie pykosi, sunku pasakyti. Sako, kad žvairavimas prasidėjęs dėl Draugelio sesers. Daug čia, žinoma, prisidėjo ir Stepanos laikysena. Jis buvo puikybės pilnas, kaip ir visi Suvalkijos storkaliai. Kun. Draugelis nenorėjo pas Stepaną užvažiuoti, Stepana nepanoro nusilenkti kun. Draugeliui. Nuo to laiko jis pradėtas vadinti bedieviu, nuo Draugelio atsiradimo jis ir į Sasnavos bažnyčią neužsukdavo. Bet iš viso Stepana buvo geras vyras.

Kazokai iškrėtė visą jo ūkę, bet ir pas jį nieko nerado. Vachmistras ir jį pradėjo klausinėti, ar jis ko nematęs užpuolimo dieną, ar ko nors neįtariąs. Stepanai atėjo gera mintis. Kai tiktai jis buvo paklaustas, ar ko nematė, jis atsakė:

— Mačiau.

— Kas jie toki buvo? — jį tuojau užklausė.

— Nepažįstami vyrai, ne iš mūsų krašto.

— Kiek jų buvo?

— Apie 40.

— Kur jie nuėjo?

— Jie nėjo, bet nuvažiavo.

— Kuria kryptimi?

— Čia pat pamiškėje, kurią jūs matote, jie susėdo į du ilgadrobynius ir nuvažiavo Sasnavos keliu. Teisingiau pasakius, ne susėdo, bet stati sustojo, nes visiems nebuvo vietos.

— Ar buvo ginkluoti?

— Visi turėjo šautuvus.

— Ką jie sakė?

— Jie nieko nesakė. Pamiškėje jie rėkavo, o vėliau dainavo.

— Dainavo? Ką?

— Sulipę į vežimus jie užtraukė "Atsisakom nuo senojo svieto".

Žandarai nieko daugiau neklausinėjo. To jiems užteko. Jie įsitikino, jog tai buvo ne vietos ūkininkų, bet gerai organizuotų ir dar geriau ginkluotų revoliucionierių darbas. Vachmistras šį tą savo knygutėje pasižymėjo, padėkojo Stepanai ir

išjojo Sasnavos linkui. Nieko jie daugiau nelietė, kitų ūkininkų nekrėtė.

ŽANDARAI NUJOJO MARIJAMPOLĖN

Iš Varnabūdės jie patraukė tiesiai per Aukštosios kaimą. Aukštojoj raiteliai visai nesustojo. Per kaimą prajojo žingine, o už kaimo pasileido risčia.

Vėliau žmonės pasakojo, nugirdę žinias iš pačių kazokų, kad kazokų viršininkas norėjęs joti į Vinčus, o vachmistras buvo linkęs traukti tiesiai į Marijampolę. Bejodami vienas greta kito, jiedu negalėję susitarti. Kazokų vadas "norėjęs revoliucionierius vytis", o vachmistras nurodinėjęs, kad tektų joti į svetimą sritį. Žandarai turėjo teisę kabintis prie žmonių tiktai jiems skirtoje srityje. Jei kas vyksta kitoje srityje, tai žandaras turi pranešti greta esančiam savo kaimynui. Be to, Gordiejevas priminęs kazokui, kad jau keturios, metas vykti į Marijampolę.

Jau beveik ties Kauno plentu raiteliai sutiko iš Vinčų einančią senę. Tai buvo viena apykurtė Aukštosios moteris, kuri turėjo kažkur už Vinčų nutekėjusią dukterį. Kas antra savaitę, o kartais dar dažniau ji eidavo pas tą dukterį. Vienas kazokas, prajodamas klusterėjo senės, ar ji nemačiusi važiuojančių vyrų.

— Mačiau, — atsakė senė.

Tuojau aplink ją sustojo visas būrys ir pradėjo klausinėti.

— Keli vežimai? — jiems rūpėjo patirti.

— Keturi, — atsakė senė.

— Ar jie buvo ginkluoti?

— Buvo.

— Ar dainavo?

— Dainavo.

— Kada juos matei?

— Tik ką pravažiavo...

Kada kazokų viršininkui buvo išverstas senės atsakymas, jis pasistiepė savo balne, iškėlė bizūną ir pirmas pasileido.

Kai kurie manė, kad jis trauks tiesiai į Vinčus, bet ne. Jis pasuko plentu į Marijampolę. Kazokai nė Sasnavoje nesustojo, jie nujojo tiesiai į kareivines. Jų vadas, matyt, nebuvo toks kvailas; jis žinojo, kad neverta lįsti į žvėries nasrus. Buvo aišku, kad revoliucionieriai *baikų* nekrečia. Vieną pasiryžėlį sunku suimti, o ką jau bekalbėti apie keturis jų vežimus.

RUSAI PALIKO MUS RAMYBĖJE

Kuo visa ta byla pasibaigė, mums neteko patirti. Tiek težinom, kad nuo to laiko rusai paliko mus ramybėje. Nei kazokai pas mus daugiau jodinėjo, nei revi-

zorius, važinėjo, nei teismo anstolis arba *zemskiai* prie mūsų kibo.

Revizorius Andrejevas, truputį apgydytas Marijampolėje, buvo išvežtas į Suvalkus. Suvarytą druską jis išprakaitavo, daugumą šratų Marijampolės gydytojai jam iškrapštė, bet visai pagyti čia jis negalėjo. Žmonės sakė, kad vienas šratas buvo palietęs jo inkstą. Reikėjo jį vežti net į Petrogradą. Ar jis ten pagijo — nežinom, bet revizijos tęsti jis jau negrįžo.

Išvažiavus revizoriui, niekas nieko nesakė ir apie jo išrašytas baudas. Ūkininkai baudų nemokėjo, ir niekas jų nereikalavo. Urėdija tylėjo, o teismas nieko nesakė. Nei urėdas, nei antstolis nežinojo, iš ko baudas rinkti. Jei revizoriaus knyga būtų patekusi į jų rankas, tai būtų žinoję prie ko kibti, bet be knygos jie nežinojo nuo ko pradėti.

Lukošių urėdas vėliau žmonėms skundėsi, kad jis negalįs gauti žmonių miškų tarnybai. Jam buvę reikalingi *obješčikai*, reikėję daugiau eigulių, bet negalėdavo jų gauti. Patys žmonės į miško sargus nesiūlę, o jei kurį urėdas užkalbindavęs, tai tiktai ranka numodavęs į tokią tarnybą. "Jei ir dvigubai mokėtum, tai eiguliauti neičiau", jam atsakydavę žmonės. Tuojau

jam primindavę Andrejevo, šiugždos, Biegliuko likimą.

Urėdas buvo bejėgis, miškus prižiūrėti taip, kaip jam buvo įsakyta, jis negalėjo. Nepajėgė paskirto darbo atlikti ir *obješčikai* bei eiguliai. Jie nė nebėgiojo tiek po miškus. Kiekvienas jų daugiau dėmesio kreipdavo į savo ūkius, negu į miškus.

Ir juo mažiau jie Marijampolės miškus saugojo, tuo mažiau buvo miško vagių. Iš tolimesnių vietų žmonės į miškus beveik nevažiuodavo, o pamiškėje gyvenantieji yra miško draugai. Malkų, aišku, jie visuomet pasikerta, bet kada jiems leista laisvai jas pasirinkti, tai jie miško negadina. Jie važiuos tolyn, bris per purvą sauso medžio ar stuobro ieškoti; miško nepažįstančiam žmogui jie pasakys, kur malkinių medžių galima rasti, kad tiktai nereikėtų sveikas kirsti. Lietuviai mėgsta miškus. Jiems širdį skauda, kada mato žmones sveikus medžius kertant.

Išvežus šiugždą ir Andrejevą, miškan mums nereikėjo vogčiomis važiuoti. Jei būdavo reikalo ūkės padargui kokią kartį ar medžio galą surasti, galėdavom eiti dienos metu. Nuo eigulių taip pat nereikėjo iš girios bėgti. Jie paklausdavo, ko ieško-

davom ir nurodydavo, kur norimą pagalį galima surasti.

Vienu žodžiu, miškas mums vėl tapo savas. Miške mes jausdavomės kaip namie. Mišką saugodavome daug stropiau negu eiguliai. Kiekvienas augąs medelis mums buvo brangus. Žiūrėdavom, kad jo nesužeistume, jam nepakenktume.

Ar manote, kad miškas to nesuprato? Per dešimt ir penkiolika metų jis visai kitoks virto. Mergašilio ir Kelmynės kirtimai sužėlė, kad šiandien į juos nosies negali įkišti. Overos, Klevinės ir Pajesio eglės tiek išsitiesė, kad po tris gerus rąstus gali iš vienos išpiauti, o viršūnę dar kluono sienoms gali sunaudoti. Ąžuolinės, Žemuoginės ir Varnabūdės pakraščiuose esančių medžių net lapai pasikeitė. Eglių spygliai šiandien ne žali, bet nuo gyvumo ir džiaugsmo tiesiog juodi. Anksčiau pakraščių gyventojai bandydavo prasikirsti į mišką, o dabar miškas tiek sustiprėjo, kad jis jau bando prasiveržti į dirvas ir laukus. Jei kas pamiškėje bent vienerius metus palieka dirvoną, tai ateinantį metą vien plūgo nepakanka, už juostos jis turi neštis kirvį beržų, alksnių ir karklų šaknims iškirsti. Gerai globojamas miškas auga, plečiasi ir bujoja.

Vokiečiai buvo besikėsiną į mūsų miškus, bet nesuskubo. Jie iškirto Kazlų Rūdos miškus, išvalė Veiverių paplentę, bet prie Marijampolės girių dar nepriėjo. Atsiuntė jie čia kelis lenkus nuo Poznaniaus, su gaidžio plunksnom skrybėlėse. Šie slankiojo po mūsų miškus ir medžius žymėjo. Vokiečiai rengėsi pravesti geležinkelį tiesiai į girias ir viską išvežti, bet jiems teko savo kailį išnešti pirma negu mūsų miškus.

Ką lietuviai su mūsų giriom bandys daryti, mes dar nežinom. Pirmais metais jie mus paliko ramybėje. Mes miškus tebesaugojam, gali sakyti, nuo 1907 metų. Lietuviška valdžia mums nieko nesako, bet iš Kauno jau atsiuntė visą eilę naujų eigulių. Anksčiau Ąžuolinėje sėdėjo tiktai senis Kalevičius, o šiandien jo vietoje yra pasodinti du: girininkas ir eigulis. Girdėjau, kad Mergašilio eiguvoje taip pat paskirti du eiguliai. Tuo tarpu jie dar sukalbami, prie ūkininkų be reikalo nesikabinėja, bet savo nagus jau bando rodyti. "Miškai yra valdžios, ne jūsų", jie nuolat primena. Kas tai valdžiai miškus davė? — taip ir nepasako. Kur ta valdžia buvo, kai teko miškus ginti? — taip ir nežino.

Su savaisiais mes nenorėtume kovoti.

Mūsų tėvams teko vesti kova dėl miškų su ponais, mums reikėjo ilgus dešimtmečius tuos pačius miškus ginti nuo rusų ir vokiečių, bet ar apsieisime be kovos su savaisiais — tiktai ateitis parodys.

1923 m. gruodžio galas.

TURINYS

1. Autoriaus žodis - - - - - - - - - - - - - 7

2. Kelionė į Žemuoginę - - - - - - - - - - 19

3. Biegliuko vaišės - - - - - - - - - - - - - 35

4. Šiugždos sąskaitos - - - - - - - - - - 103

5. Revizorius Andrejevas - - - - - - - - 177

Dr. Kazio Griniaus nuomonė apie "Lietuviai gynė savo miškus"

"M. Gudelio aprašymai yra g a n a teisingi. Jie gyvai parašyti ir lengvai skaitomi. Jie teisingai vaizduoja to meto nuotaikas. Kova su miškų sargais ėjo visoje Lietuvoje, visur girininkai ir eiguliai buvo puolami ir žudomi. Aprašymai yra pavyzdys, kas tuo metu dėjosi Lietuvoje".

NAUJIENOS, 1950 m. gegužio 4 d.

Marijampolės Petro Kriaučiūno
viešoji biblioteka
000051244

6,-

K 947.45.05
Gu 49

Turime

M. Gudelio LIETUVIAI GYNĖ SAVO MIŠKUS

Spausdiname

Vaclovo Biržiškos SENŲJŲ LIETUVIŠKŲ KNYGŲ ISTORIJĄ

Ruošiame spaudai

Vaclovo Biržiškos LIETUVIŠKOS KNYGOS 400 METŲ KELIĄ

M. Gudelio BOLIAUS ŠILINIO NUOTYKIUS

Rašykite:

LITHUANIAN BOOKS
1658 Humboldt Boulevard
Chicago 47, Illinois

jau laidoti savo vyrą, viską parduoti ir išvažiuoti pas tėvus.

Laidotuvių dieną ir aš nuvažiavau į Sasnavą. Kaip ten bebūtų, mes buvome kaimynai. Važiavau daugiau dėl jos, negu dėl jo. Vargšė moteris buvo nieku dėta. Ji buvo kitokio būdo negu jis, ir greičiausiai nepritarė vyro daromoms šunybėms. Bet ji nieko negalėjo padaryti, jai pačiai tekdavo tylėti, o dažnai ir nukentėti.

Laidotuvės buvo labai paprastos. Į kapus atėjo eiguliai ir pora vyrų iš Lukošių. Urėdas ir kiti urėdijos pareigūnai nesirodė. Jie buvo *starovierai*, į kataliko laidotuves jie negalėję eiti. Jei būtų atėję, vargu ar jie būtų buvę pageidaujami katalikų kapuose. Sasnavos klebonas taip pat nenoriai šiugždą laidojo. Teisybė, bažnyčion *obješčikas* ateidavo, bet niekas jo nematė einant išpažinties. Klebonas labai daug buvo girdėjęs apie jo liežuvį ir žmonėms daromas šunybes. Nei ant trijų jaučio *skūrų* jų negalėtum surašyti. Jei jis būtų išpasakojęs bent dalį padarytų nusikaltimų, klebonas būtų bėdon patekęs, — būtų nežinojęs, kokią bausmę jam skirti.

Šiugždienė žinojo gyventojų jausmus linkui josios vyro, todėl nieko ir nekvietė. Ji nujautė, kad niekas į laidotuves neno-

rės eiti. Be to, jo mirtis buvo ne tokia, kaip visų žmonių.

Iš Šiugždos giminių niekas neatvažiavo. Vieni broliai nenorėjo važiuoti, o kiti negalėjo, sirgo. Į Sasnavą vos spėjo atvažiuoti viena josios seserų. Ji vienintėlė prilaikė verkiančią Šiugždienę.

Nuleidus karstą į duobę ir pradėjus versti velėnas, eiguliai pradėjo skirstytis. Nei vienam neišsirito ašara. Kiekvieną jų Šiugžda kelis kartus buvo apibaręs ir iškoliojęs. Jų pareiga buvo ateiti į kapus, Šiugžda buvo jų viršininkas. Jiems ir į galvą neatėjo mintis pagerbti žuvusį savo viršininką. Negerbė jų Šiugžda, nenorėjo jie gerbti Šiugždos.

— Asilui padvėsus, vilkas nieko nepraranda, — vėliau pasakojo eigulis Gerulis.

Laidotuvių dieną Sasnavoje sutikau Raišupio Treigiuką. Kažkokiais reikalais jis buvo užsukęs į miestelį. Jis man ir sako:

— Revoliucionierius aš už versto pažinsiu!

Tai buvo paties Šiugždos žodžiai, pasakyti prieš porą mėnesių. Treigiukas norėjo pasakyti, kad Šiugžda perdaug savimi pasitikėjo, revoliucionierių jis nepažino.

Sasnavoje užsukau aš pas Anskaitį. Kampe, toliau nuo lango, sėdėjo keturi